

หนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา ส ๐๑๑๑

พระพุทธศาสนา

DCID LIBRARY

0000020315

บ ๒๑๑.๓
๒๒:๙
๑๕๕๖๓
๓๓(๒๕๔๔)

กระทรวงศึกษาธิการ

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น

พุทธศักราช ๒๕๒๓ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓)

35.-

ตัวอย่างสื่อการเรียนการสอน
ศูนย์พัฒนาหนังสือ
ห้ามจำหน่าย

หนังสือเรียนสังกัดศึกษา

๓๐๑๑๑ พระพุทธศาสนา

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๒๑

(ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓)

ของ

ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

ISBN 974-01-2459-3

พิมพ์ครั้งที่เจ็ด ๑๐๐,๐๐๐ เล่ม

พ.ศ. ๒๕๔๔

วันที่ ๑๕ มี.ค. ๒๕๔๕
ทะเบียน น. ๑๒๔๓๙ ๔๓
เรียกหนังสือ พ. ๒๙๑.๓ ๑๒ : ๔

ก ๕๔๖ ๓

องค์การเจ้าของครุสภาจัดพิมพ์จำหน่าย

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ครุสภาลาดพร้าว

๒๒๔๕ ถนนลาดพร้าว วังทองหลาง กรุงเทพมหานคร

มีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ
เรื่อง อนุญาตให้ใช้หนังสือในโรงเรียน

ตามที่กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศเพิ่มเติมรายวิชาพระพุทธศาสนาในหลักสูตร
มัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) นั้น กรมวิชาการได้จัดทำ
หนังสือเรียนสังคมศึกษา ส ๐๑๑๑ พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ ขึ้น เพื่อใช้ประกอบ
การเรียนการสอนตามหลักสูตรดังกล่าว กระทรวงศึกษาธิการได้พิจารณาแล้ว อนุญาตให้ใช้
หนังสือนี้ในโรงเรียนได้

ประกาศ ณ วันที่ ๒๕ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๕

(นายพงษ์ศิริ เขาวนปรีชา)

รองปลัดกระทรวง ปฏิบัติราชการแทน

ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

คำนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย เป็นสถาบันหลักของสังคมไทยที่มีส่วนช่วยให้สังคมไทยมีความสันติสุข ช่วยสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม ตลอดจนวัฒนธรรมไทยก็สืบเนื่องมาจากพระพุทธศาสนา กระทรวงศึกษาธิการตระหนักในความสำคัญของพระพุทธศาสนา เห็นควรส่งเสริมให้เยาวชนได้ยึดมั่นปฏิบัติตามหลักธรรมอย่างสม่ำเสมอ จึงได้ประกาศเพิ่มเติมรายวิชาพระพุทธศาสนาในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) สำหรับให้นักเรียนที่นับถือพระพุทธศาสนาทุกคนได้เรียนและเพื่อให้การเรียนการสอนตามหลักสูตรดังกล่าวเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ กรมวิชาการจึงแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นจัดทำหนังสือเรียนสังคมศึกษา ส ๐๑๑๑ พระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษา ดังรายนามท้ายหนังสือ

การจัดทำหนังสือเรียนสังคมศึกษา ส ๐๑๑๑ พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ เล่มนี้มุ่งเน้นให้นักเรียนนำความรู้ที่เรียนไปใช้ในชีวิตรประจำวัน ซึ่งได้กำหนดรูปแบบการเขียนให้มีแนวคิดสำคัญของเรื่องที่จะเรียน จุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหา ประเด็นอภิปราย และกิจกรรม ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมเสนอแนะ การประยุกต์ใช้ในชีวิต และคำถาม

เนื้อหาของหนังสือได้แบ่งออกเป็น ๘ บท คือ ๑) ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา ๒) ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา และชาวพุทธตัวอย่าง ๓) พุทธธรรมเพื่อชีวิตและสังคม ๔) พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ ๕) ภาษาบาลี พระไตรปิฎก พุทธศาสนสุภาษิต และคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา ๖) หน้าที่ชาวพุทธ ๗) การบริหารจิตและการเจริญปัญญา ๘) ภาวปฏิบัติซึ่งประกอบด้วยมารยาทชาวพุทธ ศาสนพิธี วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

กรมวิชาการหวังว่า หนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนสังคมศึกษา ส ๐๑๑๑ พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ ได้เป็นอย่างดี กรมวิชาการขอขอบคุณผู้จัดทำและผู้มีส่วนช่วยเหลือให้การจัดทำหนังสือเล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

(นายจำเริญ เสกธีระ)

อธิบดีกรมวิชาการ

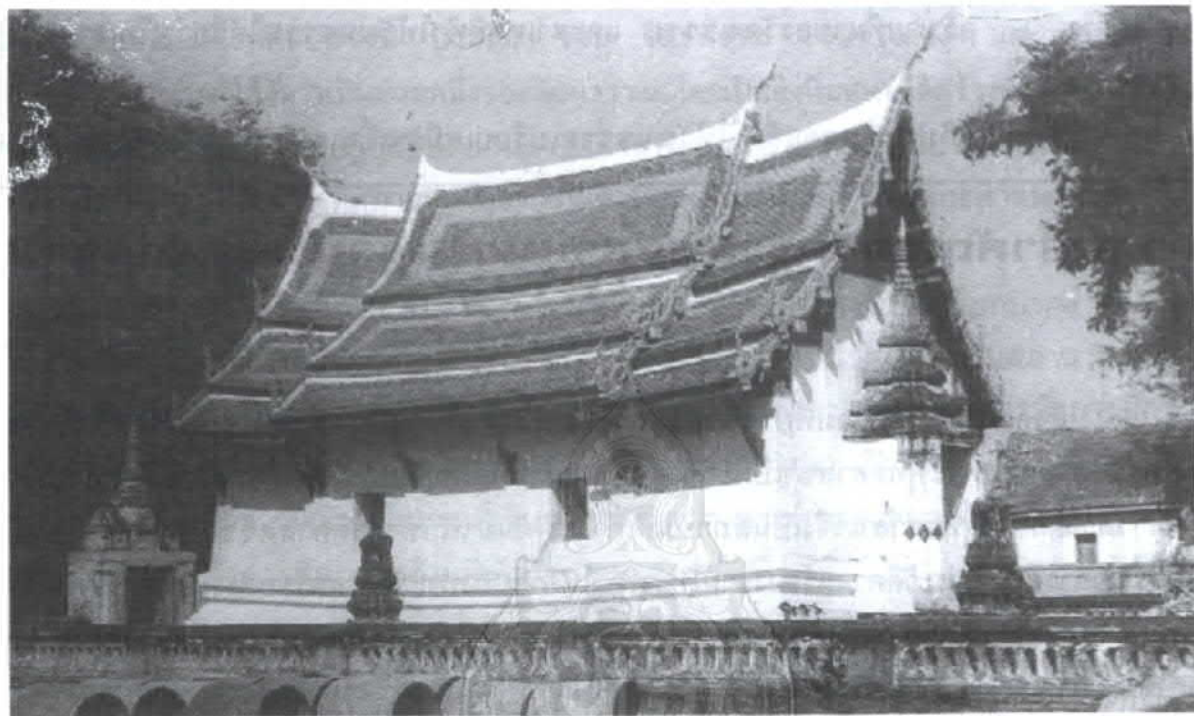
๒๔ กันยายน ๒๕๓๕

สารบัญ

หน้า

๑. ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา	๑
- ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวัฒนธรรม	๒
- ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นเอกลักษณ์และมรดกของชาติ	๙
๒. ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกาและชาวพุทธตัวอย่าง	๑๐
๒.๑ พระเขมาเถรี	๑๐
๒.๒ ฉัตตปาณิ	๑๓
๒.๓ นางวิสาขา	๑๖
๓. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	๒๒
๓.๑ พรหมวิหาร ๔	๒๑
๓.๒ สังคหวัตถุ ๔	๒๔
๓.๓ จมรวาสธรรม ๔	๒๖
๓.๔ อปายมุข ๔	๒๙
๔. พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์	๓๒
๔.๑ ความสำคัญของพระสงฆ์ในสังคม ๔ (เรื่องของผล ๔ ประการ)	๓๒
๔.๒ การปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ในศาสนพิธีที่วัด	๓๗
๕. การอ่านภาษาบาลี พระไตรปิฎก พุทธศาสนสุภาษิตและคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา	๔๓
๕.๑ การอ่านภาษาบาลี	๔๓
๕.๒ พุทธศาสนสุภาษิต	๔๕
๕.๓ ความเป็นมาและความสำคัญของพระไตรปิฎก	๔๘
๕.๔ ข้อความน่ารู้ในพระไตรปิฎก	๕๒
๕.๕ คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา	๕๗
๖. หน้าที่ชาวพุทธ	๖๐
๗. การบริหารจัดการและเจริญปัญญา	๖๖
- การบริหารจัดการ	๖๖
- การเจริญปัญญา	๖๙
๘. มารยาทชาวพุทธ ศาสนพิธีและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา	๗๒
๘.๑ มารยาทชาวพุทธ	๗๒
๘.๒ ศาสนพิธี	๗๘
๘.๓ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา	๘๓

ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา

ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวัฒนธรรม

แนวคิดสำคัญ

๑. ความสำคัญของพระพุทธศาสนาไม่เพียงแต่มีอิทธิพลต่อพุทธศาสนิกชนเฉพาะในด้านจิตใจเท่านั้น แต่ยังมีผลต่อการเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทยอีกด้วย

๒. วัฒนธรรมไทยเป็นผลของภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่มีการสร้างสรรค์ สะสม และถ่ายทอดแก่ชนรุ่นหลังต่อเนื่องมาเป็นเวลานานจนเป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทย

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้วสามารถ

๑. วิเคราะห์ความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่มีผลในด้านจิตใจและเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทยได้
๒. อธิบายที่มาของวัฒนธรรม และสาเหตุที่ทำให้วัฒนธรรมได้ชื่อว่าเป็นมรดกของสังคม
๓. อภิปรายเหตุผลที่ทำให้วัฒนธรรมเปรียบเสมือนเป็นเอกลักษณ์ของสังคม

ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐาน ของวัฒนธรรม

สังคมไทยเป็นสังคมที่ประชากรส่วนใหญ่เป็นพุทธศาสนิกชน มีระบบจริยธรรมและพิธีกรรมตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นมาตรฐานที่คนไทยได้ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน พระพุทธศาสนาจึงเป็นสถาบันที่เก่าแก่คู่กันมากับประวัติศาสตร์ของชาติไทย จนมีผู้กล่าวว่าการศึกษาประวัติศาสตร์ของชาติไทยจะทำให้ทราบถึงประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนาด้วย ดังนั้นคำสอนและหลักความเชื่อตลอดจนแนวการปฏิบัติตนที่เนื่องมาจากพระพุทธศาสนาได้ซึมซาบอยู่โดยทั่วไปและประกอบกับมีความสำคัญตรงที่เป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทย ซึ่งปรากฏอยู่ในทุกส่วนและกลมกลืนเป็นเนื้อหาของวัฒนธรรมไทยทุกด้าน เพราะวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยผูกพันกับพระพุทธศาสนาและแทรกอยู่ในแนวความคิดและความเชื่อจนทำให้หล่อหลอมจิตใจและลักษณะนิสัยของคนไทยอยู่หลายประการ เช่น ความมีเหตุผล มีใจกว้าง ความเอื้อเฟื้อมีน้ำใจ ความเป็นมิตรอีกทั้งมีค่านิยมที่ดีงามในเรื่องความกตัญญู การเคารพอาวุโส มีสันโดษ รู้จักพอใจในทรัพย์ที่หามาได้ด้วยปัญญาของตนโดยชอบธรรม ไม่ฝักใฝ่ชีวิตไว้กับโชคชะตาหรือการรอรวันรอกิน แม้แต่ผู้ปกครองก็ต้องรู้จักหรือเห็นคุณค่าของการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาเป็นหลักธรรมในการปกครอง ส่วนผู้ที่อยู่ใต้การปกครองก็ต้องรู้จักหน้าที่ของตนเองตลอดจนหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติต่อสังคมเช่นกัน

นอกจากนี้ประเพณีต่าง ๆ ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายหรือที่เราเรียกว่าเป็นประเพณีเกี่ยวกับชีวิตตลอดจนเทศกาลประจำปีก็ล้วนมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น ซึ่งนอกจากจะเป็นเครื่องผูกพันจิตใจให้พุทธศาสนิกชนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้ว กิจกรรมการกุศลเหล่านี้ล้วนโน้มน้าวจิตใจให้เป็นไปในทางเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีเมตตาธรรม เป็นต้น

เมื่อมีการกล่าวถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนาว่าเป็นรากฐานของวัฒนธรรมก็ควรทำความเข้าใจคำว่า วัฒนธรรมให้ถ่องแท้เสียก่อน

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่แสดงออกให้เห็นถึงวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคมหนึ่ง ๆ นับเป็นผลงานสร้างสรรค์ของบรรพบุรุษที่ได้สะสมถ่ายทอดให้แก่ชนรุ่นหลัง วัฒนธรรมในส่วนของพระพุทธศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้องได้แก่ศิลปกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม งานช่างต่าง ๆ และวรรณกรรม

ประเพณีก็จัดว่าเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม โดยเป็นสิ่งที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นตามความเชื่อของคนในสังคมนั้น ๆ และปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลานาน แต่ไม่ว่าจะเป็นประเพณีเกี่ยวกับชีวิตหรือประเพณีอันเนื่องด้วยเทศกาล หรืองานรื่นเริงในวันนักขัตฤกษ์ พระพุทธศาสนาก็จะเข้าไปมีส่วนด้วยทั้งสิ้น

อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตได้ว่า พระมหากษัตริย์ไทยจะทรงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่สุดในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเช่นการสร้าง การปฏิสังขรณ์วัดและศาสนสถาน การทะนุบำรุงพระศาสนา การชำระพระไตรปิฎก พระราชกรณียกิจทางศาสนา การจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมของพระภิกษุสามเณร การให้เสรีภาพทางศาสนา เป็นต้น

เพื่อให้มีความเข้าใจในส่วนที่เป็นรายละเอียดว่า พระพุทธศาสนาได้ชื่อว่าเป็นรากฐานของวัฒนธรรม จึงควรพิจารณาด้านที่เห็นได้ชัดเจนดังต่อไปนี้

ด้านศิลปกรรม

ได้ชื่อว่าเป็นผลงานสร้างสรรค์ของมนุษย์ด้วยสติปัญญาที่ถ่ายทอดให้ทราบถึงความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ความศรัทธาและจินตนาการของมนุษย์ที่เป็นรูปธรรมอันละเอียดอ่อนไม่ว่าศิลปกรรมนั้นจะเป็นสาขาสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม งานช่างต่าง ๆ และวรรณกรรม โดยที่คุณค่าของศิลปกรรมเหล่านี้จะเป็นสิ่งแสดงให้เห็นถึงลักษณะวัฒนธรรมประจำชาติได้อย่างเด่นชัด แม้ว่าสิ่งเหล่านั้นจะมีวิวัฒนาการและเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัยก็ตาม

อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตว่าศิลปกรรมในสมัยโบราณมักจะมีขึ้นจากแรงบันดาลใจจากความเชื่อหรือแรงบันดาลใจทางศาสนาเสียเป็นส่วนใหญ่ เราจึงเห็นได้ว่าศิลปกรรมทุกประเภทจะมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น ดังจะพิจารณาได้จากศิลปกรรมสาขาต่าง ๆ

ด้านสถาปัตยกรรม	ในรูปของวัดวาอาราม และปูชนียสถาน
ด้านประติมากรรม	ในรูปของการปั้น การหล่อ การแกะสลักพระพุทธรูป
ด้านจิตรกรรม	ในรูปของการเขียนภาพ เช่น ภาพฝาผนัง พระอุโบสถ ฯลฯ
ด้านวรรณกรรม	ในรูปของงานประพันธ์ทั้งในด้านร้อยแก้วหรือร้อยกรอง

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าความประณีตงดงามที่พบเห็นได้จากศิลปกรรมด้านต่าง ๆ ที่กล่าวมาเป็นผลงานสร้างสรรค์ของมนุษย์ซึ่งมีที่มา จากความเลื่อมใสและแรงศรัทธาความเชื่อทางศาสนา

นั่นเอง สำหรับบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการนี้ก็คือ พระมหากษัตริย์ในรัชสมัยต่าง ๆ ที่ได้ทรงสร้าง
ฟื้นฟู และอนุรักษ์สิ่งมีค่าเหล่านี้ให้สืบต่อกันมาจนกระทั่งถึงทุกวันนี้ เพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้นจะได้กล่าวถึง
ในแต่ละด้านไป

พระปรางค์เป็นผลงานด้านสถาปัตยกรรมอย่างหนึ่ง

ด้านสถาปัตยกรรม

จากประวัติศาสตร์ไทยจะเห็นได้ว่า รัชกาลที่ ๑ ทรงโปรดฯ ให้รวบรวมช่างฝีมือด้านต่าง ๆ
เพื่อสร้างปราสาทราชวังและวัดวาอารามทั้งดงามตามแบบอย่างสถาปัตยกรรมสมัยกรุงศรีอยุธยา
เป็นราชธานีทั้งสิ้น ดังจะเห็นได้จากลักษณะการสร้างรูปแบบพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
ซึ่งประดิษฐานพระพุทธรูปมหาเนิรตนปฏิมากร ในบริเวณวัดมีหอพระมณฑปหลายแห่ง ซึ่งใช้เป็นที่พัก
รักษาพระไตรปิฎก และมีหอรบช้างศาลารายรอบพระอุโบสถ นอกจากนี้ก็มีพระวิหารทั้ง ๔
ในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม หอพระไตรปิฎก พระสถูปเจดีย์ และพระปรางค์ที่วัดระฆังโฆสิตาราม
พระปรางค์วัดอรุณราชวราราม พระมณฑปพระพุทธบาท สระบุรี เป็นต้น

ในสมัยรัชกาลที่ ๒ ก็มีวัดอรุณราชวราราม และวัดสุทัศน์เทพวราราม ซึ่งมีการสร้าง
ต่อจากรัชกาลที่ ๑

ในสมัยรัชกาลที่ ๓ เป็นรัชสมัยซึ่งทรงโปรดฯ ให้สร้างและปฏิสังขรณ์วัดวาอารามมากยิ่งขึ้นกว่ารัชกาลอื่น ๆ อีกทั้งมีการสร้างพระอารามหลายแห่งที่ใช้ศิลปะในการก่อสร้างไม่ซ้ำแบบกับวัดอื่น ๆ เช่น วัดราชโอรส ที่นับว่าเป็นวัดแรกที่นำศิลปกรรมแบบจีนมาประยุกต์กับศิลปะไทย วัดยานนาวาโปรดฯ ให้สร้างพระเจดีย์ มีฐานเป็นสำเภา วัดราชนันทามีก่อสร้างโลหะปราสาทตามแบบอย่างที่เคยสร้างกันในลังกา มียอดถึง ๓๗ ยอด นอกจากนี้ยังทรงโปรดฯ ให้มีการบูรณะปฏิสังขรณ์วัดสำคัญในพระนครหลายแห่งรวมทั้งโบสถ์ วิหาร กุฏิสงฆ์ในวัดต่าง ๆ ในลักษณะของการก่ออิฐถือปูน สิ่งที่น่าสนใจที่ควรกล่าวถึงก็คือในรัชกาลนี้ได้มีการรับศิลปะจีนควบคู่กับศิลปะดั้งเดิมของไทย เช่น หลังคาจีน ศาลาทิศต่าง ๆ นิยมสร้างแบบเก๋งจีน ซึ่งประดับพระเจดีย์ พระปราสาทและซุ้มประตูด้วยกระเบื้องเคลือบสีสด ฯลฯ

ในสมัยรัชกาลที่ ๔ โปรดฯ ให้สร้างพระปฐมเจดีย์ซึ่งเป็นเจดีย์ที่ใหญ่โต สง่างามที่จังหวัดนครปฐม พระศรีรัตนเจดีย์ ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งถ่ายแบบมาจากวัดพระศรีสรรเพชญ์อยุธยา พระมหาเจดีย์ประจำรัชกาลที่ ๔ ในวัดพระเชตุพนจำลองแบบมาจากพระเจดีย์ศรีสุริโยทัยพระเจดีย์ภูเขาทอง

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ โปรดฯ ให้สร้างวัดนิเวศน์ธรรมประวัติ ซึ่งอยู่บนเกาะตรงกันข้ามกับพระราชวังบางปะอิน โดยทรงโปรดฯ ให้สร้างเลียนแบบวัดในคริสต์ศาสนา ซึ่งเป็นศิลปะแบบกอธิคในยุโรป ประตูและหน้าต่างมีกระจกลีประดับ จึงนับว่ามีลักษณะพิเศษแตกต่างไปจากรูปแบบสถาปัตยกรรมอย่างที่เคยมีมาแต่ก่อน นอกจากนี้ก็ได้แก่วัดราชบพิธ นับเป็นตัวอย่างของการนำศิลปะแบบตะวันตกผสมผสานกับศิลปะแถบตะวันออก ภายในพระอุโบสถในขณะนั้นบานประตูหน้าต่างพระอุโบสถเป็นการแกะสลักลวดลายประดับมุก ส่วนวัดที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นสถาปัตยกรรมไทยที่งดงามมากที่สุดก็คือวัดเบญจมบพิตร บานประตูหน้าต่างสลักลวดลายลงรักปิดทองสวยงาม โดยมีพระพุทธรูปประมาณ ๕๐ องค์ ตั้งไว้รายรอบระเบียงพระอุโบสถ

ด้านประติมากรรม

ในรัชกาลที่ ๑ มิได้มีการสร้างพระพุทธรูปขึ้นมาใหม่มากเท่าสมัยรัชกาลที่ ๓ กล่าวคือได้ทรงโปรดฯ ให้อัญเชิญพระพุทธรูปเก่าที่ถูกทอดทิ้งอยู่ทางหัวเมืองเหนือ และอยุธยา มาไว้ที่กรุงเทพฯ โดยการตกแต่งซ่อมแซมกว่า ๑,๒๐๐ องค์ จึงปรากฏว่าพระพุทธรูปที่เป็นพระประธานอยู่ในวัดสำคัญ ๆ ในกรุงเทพฯ ส่วนใหญ่เป็นพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นตั้งแต่ครั้งสุโขทัยและอยุธยา ส่วนที่มีการสร้างในรัชกาลนี้ ก็จะเป็นพระปั้น มีลักษณะคล้ายสมัยอยุธยาตอนต้น ได้แก่ พระประธานในพระอุโบสถวัดมหาธาตุ

พระพุทธรูปเป็นผลงาน
ด้านประติมากรรมทาง
พระพุทธศาสนา

สมัยรัชกาลที่ ๓ ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงมีพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมากในรัชกาลนี้จึงทรงโปรดฯให้สร้างพระพุทธรูปโลกเชษฐ์ โดยประดิษฐานไว้ในพระอุโบสถวัดสุทัศนเทพวราราม นับเป็นพระประธานที่หล่อใหญ่ที่สุดในสมัยรัตนโกสินทร์เลยทีเดียว นอกจากนี้ได้แก่ พระพุทธรูปไตรรัตน์นายก หรือหลวงพ่อดำเป็นพระประธานในพระวิหารวัดกัลยาณมิตร ธนบุรี นับว่าเป็นพระพุทธรูปนั่งขนาดใหญ่ที่สุดที่สร้างในสมัยนี้เช่นกันตลอดจนโปรดฯ ให้สร้างพระนอนขนาดยาวที่สุด คือ พระพุทธไสยาสน์ ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม คี้อยาวถึง ๑ เส้น ๓ วา สูง ๑๕ เมตร ก่อด้วยอิฐและปูนแล้วปิดทองทับ และที่พระบาทของพระนอนนี้มีลวดลายประดับมุกเป็นภาพมงคล ๑๐๘ ประการ นอกจากนี้ยังได้ทรงสร้างพระพุทธรูปยืนประจำรัชกาลที่ ๑ และรัชกาลที่ ๒ คือ พระพุทธรูปยอติปาฐะโลก และพระพุทธรูปเลิศล้ำกาลสมัยประดิษฐานในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามในลักษณะที่มีการทรงเครื่องต้นอย่างพระจักรพรรดิ หล่อด้วยทองสำริดเป็นแกนในหุ้มด้วยทองคำ

สมัยรัชกาลที่ ๔ ทรงโปรดฯให้สร้างพระสัมพุทธพรรณี อยู่ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ส่วนพระนิรันตราย พระราชทานไว้ตามวัดฝ่ายธรรมยุติก และจำลองพระพุทธรูปหิรัญคัมภีร์ เป็นพระประธานในพระอุโบสถวัดราชประดิษฐ์

สมัยรัชกาลที่ ๕ พระพุทธรูปสำคัญในรัชกาลนี้ ได้แก่ พระพุทธอังคีรส ซึ่งเป็นพระประธานในพระอุโบสถวัดราชบพิธ และพระพุทธรูปชินราชจำลอง เป็นประธานในพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตร โดยเป็นพระพุทธรูปที่ขึ้นชื่อว่าสามารถเลียนแบบฝีมืออย่างสมมุติได้เป็นอย่างดี

ภาพวาดตามฝาผนังพระ-
อุโบสถเป็นผลงานด้าน
จิตรกรรม

ด้านจิตรกรรม

สืบเนื่องมาจากการที่ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีการสร้างราชธานีขึ้นใหม่ เมื่อมีการสร้างพระราชวังและวัดวาอารามขึ้นมามาก ผลงานด้านจิตรกรรมฝาผนังจึงเกิดขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่ภาพเขียนนั้นนอกจากจะให้ความสวยงาม เป็นต้นว่ามีการใช้สีและปิดทองลงบนภาพแล้วยังให้ความรู้เรื่องพระพุทธศาสนาอีกด้วย

ผลงานด้านจิตรกรรมที่สำคัญได้แก่ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม มีภาพพระพุทธเจ้าตอนผจญมาร ภาพสวรรค์มีวิมาน ๖ ชั้น ตามที่บรรยายไว้ในไตรภูมิพระร่วง และภาพเขียนทศชาติและชาดก ส่วนในวิหารวัดสุทัศน์เทพวราราม มีภาพวาดชาดกป่าหิมพานต์ รูปมนุษย์ในทวีปต่าง ๆ ตามความนึกคิดของคนโบราณจากเรื่องไตรภูมิพระร่วง ส่วนที่พระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามและในวิหารพระพุทธไสยาสน์ก็ปรากฏภาพเขียนเกี่ยวกับพุทธประวัติ

อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตว่า จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถตามวัดสำคัญ ๆ ไม่เพียงแต่แสดงภาพพุทธประวัติและชาดกแล้ว ยังแสดงภาพถึงความเป็นอยู่ของคนไทย ชีวิตความเป็นอยู่ในชนบทและการละเล่นต่าง ๆ ของไทย จิตรกรรมฝาผนังจึงมีคุณค่าอย่างมากทั้งในด้านการศึกษาแบบอย่างฝีมือช่าง และเป็นหลักฐานในการศึกษาขนบธรรมเนียมประเพณีในสมัยนั้นอีกด้วย

เมื่อถึงรัชกาลที่ ๔ ลักษณะการเขียนภาพเริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมบ้าง คือมีการรับแบบอย่างศิลปะแบบตะวันตกคือเริ่มมีลักษณะแรเงาและมีความลึกแทนที่จะแบนเรียบ ที่สำคัญได้แก่ภาพแสดงขนบธรรมเนียมประเพณีทางพระพุทธศาสนา และชีวิตประจำวันของชาวไทยในพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร

เมื่อถึงรัชกาลที่ ๕ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยานวชิรานุวัตตวงศ์ ทรงเป็นบุคคลสำคัญด้านศิลปกรรมที่เด่นมากและมีผลงานเป็นภาพทศชาติ ภาพเกี่ยวกับพุทธประวัติและวรรณคดีต่าง ๆ ภาพเขียนเวสสันดรชาดกในพระอุโบสถวัดราชาธิวาสเป็นต้น

นอกจากงานด้านจิตรกรรมแล้ว ศิลปะประเภทอื่น คือ ประณีตศิลป์ อันได้แก่งานแกะสลักการทำลายรดน้ำ ก็จะได้เห็นได้จากงานตกแต่งบานประตู หน้าต่างโบสถ์ วิหาร ตู้พระธรรม เพื่อกำบังพระไตรปิฎกลายรดน้ำ และลวดลายประดับมุก เป็นต้น

ด้านวรรณกรรม

วรรณกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาที่ควรกล่าวถึงได้แก่ มหาชาติคำหลวง ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ และต่อมาเมื่อถึงสมัยรัชกาลที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้ทรงโปรดฯให้นักปราชญ์ราชบัณฑิตแต่งขอมมหาชาติคำหลวงที่สูญหายไปถึง ๖ กัณฑ์ เนื่องจากภาวะการเสียกรุง พระเทพโมลี (กลั่น) ซึ่งเป็นกวีที่เป็นสงฆ์ ได้แต่งกัณฑ์มหาพน และทานกัณฑ์ขึ้น

ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ทรงสนับสนุนให้นักปราชญ์ราชบัณฑิตจารึกคำประพันธ์ชนิดต่าง ๆ บนแผ่นศิลาจารึกติดไว้ตามศาลารายรอบพระอุโบสถ และรอบพระมหาเจดีย์บริเวณวัดพระเชตุพน เพื่อเป็นความรู้ให้ประชาชนใช้เป็นหลักในการศึกษา กวีที่สำคัญในรัชกาลนี้คือสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส งานนิพนธ์ส่วนมากจะเกี่ยวกับศาสนา การยกย่องเกียรติ การพิธีต่าง ๆ และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ พระนิพนธ์ที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาได้แก่ พระปฐมสมโพธิกถา

ในสมัยรัชกาลที่ ๔ เป็นต้นมา แนวการเขียนเริ่มได้รับอิทธิพลทางตะวันตก แต่ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาหรือที่เกี่ยวข้องประเพณีได้แก่ พระราชพิธีสิบสองเดือนพระราชพิธีนี้เป็นวรรณกรรมที่ให้ความรู้ทางด้านประเพณีทั้งคติพุทธและคติพราหมณ์อย่างครบถ้วน

ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นเอกลักษณ์ และมรดกของชาติ

เพราะเหตุนี้พระพุทธศาสนาได้ชื่อว่าเป็นศาสนาประจำชาติ สืบต่อเนื่องมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จนกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนาและชนชาติไทย มีความสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทั้งในทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม สำหรับในทางวัฒนธรรม พระพุทธศาสนานับว่ามาจากความเชื่อ และการเห็นคุณค่าของคุณธรรมที่มีการถ่ายทอดและปลูกฝังกันมาจนกลายเป็นคุณสมบัติด้านจิตใจหรือนิสัยใจคอ สำหรับในทางพระพุทธศาสนา มีสิ่งที่ยืนยันให้เห็นคือคุณค่าของทางศิลปวัฒนธรรมซึ่งมรดกเหล่านี้เกิดจากแรงศรัทธาและผลงานสร้างสรรค์ของคนในสังคมนั้น ๆ ที่สืบทอดกันมา ซึ่งนอกจากจะมีคุณค่าในตัวของมันเองแล้ว ยังเป็นมรดกและเป็นสมบัติอันล้ำค่าซึ่งพบได้ในศิลปะทุกสาขาดังได้กล่าวมาแล้ว รวมทั้งประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตนี้มีพระพุทธศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้องตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย จึงกล่าวโดยสรุปได้ว่าวัฒนธรรมไทยอันมีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานสำคัญนี้เป็นมรดกทางสังคมที่เป็นผลมาจากการสร้างสรรค์สะสม ถ่ายทอดมาครั้งแต่บรรพบุรุษมาสู่ชนรุ่นใหม่โดยมีทั้งส่วนที่เป็นการอนุรักษ์และพัฒนา มาจนเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งมีคุณค่าที่บุคคลภายนอกชื่นชมสิ่งที่คนไทยยึดถือและมองเห็นความเป็นไทย หรือความเป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทยได้จากวัฒนธรรมไทยอันมีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานที่สำคัญดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั่นเอง

ประเด็นอภิปราย

- นักเรียนร่วมกันอภิปรายว่า เพราะเหตุใด พระพุทธศาสนาจึงได้ชื่อว่าเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทย
- เพราะเหตุใดวัฒนธรรมจึงได้ชื่อว่าเป็นมรดกของสังคม

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

ให้นักเรียนแบ่งกลุ่มจัดนิทรรศการเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเภทต่าง ๆ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

- ๐ การที่นักเรียนเห็นความสำคัญและเห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมไทยโดยช่วยกันอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาติ แสดงว่านักเรียนเป็นชาวพุทธ

คำถาม

เอกลักษณ์ของสังคม หมายถึงอะไร เหตุใดวัฒนธรรมจึงได้ชื่อว่าเป็นเอกลักษณ์ของสังคม

ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกาและชาวพุทธตัวอย่าง

แนวคิดสำคัญ

ประวัติของพระเชมาเถรี จัตตปาณิและนางวิสาขา มีคุณค่าในการสร้างศรัทธา และควรยึดถือเป็นแบบอย่างในความวิริยะอุตสาหะ มีความเพียรพยายามที่จะปฏิบัติตนจนสำเร็จมรรคผล และอบรมสั่งสอนให้บุคคลประพฤติดี หากพุทธศาสนิกชนนำไปใช้เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติแล้วจะช่วยให้การพัฒนาตนและดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้ว

๑. มีความรู้ความเข้าใจประวัติของพระเชมาเถรี จัตตปาณิ และนางวิสาขารวมทั้งแนวปฏิบัติของท่านเหล่านั้นที่ส่งผลต่อผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน
๒. สามารถนำเอาแนวทางการดำเนินชีวิตของท่านเหล่านั้นมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้
๓. วิเคราะห์คุณธรรมของพระเชมาเถรี จัตตปาณิ และนางวิสาขาที่ควรถือเอามาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตเพื่อพัฒนาตนเองและสังคม

พระเชมาเถรี

ก่อนอุปสมบทเป็นภิกษุณี พระเชมาเถรี เป็นราชธิดาของกษัตริย์เมืองสาละในแคว้นมัททะ หรือมัททราชฐ์ เมื่อแรกประสูตินั้นทรงมีผิวขาวหมดจด ปราศจากไฝฝ้า พระประยูรญาติทั้งหลายได้อาศัยนิมิตดีนี้ ถวายพระนามว่าเชมา เมื่อทรงเจริญวัยขึ้นราชบิดาเชมากุมาริจึงทรงมีพระสิริโฉมงดงามเป็นที่เลื่องลือไปไกล

สตรีสมัยก่อน ผู้ใดมีร่างกายงดงามย่อมเป็นที่หมายปองของผู้เป็นใหญ่และมีฐานะ เช่น เจ้าผู้ครองนคร และคหบดีเศรษฐี สตรีสาวบางคนได้เป็นเครื่องเจริญสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศแห่งแคว้น รวมทั้งเป็นสายเชื่อมโยงความเป็นญาติระหว่างกัน พระนางเชมาก็ตกอยู่ในเกณฑ์นี้ของสังคมสมัยนั้นพระนางเป็นมเหสีของพระเจ้าพิมพิสาร ราชานแห่งแคว้นมคธ ซึ่งมีกรุงราชคฤห์เป็นเมืองหลวง

พระพุทธเจ้าเสด็จมาทรงประกาศเผยแผ่พระศาสนายังแคว้นมคธ ได้ทรงพบพระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าพิมพิสารได้ทรงฟังธรรมและทรงสำเร็จเป็นพระโสดาบัน พระเจ้าพิมพิสารได้ทรงหลังทักษิโณทก คือ น้ำสำหรับกรวดอุทิศพระราชกุศลลงบนพระหัตถ์ของพระพุทธเจ้า เป็นเครื่องหมายมอบอุทยานชานเมืองซึ่งเป็นป่าไผ่อันสงบสงัดและรื่นรมย์เหมาะสมเป็นที่พักบำเพ็ญธรรมถวายพระพุทธเจ้า และเหล่าพระสงฆ์สาวก

เมื่อเวฬุวันเป็นสถานที่ประทับอาศัยของพระพุทธเจ้าและเหล่าพระสาวก จึงได้นำเพิ่มอีก ๒ อย่าง คือ เวฬุวนาราม หรือเวฬุวันวิหาร

ทั้งอารามและวิหารในความหมายของภาษาปัจจุบัน หมายถึง วัด

การที่พระเจ้าพิมพิสารทรงยกอุทยานป่าไผ่ถวายพระพุทธเจ้านั้น ประหนึ่งมีพระราชประสงค์จะให้ป็นข่าวใหญ่ว่าพระองค์ทรงนับถือพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง นี่เป็นเหตุหนึ่งซึ่งทำให้ชาวเมืองราชคฤห์และชาวเมืองอื่น ๆ ในแคว้นมคธซึ่งพระเจ้าพิมพิสารทรงปกครองได้พากันหันมานับถือพระพุทธศาสนา

พระเจ้าพิมพิสารทรงเห็นชาวเมืองไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ไปทำบุญไปฟังธรรมก็ทรงโสมนัสยินดี แต่พระนางเขมาเทวี ซึ่งเป็นพระมเหสีผู้เลอโฉมของพระองค์จะไม่สนใจข่าวพระพุทธเจ้า พร้อมด้วยเหล่าพระสงฆ์สาวกซึ่งเสด็จมาประทับอยู่ที่พระเวฬุวัน รวมทั้งข่าวที่พระองค์ทรงหลังทักษิโณทกถวายพระเวฬุวันถวายเป็นที่ประทับสำหรับพระพุทธเจ้าด้วย พระนางเขมานั้นสนพระทัยอยู่แต่เรื่องความสวยความงามเพลิดเพลินระเรื่ออยู่ในพระสิริโฉมของตน

พระเจ้าพิมพิสาร จะทรงชักชวนหรือแนะนำพระนางเขมาให้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ก็ดูจะเป็นการบังคับ พระองค์ จึงทรงทำอุบายอย่างหนึ่งคือ รับสั่งให้บรรดาภิกษุ คือนักแต่งเพลงประจำราชสำนักให้แต่งเพลงมีเนื้อร้องเกี่ยวกับความงาม และความรื่นรมย์ร่มรื่นของอุทยานเวฬุวัน พร้อมกับใส่ทำนองขับร้อง แล้วรับสั่งให้นักร้องประจำราชสำนักขับร้องคลอเสียงพิณ

พระนางเขมาได้ทรงฟังเพลงขับร้องนั้น ทรงรู้สึกว่ พระเวฬุวันซึ่งพระนางเคยเห็นและเคยได้ยินเรื่องราวนั้นเสมือนหนึ่งไม่เคยเห็นและไม่เคยได้ยินมาก่อน พระนางเขมาจึงรับสั่งเรียกนักร้องนั้นมาถามว่า “ที่เจ้าขับร้องอ้างถึงนั้น หมายถึงอุทยานที่ไหน”

นักขับร้องได้ทูลตอบพระนางเขมาว่า “พระเทวี ข้าพระพุทธเจ้าหมายถึงสวนป่าไผ่ของพระองค์นั่นเอง”

พระนางเขมาทรงมีพระประสงค์จะเสด็จไปยังพระเวฬุวัน พระนางได้กราบทูลเรื่องนี้กับพระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าพิมพิสารทรงดีพระทัยยิ่งนัก

พระนางเขมาพร้อมด้วยบริวารและเจ้าหน้าที่ประจำราชสำนักจึงได้เสด็จไปยังพระเวฬุวัน ขณะนั้น พระพุทธเจ้ากำลังประทับอยู่ที่นั่นและทรงแสดงธรรมแก่มหาชนด้วย พระพุทธเจ้าก็ทรงทราบว่พระนางเขมาเสด็จมายังพระเวฬุวัน

พระพุทธเจ้าจึงทรงบันดาลด้วยพระพุทธานุภาพให้มีรูปนิมิต เป็นรูปหญิงสาวมีชีวิตสวยที่สุดนางหนึ่งถือพัดใบตาลยืนถวายพัดวิโบกลมแด่พระพุทธเจ้า อยู่ทางเบื้องพระปฤษฎางค์หรือเบื้องหลังของพระพุทธเจ้า

พระนางเขมาเสด็จเข้าไปทรงยืนไม่ไกลจากพระพุทธเจ้า พระนางทรงเห็นว่าหญิงสาวที่กำลังโบกพัดถวายพระพุทธรูปนั้นสวยยิ่งนัก สวยกว่าพระนางหลายเท่า จิตใจของพระนางจจ่ออยู่ที่ความสวย จนฟังพระดำรัสตรัสเทศนาของพระพุทธเจ้าไม่เข้าใจ

พระนางดำริว่า “ใคร ๆ เขาก็พูดกันทั้งนั้นว่า พระพุทธเจ้าทรงดำนิความสวยความงามของสตรี แต่วันนี้มีหญิงสาวสวยยิ่งนักนางหนึ่งกำลังพัดถวายอยู่ใกล้ ๆ ถ้อยคำที่ใครพูดกันนั้นต้องเป็นคำกล่าวตู่พระพุทธเจ้าแน่นอน”

พระพุทธเจ้าทรงหยั่งทราบกระสรวระจิตของพระนางเขมา จึงทรงบันดาลให้รูปนิมิตสตรีร่างโสภานุภาพนั้นเปลี่ยนแปลง จากสตรีสาวสวยเป็นสตรีมีอายุแล้ว ชรา ถือไม้เท้าผิวน้ำเหี่ยวแห้ง เนื้อหนังยุพองเน่าเปื่อยเหลือแต่โครงกระดูกในที่สุด พลันพระนางเขมาก็ได้ยินพระพุทธเจ้าตรัสเอ่ยถึงพระนามของพระนางว่า “พระนางเขมา พระนางทรงคิดเข้าใจว่า รูปร่างสวยโสภานี้มีแก่นสารหรือ”

พระพุทธเจ้าตรัสต่อไปว่า “พระนางเขมา รูปร่างกายทุกชนิดหมักหมมไม่สะอาด เน่าเหม็น ระบายถ่ายออกข้างบน เช่น อาเจียนออกและระบายถ่ายออกทางเบื้องล่าง ซึ่งคนโง่เท่านั้นหลงใหลใฝ่ฝัน”

พระนางเขมาทรงฟังแล้วจิตก็หลุดจากกิเลสเบื้องต้น เกิดปัญญาเข้าใจธรรมความเข้าใจนี้เรียกว่า พระนางเขมาได้บรรลุหรือสำเร็จเป็นพระอริยบุคคลชั้นโสดาบัน

พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่า พระนางเขมาทรงสำเร็จโสดาบันแล้ว จึงตรัสเทศนาให้สูงขึ้น ความว่า “พระนางเขมา สัตว์ในโลกทั้งมวลล้วนหยาดเยิ้มด้วยความใคร่ ใจเร้าร้อนด้วยความขุ่นเคืองและลุ่มหลงด้วยโมหะ ไม่อาจข้ามกระแสเชี่ยวของตัณหาไปได้ ต่างติดอยู่ในห้วงของตัณหาทั้งนั้น”

เมื่อพระนางเขมาได้ฟังธรรมพระพุทธเจ้าจบลงก็ได้สำเร็จมรรคผลเป็นพระอรหันต์ พระนางเขมากลับไปเฝ้าพระเจ้าพิมพิสาร ทุกครั้งที่เข้าเฝ้า พระนางเขมาจะถวายความเคารพแต่คราวนี้ พระนางทรงยื่นเฉย พระเจ้าพิมพิสารตรัสถามว่า “ได้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วหรือ”

พระนางทูลตอบว่า “สิ่งใดที่พระเจ้าพิมพิสารได้ทรงเห็นแล้ว พระนางได้ประพาสสิ่งนั้นแล้ว”

พระเจ้าพิมพิสารทรงเข้าพระทัยทันทีว่า พระนางเขมาได้บรรลุมรรคผลเป็นพระอริยบุคคลไม่ชั้นใดก็ชั้นหนึ่งเป็นแน่ จึงลองทรงถามปัญหาในระดับมรรคผล ซึ่งพระนางเขมาก็ทรงตอบได้ทุกครั้ง

พระเจ้าพิมพิสารได้เสด็จไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ได้กราบทูลเรื่องคำตอบของพระนางเขมา พระพุทธเจ้าตรัสว่า พระนางเขมาทรงตอบถูกต้องแล้ว

พระพุทธเจ้าตรัสถามพระเจ้าพิมพิสารว่า “ขอถวายพระพร พระองค์ทรงต้องการให้พระนางเขมามีชีวิตอยู่ต่อไป หรือจะให้หนีพพาน”

พระเจ้าพิมพิสารทรงทราบความหมายของพระพุทธดำรัสตรัสถามนั้น จึงกราบทูลพระพุทธเจ้าว่า “ขอให้พระนางเขมาได้บวชเถิด อย่าเพิ่งให้หนีพพานเลย”

มรรคผลชั้นอรหัตต์นั้น ถ้าผู้ใดบรรลุหรือสำเร็จเป็นผู้ครองเพศเป็นพระภิกษุสามเณรมีชีวิตอยู่ได้ตลอดไปเท่าที่อายุขัยคือความสิ้นสุดของอายุมีอยู่ แต่ถ้าครองเพศคฤหัสถ์ได้บรรลุจะต้องรับบวชเป็นพระภิกษุหรือพระภิกษุณีภายใน ๗ วัน เพราะถ้าเลย ๗ วันไปจะต้องนิพพาน คือ ร่างกายแตกดับถึงแก่ความตาย เพราะเพศคฤหัสถ์นั้นเศร้าหมอง ไม่อาจจะรองรับคุณของพระอรหัตต์ไว้ได้

พระเจ้าพิมพิสารจึงทรงอนุญาตให้พระนางเขมาบวชเป็นพระภิกษุณี พระนางเขมาก็ทรงมีพระชนม์อยู่ต่อมา ได้บำเพ็ญกิจให้เป็นประโยชน์แก่พระศาสนาเป็นอันมาก พระพุทธเจ้าจึงทรงยกย่องพระนางว่าเป็นพระภิกษุณีที่เลิศในทางปัญญา ในฝ่ายพระภิกษุพระสาวกที่ได้รับการยกย่องเช่นนี้คือพระสารีบุตร

พระนางเขมาภิกษุณีดำรงชีพอยู่จนมีพรรษามาก จนมีคำต่อท้ายชื่อว่าพระภิกษุณีเขมาเถรี ท่านได้ใช้ชีวิตช่วยเหลือบุคคลอื่นทั้งที่เป็นพระภิกษุณี สามเณร อุบาสก อุบาสิกาเป็นเวลานานพอสมควร แล้วนิพพานไปตามธรรมชาติของพระอรหัตต์ทั้งหลาย

คุณธรรมที่ควรยึดถือเป็นแบบอย่าง

๑. พระนางได้รับการยกย่องเป็นภิกษุณีที่เลิศในทางปัญญา สามารถตรัสรู้ตามพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าได้เร็ว จนได้รับการแต่งตั้งให้เฝ้าทักท้วงในด้านผู้มีปัญญามาก
๒. พระนางเป็นผู้ที่มีเหตุผล พิจารณาเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงด้วยปัญญา
๓. พระนางเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาฝ่ายภิกษุณี มีความสามารถในการแสดงธรรมได้วิจิตรพิสดาร และอบรมชี้แจงสั่งสอนคนที่มีนัยธรรมมาสนทนาธรรมจนคนเลื่อมใสและศรัทธาในพระพุทธศาสนา ละความชั่ว ประพฤติดีจนถึงทำจิตให้ผ่องแผ้วจากเครื่องเศร้าหมองได้เป็นอันมาก

๔. พระนางบำเพ็ญกิจให้เป็นประโยชน์ต่อพระศาสนาเป็นอันมาก

ฉัตตปาณิ

ฉัตตปาณิเป็นชาวเมืองสาวัตถีเมืองหลวงของแคว้นโกศล เรื่องราวของอุบาสกผู้นี้ มีปรากฏอยู่ทั้งในพระสูตร ในพระสุตตันตปิฎก อันเป็นคัมภีร์หนึ่งในพระไตรปิฎกและในพระวินัยปิฎก ตลอดจนในอรรถกถาคือ คำอธิบายพระไตรปิฎก

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงนำพระศาสนามาประกาศเผยแผ่ในเมืองสาวัตถี ประชาชนในเมืองนี้
ทุกระดับได้หันมานับถือพระพุทธศาสนา จนมีผู้สร้างวัดขึ้น ๒ แห่งถวายพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์
ฉัตตปาณิอุบาสกได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้า ได้สำเร็จเป็นอริยบุคคลชั้นอนาคามี
อริยบุคคลชั้นนี้ต่ำกว่าชั้นอรหันต์เพียงชั้นเดียวเท่านั้น

วันหนึ่ง อุบาสกฉัตตปาณิรักษาศีลอุโบสถแล้วไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ได้พบพระเจ้า
ปเสนทิโกศล พระราชาผู้ครองแคว้นโกศล ที่พระราชอุทยานในเมืองสาวัตถีดังเรื่องจากพระวินัย
ปิฎกต่อไปนี้

พระเจ้าปเสนทิโกศลรับสั่งให้เจ้าหน้าที่รักษาพระราชอุทยานทำความสะอาดบริเวณ
พระราชอุทยาน เพราะพระองค์จะเสด็จไปเพื่อสারণพระราชอิริยาบถ เจ้าหน้าที่รักษาพระราชอุทยาน
ทำตามรับสั่งเสร็จแล้ว ได้นำความขึ้นกราบทูลรายงานว่าเสร็จเรียบร้อยแล้ว

เจ้าหน้าที่กราบทูลรายงานเพิ่มเติมว่า “เวลานี้พระพุทธเจ้าเสด็จมาประทับอยู่ที่นั่นด้วย”
พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสว่า “ไม่เป็นไรหรอก ช่างพระองค์ท่านเถอะ เดียวฉันจะไป
เฝ้าพระองค์ท่านด้วย”

พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่พระราชอุทยาน ขณะนั้นมีคนนั่งเฝ้า
พระพุทธเจ้าอยู่ก่อนแล้ว ๑ คน บุคคลผู้นั้นคือ อุบาสกฉัตตปาณิ พระเจ้าปเสนทิโกศลประหลาด
พระทัย ทรงชะงักนิดหนึ่ง แล้วก็เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า

อุบาสกฉัตตปาณิได้เห็นพระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จมาก็ลังเลใจพลางคิดว่า “เราสมควร
ลุกขึ้นรับเสด็จด้วยการถวายความเคารพพระเจ้าปเสนทิโกศลหรือไม่หนอ” แล้วก็ตัดสินใจว่า
พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงเป็นพระราชปภครองประเทศ ส่วนพระบรมศาสดาพุทธเจ้าทรงเป็น
พระราชาทงธรรม ทรงพระคุณประเสริฐกว่า ถ้าเราลุกขึ้นถวายความเคารพพระราชปเสนทิโกศล
ก็จะดูไม่ควร แต่ถ้าไม่ลุกขึ้นถวายความเคารพพระราชพระองค์นี้ก็จะกริ้ว แม้กระนั้นเราก็จะไม่ลุกขึ้น
ถวายความเคารพ เพราะถ้าเราลุกขึ้นถวายความเคารพพระเจ้าปเสนทิโกศล ก็เท่ากับเราไม่
เคารพพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าทรงทราบว่าพระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงกลัวอุบาสกฉัตตปาณิจึงมีพระพุทธดำรัส
ทำนองทรงแนะนำให้ทรงรู้จักอุบาสกฉัตตปาณิว่า “ถวายพระพร ฉัตตปาณิอุบาสกผู้นี้เป็นบัณฑิต
รู้แจ้งเห็นธรรม (บรรลุมรรคผล) แดกฉานพระไตรปิฎก ฉลาด สามารถรอบรู้ในเรื่องที่เป็นประโยชน์
และมีใช้ประโยชน์”

คำว่า “รู้แจ้งธรรม” ในพระพุทธานุญาตนั้นหมายถึงคุณธรรมหรือมรรคผลระดับชั้นอนาคามี
ดังกล่าวก่อนหน้านี้

พระเจ้าปเสนทิโกศลได้สดับเช่นนั้น ก็ทรงมีพระหฤทัยอ่อนลง

หลังจากนั้นต่อมาพระเจ้าปเสนทิโกศลประทับอยู่บนปราสาทในราชสำนัก ทรงเห็นอุบาสกฉัตตปาณิ ซึ่งกินอาหารเช้าแล้ว ก็นั่งร่วม สวมรองเท้า เดินไปทางพระลานหลวงซึ่งไม่ไกลจากปราสาทที่พระองค์ประทับอยู่ จึงรับสั่งให้เจ้าพนักงานไปตามอุบาสกฉัตตปาณิมาเฝ้า

อุบาสกฉัตตปาณิได้ลคร้มลง ถอดรองเท้าออกมาเข้าไปเฝ้าพระเจ้าปเสนทิโกศลถวายบังคมแล้วนั่ง

พระเจ้าปเสนทิโกศล “อุบาสก วันนี้ท่านหุบร่ม ถอดรองเท้า ให้อะไรเรา”

อุบาสกฉัตตปาณิ “ข้าพระพุทธเจ้าได้ทราบแล้วว่า พระองค์รับสั่งหาพระพุทธเจ้าข้า”

พระเจ้าปเสนทิโกศล “อ้อ คงเพิ่งทราบว่าเราเป็นพระราชาในวันนี้”

อุบาสกฉัตตปาณิ “ข้าพระพุทธเจ้าทราบตลอดเวลา พระพุทธเจ้าข้า”

พระเจ้าปเสนทิโกศล “แล้วทำไมวันที่เราไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ท่านจึงไม่ลุกขึ้นไหว้เราล่ะ”

อุบาสกฉัตตปาณิได้กราบทูลพระเจ้าปเสนทิโกศลด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น

พระเจ้าปเสนทิโกศลได้ทรงฟังคำชี้แจงของอุบาสกฉัตตปาณิก็ไม่ทรงติติดยะสยตรสว่า “อุบาสกเรื่องนั้นช่างเถิด ฉันได้ทราบว่าท่านแตกฉานทางธรรม มีความรู้กว้างขวางในคำสอนพระพุทธเจ้า ใครขอเชิญท่านเข้าไปสอนธรรมแก่สตรีฝ่ายในของเรา

อุบาสกฉัตตปาณิกราบทูลว่า “ไม่สามารถจะรับสนองพระราชประสงค์ได้

พระเจ้าปเสนทิโกศล “เพราะอะไร”

อุบาสกฉัตตปาณิกราบทูลว่า “เพราะในราชสำนักมีโทษหนักแก่ผู้ละเมิดทั้งด้วยประมาทพลาดพลั้งและด้วยเจตนา”

พระเจ้าปเสนทิโกศล “อย่ากลัวเลย เราไม่ติดใจเรื่องท่านไม่ลุกขึ้นไหว้เราในวันก่อนหรอก”

อุบาสกฉัตตปาณิกราบทูลปฏิเสธซ้ำอีกแล้วกราบทูลแนะว่า หน้าที่เช่นนี้ควรจะเป็นพระภิกษุสงฆ์รูปหนึ่งรูปใด

คำว่า “ในราชสำนักมีโทษหนัก” ตามคำกล่าวของอุบาสกฉัตตปาณินั้น หมายอย่างเดียวกับโทษหรือความไม่ดีในกรณีที่พระภิกษุเข้าไปคลุกคลีในราชสำนัก โดยไม่ได้รับนิมนต์ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยห้ามพระภิกษุผู้ไม่ได้รับนิมนต์เข้าไปคลุกคลีในราชสำนัก ถ้าเข้าไปในกรณีอย่างนั้นจะเกิดโทษถึงความเสียหาย

โทษหรือความไม่ดี หรือความเสียหายอันจะเกิดในการเข้าไปคลุกคลีในราชสำนัก ซึ่งพระพุทธเจ้าห้ามพระภิกษุดังกล่าวนี้อุบาสกฉัตตปาณิเข้าใจดี เพราะเป็นผู้แตกฉานในคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า อุบาสกฉัตตปาณิจึงกราบทูลพระเจ้าปเสนทิโกศลอย่างนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลก็ทรงเข้าใจตามที่อุบาสกฉัตตปาณิชี้แจงถวาย

คุณธรรมที่ควรถือเป็นแบบอย่าง

๑. เป็นผู้มีปัญญามาก และได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นพระอานาคามี ผู้มีความทรงจำพระไตรปิฎกได้แม่นยำ
๒. เป็นผู้ที่มีความรู้แตกฉานในคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นบัณฑิตรู้ธรรมฉลาดในประโยชน์และสิ่งที่มีโทษประโยชน์
๓. เป็นผู้มีศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าและฟังธรรมเป็นประจำ
๔. เป็นผู้ยึดมั่นในคุณธรรมและรักษาศีลอุโบสถตลอดชีวิต

นางวิสาขา

นางวิสาขาเกิดในตระกูลมหาเศรษฐี บิดาชื่อ ธนัญชัย มารดาชื่อนางสุนนาเทวี นางวิสาขาเกิดที่ ภัททนิคร พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปยังนครนั้นพร้อมด้วยพระสงฆ์สาวกจำนวนมากเพื่อประกาศพระศาสนา ข่าวเรื่องพระศาสดาองค์ใหม่ที่คนสมัยนั้นเรียกกันว่า พระสมณโคตม หรือพระพุทธเจ้าของเราทุกวันนี้ทรงอุบัติบังเกิดขึ้นในโลก และกำลังเสด็จจาริกประกาศพระศาสนาได้แพร่หลายมาถึงนครแห่งนี้แล้ว

มหาเศรษฐีชื่อ เมณฑกะ ปู่ของนางวิสาขาทราบข่าวว่าพระพุทธเจ้ากำลังเสด็จยังภัททนิคร จึงเรียกนางวิสาขาหลานสาวให้พาเพื่อน ๆ สตรีรุ่นเดียวกันขึ้นรถม้าออกไปรับเสด็จพระพุทธเจ้า นางวิสาขาได้เฝ้าพระพุทธเจ้าและได้ฟังธรรมขณะยังเป็นเด็ก สำเร็จมรรคผลเป็นอริยบุคคลชั้นโสดาบัน

อริยบุคคลระดับนี้ ยังมีราคะคือความรู้สึกทางเพศ ยังมีโทสะความขุ่นเคืองและมีโมหะ ความหลง คฤหัสถ์ผู้ได้สำเร็จมรรคผลหรืออริยบุคคลชั้นนี้ยังแต่งงานและมีลูก

เมณฑกะมหาเศรษฐีผู้เป็นตาของนางวิสาขาได้ฟังธรรมพระพุทธเจ้าในเวลาต่อมาก็ได้สำเร็จมรรคผลเป็นโสดาบันเหมือนนางวิสาขา

เมื่อธนัญชัยเศรษฐีผู้บิดาอพยพมาอยู่เมืองสาเกต ซึ่งเป็นเมืองขึ้นในความปกครองของแคว้นโกศล ตามคำขอของพระเจ้าปเสนทิโกศลนางวิสาขาได้ติดตามบิดามารดามาด้วย เมื่อเจริญวัยเติบโตเป็นสาวนางวิสาขาได้แต่งงานกับชายหนุ่มชื่อ ปุณณวัณณ ซึ่งเป็นลูกเศรษฐีในเมืองสาวัตถี ที่เมืองสาวัตถีมีที่ประทับของพระพุทธเจ้าเทียบเท่ากับเป็นวัดอยู่ ๒ แห่งคือ

๑. เขตวัน สวนเจ้าชต ซึ่งอนาถปิณฑิกเศรษฐีซื้อแล้วสร้างเป็นวัดถวายพระพุทธเจ้า เรียกว่า เขตวนาราม

๒. บุพพาราม ซึ่งเป็นสวนของนางวิสาขา

เขตวนารามอยู่ทางทิศใต้ของกรุงสาวัตถี ส่วนบุพพารามอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของเมืองหลวงแห่งนี้ บุพพารามแปลว่า สวนหรือวัดตะวันออก

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จมายังกรุงสาวัตถีพร้อมด้วยพระสาวกจำนวนมากจะเสด็จไปประทับอยู่ ณ อารามแห่งหนึ่งแห่งใดใน ๒ แห่งนี้

ในระยะแรกนั้น บุพพารามยังไม่มีอาคารก่อสร้างเป็นที่อยู่อาศัยของพระพุทธเจ้า และพระสงฆ์อย่างถาวร ภายหลังนางวิสาขาได้ขายเครื่องประดับที่เรียกว่า มหาลดาประสาธน์ ได้เงินถ้าจะคิดเป็นเงินไทยทุกวันนี้ก็หลายสิบล้านบาทสร้างวิหารขึ้นหลังหนึ่งวิหารนั้นมี ๒ ชั้น ชั้นหนึ่งมี ๕๐๐ ห้อง สำหรับเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์มีห้องสำหรับรักษาพยาบาลพระภิกษุผู้อาพาธ และห้องเก็บอาหาร ในบริเวณด้านนอกมีสระน้ำสำหรับพระภิกษุลงสรง

วิหารใหญ่หลังนี้มีรูปทรงและมียอดเหมือนปราสาท ยอดนั้นทำด้วยโลหะ ปราสาทหลังนี้จึงเรียกว่า โลหปราสาท นับว่าเป็นโลหะปราสาทหลังแรกของโลก

ในสมัยพระพุทธศาสนาได้แพร่หลายไปนานาประเทศ ได้มีวิหารที่อาศัยของพระสงฆ์ในรูปแบบของโลหะปราสาทเกิดขึ้นในวัดของ ๒ ประเทศคือ

๑. ที่นุรารปุระเมืองหลวงเก่าของประเทศศรีลังกา ซึ่งเวลานี้โลหะปราสาทที่เมืองนี้เหลือแต่ซาก

๒. ที่วัดราชนัดดา กรุงเทพมหานคร ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าให้สร้างขึ้น อยู่ใกล้กับพลับพลารับแขกเมือง

เชื่อกันว่าโลหะปราสาททั้ง ๒ แห่งนี้ได้รับคตินิยมมาจากโลหะปราสาทของนางวิสาขา ผู้เป็นแม่งานควบคุมการก่อสร้างโลหะปราสาทของนางวิสาขาคือพระมหาโมคคัลลานะ ผู้เป็นพระอัครสาวกของพระพุทธเจ้า

โลหะปราสาทของนางวิสาขาใช้เวลาสร้างเป็นเวลา ๙ เดือนจึงเสร็จบริบูรณ์

เมื่อสร้างเสร็จแล้ว นางวิสาขาได้ฉลองวิหารหรือปราสาทหลังนี้อย่างเอิกเกริก ได้ทำบุญเลี้ยงพระติดต่อกันเป็นเวลา ๗ วัน

ตลอดพระชนม์ชีพของพระพุทธเจ้าตั้งแต่เสด็จออกเผยแผ่พระศาสนาเป็นเวลา ๔๕ พรรชานั้น พระพุทธเจ้าได้เสด็จจำพรรษาที่เมืองสาวัตถี ๒๕ พรรษา โดยทรงจำพรรษาที่

๑. วัดพระเชตวันหรือเชตวันารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี ๑๙ พรรษา

๒. วัดบุพพารามของนางวิสาขา ๖ พรรษา

ในบรรดาพุทธศาสนิกชนเพศสตรีที่ทุ่มเททรัพยากรสนับสนุนบำรุงพระพุทธศาสนาไม่มีท่านผู้ใดเกินนางวิสาขา นางวิสาขาจึงมีสร้อยนามเป็นที่รู้จักกันดีในวงการพุทธศาสนาทั่วโลกคำหนึ่งว่า “มหาอุบาสิกา” แปลว่า อุบาสิกาผู้มีบทบาทด้านบำรุงพระพุทธศาสนายิ่งกว่าอุบาสิกานอื่น ๆ

วันหนึ่งนางวิสาขาได้จัดงานทำบุญเลี้ยงพระที่คฤหาสน์ของตน ได้นิมนต์พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกมาฉันอาหาร นางวิสาขาได้ส่งคำเชิญไปยังมิคารเศรษฐีบิดาสามีของตนซึ่งยัง

ไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนาให้มาร่วมทำบุญ เมื่อมีการเศรษฐกิจได้เฝ้าพระพุทธเจ้าได้ฟังธรรมซึ่งไม่เคยฟังมาตลอดชีวิต ฟังจบก็สำเร็จรียบุคคลชั้นโสดาบัน

นางวิสาขาคือบุคคลที่ใคร ๆ ในกรุงสาวัตถีต่างรู้จักดี เวลาใครก็ตามจัดงานทำบุญเลี้ยงพระจะต้องมาเชิญนางวิสาขาไปร่วมงานด้วย ถ้างานใดมีนางวิสาขาได้รับเชิญไปร่วมงานนั้นเรียกได้ว่า “เป็นมงคล” คำว่า “มงคล” นั้นตรงกับภาษาไทยในปัจจุบันว่า “มีเกียรติ” นั่นเอง

ในเวลาพระพุทธเจ้าเสด็จจาริกจากแคว้นอื่นและเมืองอื่นมาที่เมืองสาวัตถี ถ้าเสด็จพร้อมด้วยพระสงฆ์สาวกมาประทับอยู่ที่บุพพาราม นางวิสาขาก็จะทำบุญเลี้ยงพระที่บ้านทุกวัน

นางวิสาขาคืออุบาสิกาผู้เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธเจ้า พุทธบริษัทสมัยพระพุทธเจ้าและสมัยต่อมารู้จักบทบาทของนางวิสาขาเป็นอย่างดี ชื่อหรือนามว่าวิสาขามีอยู่ทั้งในคัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์อื่น ๆ เช่น อรรถกถา ซึ่งหมายถึงคัมภีร์อธิบายพระไตรปิฎก

นางวิสาขาคือผู้ริเริ่มการถวายผ้าอาบน้ำฝนแก่ภิกษุผู้เข้าพรรษา พระนางทราบว่ภิกษุเปลือยกายอาบน้ำฝนไม่เหมาะสม ดูเป็นขีปนีย์ไป จึงขออนุญาตพระพุทธเจ้าถวายผ้าอาบน้ำฝนต่อมาจึงเป็นประเพณีถวายผ้าอาบน้ำฝนมาถึงทุกวันนี้

นางวิสาขามีสุขภาพร่างกายแข็งแรงเมื่ออายุมากแล้วผมก็ไม่หงอกดูเหมือนยังสาวซึ่งเป็นลักษณะของหญิงเบญจกัลยาณี มีบุตรชาย ๑๐ คน บุตรสาว ๑๐ คน ทุกคนสุขภาพร่างกายแข็งแรง นางวิสาขาคือผู้มีอายุยืนถึง ๑๒๐ ปี ชีวิตแตกดับไปตามธรรมดาของสังขารโลก

คุณธรรมที่ควรถือเป็นแบบอย่าง

๑. เป็นผู้มั่งคั่งร่ำรวยในพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า โดยได้สร้างวัดบุพพารามขึ้น และได้ทำบุญเลี้ยงพระทุกวันจนได้รับการขนานนามว่านางวิสาขามหาอุบาสิกา ถือเป็นผู้เสียสละและช่วยบำรุงพระพุทธศาสนายิ่งกว่าอุบาสิกานอื่น ๆ
๒. เป็นผู้ที่มีศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง และมีความซื่อสัตย์มั่นคงต่อสามี
๓. เป็นผู้ที่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด ใช้หลักธรรมแก้ปัญหาในครอบครัวได้
๔. เป็นผู้รู้จักความเหมาะสม เมื่อทราบว่าพระภิกษุเปลือยกายอาบน้ำฝน เห็นว่าไม่เหมาะสม จึงขออนุญาตถวายผ้าอาบน้ำฝนแก่พระภิกษุเพื่อให้นุ่งอาบน้ำฝนในระหว่างพรรษาโดยไม่ต้องเปลือยกายอาบเป็นครั้งแรก จนเป็นประเพณีถวายผ้าอาบน้ำฝนกันมาจนถึงปัจจุบันนี้
๕. เป็นผู้ที่สามารถเปลี่ยนความเชื่อถือของบิดาสามี ให้หันมานับถือพระพุทธศาสนาได้

ประเด็นอภิปราย

- ในประวัติของพระเขมาเถรี ที่กล่าวว่า พระพุทธเจ้าทรงบันดาลให้พระนางทอดพระเนตรเห็นรูปสตรีที่สวยงามกว่าพระนางโปกกัฏฐิถวายพระพุทธเจ้า และต่อมาเห็นความเปลี่ยนแปลง

ต่าง ๆ คือ จากสตรีสาวสวยเป็นสตรีอายุสูงขึ้น ชรา ถือไม้เท้าเนื้อหนังพุงพองและตายไปจนเหลือแต่กระดูกในที่สุดนั้น ในการศึกษาประวัติเกี่ยวกับเรื่องนี้ต้องการแสดงให้ผู้ศึกษามีความเข้าใจเรื่องใด และนักเรียนคิดว่าจะสามารถนำข้อคิดนี้มาใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างไร

- นักเรียนช่วยกันอภิปรายแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณธรรมที่ควรถือเป็นแบบอย่างของพระเขมาเถรี ฉัตตปาณิและนางวิสาขา และช่วยกันสรุปคุณธรรมที่นักเรียนสามารถนำมาเป็นแบบอย่างในฐานะนักเรียนเป็นชาวพุทธที่มีหน้าที่ทำนุบำรุงพุทธศาสนาให้สืบต่อไป

- แนวทางการดำเนินชีวิตของพระเขมาเถรี ฉัตตปาณิและนางวิสาขาที่นักเรียนศึกษา นักเรียนเห็นว่าเรื่องใดบ้างจะเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตได้เป็นอย่างดี

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. ให้นักเรียนเล่าเหตุการณ์ที่สอดคล้องกับคุณธรรมของพุทธสาวก พุทธสาวิกา และชาวพุทธตัวอย่างในบทนี้ และชี้ให้เห็นว่าคุณธรรมนั้นก่อให้เกิดผลดีต่อผู้ประพฤติปฏิบัติอย่างไร

๒. ให้นักเรียนเขียนบรรยายการฝึกคุณธรรมอันเป็นแบบอย่างของพุทธสาวก พุทธสาวิกา และชาวพุทธตัวอย่างในบทนี้ว่า นักเรียนควรเลือกคุณธรรมข้อใดมาประพฤติปฏิบัติเพราะเหตุใด แล้วนำเสนอ ครู และนักเรียนช่วยกันเลือกผลงานที่จัดทำได้ดี ๓ เรื่อง มารายงานผลให้เพื่อนฟัง ที่หน้าชั้นเรียน พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้เพื่อนได้ซักถามเพิ่มเติม แล้วนำผลงานไปติดไว้ที่ป้ายนิเทศในห้องเรียน

๓. แบ่งกลุ่มนักเรียนเล่าประวัติของพระเขมาเถรี ฉัตตปาณิ และนางวิสาขาโดยค้นคว้าเพิ่มเติมจากหนังสือในห้องสมุด หรือสอบถามจากท่านผู้รู้ แล้วนำมาเล่าหน้าชั้นเรียน และนักเรียนช่วยกันซักถามเหตุผลเกี่ยวกับแนวปฏิบัติที่ควรยึดถือ

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ เรื่องพระนางเขมาเถรีนี้ ชี้ให้เห็นคุณธรรมหลายประการและที่เด่นมากคือเลิศด้วยปัญญา เป็นอัครสาวิกาเบื้องขวา และเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีความสามารถในการแสดงธรรมได้วิจิตรพิสดาร พระนางได้เดินทางไปอบรมชี้แจงแสดงธรรมแก่คนที่มาฟังธรรมที่เข้ามาสนทนาธรรมจนเกิดความซาบซึ้งศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จนบุคคลจำนวนมาก ละเว้นความชั่ว ประพฤติความดี ทำจิตใจให้ผ่องใส นอกจากนั้นพระนางยังคงเป็นบุคคลที่มีเหตุมีผล พิจารณาสังทั้งหลายนั่นจะไม่มียะอะไรที่แน่นอนไม่มีแก่นสาร แม้แต่รูปร่างสวยโสภะของพระนาง จนทำให้พระนางบรรลुโสดาบันและได้สำเร็จมรรคผลเป็นพระอรหันต์ในที่สุด

นักเรียนเป็นชาวพุทธจึงควรนำคุณธรรมที่เด่น ๆ ของท่าน เช่น การใช้เหตุผลมาแก้ไข ปัญหาต่าง ๆ ไม่ลุ่มหลงในความสวยงาม นักเรียนก็จะสามารถอยู่ในสังคมได้เป็นสุข

๐ ฉัตตปาณิได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้าจนแตกฉานสำเร็จมรรคผลชั้นอนาคามีเป็นผู้รักษาศีลอุโบสถตลอดชีวิต ยึดมั่นในคุณธรรมที่เกิดประโยชน์ต่อตนเองและเกิดประโยชน์แก่ผู้อื่น ฟังได้ด้วย สมควรที่นักเรียนควรจะนำแนวทางการดำเนินชีวิตของท่านมาใช้ในชีวิตประจำวัน

๐ นางวิสาขาเป็นผู้มีชีวิตหมดจดสะอาดคือ กายสะอาด วาจาหรือคำพูดสะอาด และใจสะอาด ผู้มีชีวิตสะอาดด้วยคุณธรรมนั้น ไม่ว่าจะทำอะไร จะคิดอะไรย่อมบังเกิดผลสะอาด เป็นที่ชื่นชมของสาธุชนคนสุจริต ใครเห็นใครชอบ อยากเข้าหาเข้าใกล้ชิด อยากสนิทสนม เวลาทำบุญหรือมีงานที่บ้านอยากให้ไปร่วมงานด้วย เพราะเห็นว่าเป็นศักดิ์เป็นศรีแก่งานนั้น เวลาจากโลกไปก็จากไปอย่างสะอาด จากนั้นไปเป็นพันปีแล้วเกียรติคุณยังสะอาดอยู่ในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาให้ชนรุ่นหลังได้ถือเป็นแบบอย่างที่ดีสืบมาจนทุกวันนี้

นักเรียนจึงควรประพฤติตนให้สะอาดบริสุทธิ์ดังนางวิสาขา

คำถาม

๑. ตามทัศนะของนักเรียนแนวการดำเนินชีวิตและคุณธรรมที่ถือเป็นแบบอย่างของพระเชมาเถรี ฉัตตปาณิและนางวิสาขา มีข้อใดเด่นมากที่สุด จงอธิบายเหตุผลประกอบทัศนะของตน

๒. การศึกษาประวัติของพระเชมาเถรี ฉัตตปาณิและนางวิสาขาได้ประโยชน์อย่างไรบ้าง ให้แสดงความคิดเห็น

๓. เพราะเหตุใดเมื่อพระนางเชมาเถรีสำเร็จอรหันต์แล้ว พระเจ้าพิมพิสารจึงกราบทูลพระพุทธเจ้าให้พระนางได้บวชเป็นภิกษุณีดีกว่าให้นิพพาน และเพราะเหตุใดเพศภิกษุณีได้บรรลุมรรคผลจะต้องรับบวชเป็นภิกษุหรือภิกษุณี ภายใน ๗ วัน

๔. โลหปราสาทที่วัดราชนัดดาในเมืองไทยเกี่ยวข้องกับนางวิสาขาอย่างไร

๕. เพราะเหตุใดอุบาสกฉัตตปาณิจึงไม่ลุกขึ้นถวายความเคารพพระเจ้าปเสนทิโกศลขณะที่นั่งเฝ้าพระพุทธเจ้า

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

๓.๑ พรหมวิหาร ๔

แนวคิดสำคัญ

๑. พรหมวิหาร หมายถึง ธรรมประจำใจอันประเสริฐหรือธรรมประจำใจของท่าน ผู้มีคุณความดียิ่งใหญ่ มี ๔ ประการ คือ ความปรารถนาจะให้อื่นเป็นสุข ความปรารถนาที่จะให้อื่นพ้นทุกข์ ความรู้สึกยินดีกับผู้อื่นเมื่อเขาได้ดี และความวางใจเป็นกลางไม่เอนเอียง
๒. ผู้มีพรหมวิหารประจำใจจัดเป็นผู้ที่น่ายกย่องนับถือ พระพุทธศาสนายกย่องให้เป็นคุณพระพรหม

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาหัวข้อนี้แล้ว

๑. สามารถอธิบายความหมายของพรหมวิหารแต่ละข้อได้
๒. เห็นคุณค่าและประโยชน์ของพรหมวิหาร สามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้

พรหมวิหาร ๔

นักเรียนเคยเห็นภาพหรือรูปปั้นพระพรหมหรือไม่ และทราบหรือไม่ว่าพระพรหมที่มี ๔ หน้า ตามหลักพระพุทธศาสนานั้นหมายถึงอะไร

คำว่า “พรหม” เดิมเป็นชื่อของเทพเจ้าสูงสุดของศาสนาพราหมณ์ซึ่งเป็นศาสนาที่แพร่หลายในอินเดียก่อนที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จอุบัติขึ้น และมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวอินเดียเป็นอย่างมาก สิ่งที่เราเห็นได้ชัดได้แก่การถือวาระ ๔ ซึ่งยังคงมีอยู่ทั่วไปในประเทศอินเดีย แม้พระพุทธศาสนาจะได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์ด้วยเช่นกัน

พระพรหมตามคติของ
ศาสนาพราหมณ์

พระพรหมตามคติของศาสนาพราหมณ์นั้นถือว่า เป็นผู้บริสุทธิ์ไม่ยุ่งเกี่ยวในเรื่องกามารมณ์ จึงเป็นที่เคารพนับถือสูงสุดของศาสนาพราหมณ์ เมื่อพระพุทธศาสนารับเอาพระพรหมเข้ามา เกี่ยวข้อง จึงได้กำหนดให้พรหมเป็นผู้ประเสริฐ ไม่เกี่ยวข้องกับกามด้วยเช่นกัน และจัดเป็นเทพ ประเภทหนึ่ง นอกจากนี้ ยังได้กำหนดธรรมประจำใจของพรหมไว้หมวดหนึ่งซึ่งเรียกว่า พรหมวิหาร ซึ่งหมายถึง ธรรมประจำใจอันประเสริฐ ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหมหรือของบุคคลผู้มีคุณความดี อันยิ่งใหญ่ มี ๔ ประการ คือ

๑. เมตตา คือ ความรัก ความปรารถนาให้เขามีความสุข ความมีไมตรีจิตคิดจะให้ สรรพสัตว์เป็นสุขทั่วหน้า

๒. กรุณา คือ ความสงสารคิดจะช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ความห่วงใย เห็นใจ เมื่อเห็น ผู้อื่นมีความทุกข์คิดหาทางช่วยเหลือให้เขาพ้นจากความทุกข์นั้น

๓. มุทิตา คือ ความพลอยยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดี เมื่อเห็นผู้อื่นมีความสุขประสบความสำเร็จเจริญก้าวหน้า จิตใจก็พลอยชื่นชมยินดีกับเขา

๔. อุเบกขา คือ ความวางใจเฉยได้ ความมีใจเป็นกลางปราศจากความลำเอียง ความ รู้จักวางใจเฉยได้เมื่อเห็นผู้อื่นรับผิดชอบตัวเองได้

ดังนั้น ท่านผู้รู้ได้สันนิษฐานไว้อย่างมีเหตุผลว่า หน้าทั้ง ๔ ของพระพรหมตามคติทางพระพุทธศาสนานั้นน่าจะหมายถึงธรรมทั้ง ๔ ข้อนี้เอง และมีใช่แต่พระพรหมเท่านั้นที่จะมีคุณธรรมหมวดนี้ประจำใจ แม้บุคคลที่ประกอบด้วยธรรมทั้ง ๔ นี้อยู่ตลอดเวลา ก็จัดเป็นพรหมได้เช่นกัน เช่น บิณฑาคารดาเถวว่าเป็นพรหมของลูกดั่งที่นักเรียนได้เรียนมาแล้วในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ดังนั้น พรหมวิหาร จึงหมายถึงธรรมของผู้ประเสริฐหรือผู้ใหญ่ได้เช่นกัน

ผู้ที่มีพรหมวิหารเป็นธรรมประจำใจย่อมเป็นผู้มีจิตใจยุติธรรม โอบอ้อมอารีกว้างขวาง หน้าตาอิ้มเอิบผ่องใส เป็นที่รักใคร่ของผู้พบเห็นและผู้คบด้วย ปราศจากแวงและภัย ปราศจากศัตรู ดำเนินชีวิตอยู่อย่างสงบสุขตลอดกาลนาน

ประเด็นอภิปราย

- “นักเรียนไม่สามารถปฏิบัติพรหมวิหารธรรมได้ เพราะเป็นธรรมสำหรับพรหมหรือผู้ใหญ่” นักเรียนเห็นด้วยหรือไม่ จงอภิปราย

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

นักเรียนควรหาโอกาสพิจารณาตนเองว่าในวันหนึ่ง ๆ นักเรียนได้ประพฤติพรหมวิหารธรรมข้อใดข้อหนึ่งบ้างหรือไม่ และจะปฏิบัติทั้ง ๔ ข้อได้อย่างไร จากนั้นจึงพยายามปฏิบัติแต่ละข้อตามโอกาสต่าง ๆ แล้วสังเกตตัวเองว่า เมื่อปฏิบัติแล้วจิตใจของนักเรียนมีความรู้สึกเช่นไรต่างกับตอนที่ไม่ได้ปฏิบัติหรือไม่

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ เนื่องจากพรหมวิหารธรรม เป็นธรรมที่จะต้องปฏิบัติตามโอกาสและสถานการณ์ ดังนั้น การนำพรหมวิหารธรรมไปใช้ ผู้ปฏิบัติจะต้องพิจารณาว่าจะเลือกข้อใดไปใช้จึงจะเหมาะสมกับสถานการณ์และโอกาส การปฏิบัติธรรมหมวดนี้จึงจะเกิดผลตามมุ่งหมาย

คำถาม

๑. พรหมวิหารทั้ง ๔ ข้อ สามารถใช้ในคราวเดียวกันได้หรือไม่ เพราะเหตุใด
๒. ในเหตุการณ์ต่อไปนี้ ควรใช้พรหมวิหารข้อใด
 - ก. เมื่อนักเรียนมีความสุขความสบายใจ
 - ข. เพื่อนสอบตกแต่ไม่อาจช่วยได้
 - ค. เพื่อนสอบได้คะแนนดี
 - ง. เพื่อนปวดศีรษะ
 - จ. เห็นสุนัขถูกตีได้รับบาดเจ็บ

๓.๒ สังคหัตถ์ ๔

แนวคิดสำคัญ

๑. สังคหัตถ์ คือ คุณธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจผู้อื่นไว้ หรือหลักในการสงเคราะห์ผู้อื่น ๔ ประการ คือ การให้ การพูดจาไพเราะ การบำเพ็ญประโยชน์ต่อกัน และการทำตัวให้เข้ากันได้
๒. สังคหัตถ์เป็นคุณธรรมสำคัญในการทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นไปด้วยดี

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาหัวข้อนี้แล้ว

๑. มีความรู้และเข้าใจในหลักการของสังคหัตถ์
๒. เห็นคุณค่าและความสำคัญของสังคหัตถ์ในการสัมพันธ์กับผู้อื่น
๓. รู้จักนำสังคหัตถ์ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้อง

สังคหัตถ์ ๔

นักเรียนอยู่คนเดียวในโลกไม่ได้ เพราะเราจะต้องพบปะกับผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา การพบปะพูดคุยกับผู้อื่นแต่ละคนนั้น หากนักเรียนสังเกตจะพบว่านักเรียนจะให้ความสนิทสนมกับแต่ละคนไม่เหมือนกัน บางคนสนิทมาก บางคนสนิทน้อย แม้เพื่อนที่โรงเรียนของนักเรียนก็เช่นเดียวกัน เพื่อนบางคนนักเรียนจะมีความสนิทสนมมาก บางคนสนิทสนมน้อย

เมื่อนักเรียนคบกับเพื่อนที่ถูกใจก็ย่อมมีความต้องการที่จะคบกับผู้นั้นตลอดไป ส่วนที่ไม่ถูกใจก็ไม่อยากคบอีกต่อไป แต่การที่จะคบกันโดยให้ความสัมพันธ์เป็นไปโดยราบรื่นนั้นมิใช่เกิดขึ้นได้โดยง่าย จำต้องมีหลักเกณฑ์หรือแนวทางปฏิบัติตนเพื่อรักษาความสัมพันธ์ระหว่างกันไว้ โดยในที่นี้จะเสนอแนวปฏิบัติอย่างง่าย ๆ ไว้ดังนี้

๑. รู้จักให้ รู้จักแบ่งปันเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน (ทาน) ไม่ว่าสิ่งทีให้นั้นจะเป็นวัตถุสิ่งของ วิชาความรู้ต่าง ๆ หรือแม้กระทั่งการให้อภัยเมื่อเพื่อนทำผิดหรือทำให้เราเดือดร้อน
๒. พูดจาไพเราะ น่ารัก (ปิยวาจา) พูดด้วยความจริงใจ มีประโยชน์ต่อเพื่อนและเหมาะสมกับกาลเวลา หลีกเลี่ยงการพูดเท็จโกหกกัน พูดจาหยาบค้าย เสียดสี เย้ยหยัน

๓. ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ต่อกัน (อัตถจริยา) เช่น การช่วยกันทำกิจกรรมต่าง ๆ เมื่อเพื่อนมีกิจที่จะต้องทำก็ช่วยทำโดยไม่ต้องเอ่ยปากขอร้อง

๔. วางตนเสมอต้นเสมอปลาย (สมานัตตตา) ทำตนให้เข้ากับผู้อื่นได้โดยไม่ถือตัวร่วมทุกข์ร่วมสุขกับเพื่อน ได้ดีแล้วไม่เย่อหยิ่ง

แนวปฏิบัติทั้ง ๔ ประการนี้ เรียกว่า สังคหวัตถุ ซึ่งหมายถึง คุณธรรมหรือหลักเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจผู้อื่นไว้ เป็นหลักในการสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้อื่น ถือว่าเป็นเครื่องเกาะกุมประสานโลกคือสังคมนี้ไว้ให้กลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ ประดุจสลักรถเป็นเครื่องยึดเกาะรถให้เป็นรถแล่นไปได้ ฉะนั้น

ดังนั้น หากนักเรียนต้องการจะรักษาน้ำใจเพื่อนไว้มิให้เสื่อมคลาย ควรปฏิบัติตามแนวสังคหวัตถุ ทั้ง ๔ นี้โดยสม่ำเสมอ และมีใจเฉพาะแต่เพื่อนเท่านั้นแม้บุคคลใดก็ตามที่นักเรียนประพฤติดตามหลักสังคหวัตถุนี้ต่อเขา เขาก็ย่อมเกิดความผูกพันขึ้นชมยินดีในตัวนักเรียนหากเขาเป็นผู้ใหญ่ เขาก็จะรักและเอ็นดูเรา หากเขาอยู่ในวัยเดียวกับเรา เขาก็อยากจะคบหาเราเป็นเพื่อนด้วย และหากเขาอายุน้อยกว่าเรา เขาก็จะชื่นชมนิยมนับถือเรา หลักสังคหวัตถุจึงถือเป็นหลักแห่งมนุษยสัมพันธ์ที่สามารถยึดเหนี่ยวใจผู้อื่นไว้ได้โดยมิเสื่อมคลาย

ประเด็นอภิปราย

- หลักสังคหวัตถุทั้ง ๔ นั้น นักเรียนเห็นว่าข้อใดปฏิบัติได้ง่ายที่สุด เพราะเหตุใดจงอภิปราย
- นักเรียนจะเลือกปฏิบัติสังคหวัตถุข้อใดข้อหนึ่งเพียงข้อเดียวได้หรือไม่เพราะเหตุใด

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

ให้นักเรียนลองปฏิบัติตามสังคหวัตถุ ๔ กับเพื่อนนักเรียนคนใดคนหนึ่งโดยสังเกตว่า ก่อนที่นักเรียนจะปฏิบัติต่อเขา เขาแสดงพฤติกรรมต่อนักเรียนอย่างไร และเมื่อนักเรียนปฏิบัติต่อเขาไปได้ระยะหนึ่งเขามีพฤติกรรมเปลี่ยนไปในทางใดทางหนึ่งหรือไม่ อย่างไร

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ การใช้สังคหวัตถุในชีวิตประจำวันนั้น นอกจากจะขึ้นกับเวลา สถานการณ์แล้ว ยังอาจมีเหตุหลาย ๆ ประการเป็นองค์ประกอบด้วย เช่น นักเรียนอยากให้ท่านแต่ไม่มีอะไรจะให้ เป็นต้น ดังนั้น การใช้ปัญญาพิจารณาว่าจะใช้เมื่อไร กับใคร อย่างไร จึงมีบทบาทอย่างยิ่งในเรื่องนี้เป็นอย่างมาก

คำถาม

ในสถานการณ์ต่อไปนี้ นักเรียนจะใช้สังคหวัตถุข้อใดได้บ้าง

๑. เพื่อนหัวข้าว
๒. นั่งคุยกับผู้ใหญ่
๓. เห็นครูกำลังชนของ
๔. เห็นเพื่อนหกล้ม
๕. นักเรียนได้รับคำชมเชยจากครู

๓.๓ มรวาาธรรม ๔
แนวคิดสำคัญ

๑. มรวาาธรรม คือ หลักธรรมสำหรับการครองเรือนหรือหลักธรรมสำหรับผู้ครองเรือน มี ๔ ประการ คือ ความจริงใจต่อกัน การรู้จักข่มใจตนเอง ความอดทน และความเสียสละ

๒. มรวาาธรรมเป็นหลักธรรมพื้นฐานของผู้ครองเรือนทั่วไป อันจะทำให้การอยู่ครองเรือนมีความสุขยิ่งขึ้น

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาหัวข้อนี้แล้ว

๑. มีความเข้าใจและอธิบายความหมายของมรวาาธรรมแต่ละข้อได้
๒. เห็นคุณค่าของมรวาาธรรมในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น
๓. สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม

มรวาาธรรม ๔

ตามหลักพระพุทธศาสนาได้แบ่งบุคคลเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

๑. กลุ่มพระภิกษุสามเณร เรียกว่า ผู้ไม่มีเรือน เพราะเป็นผู้ออกจากบ้านเรือนมาใช้ชีวิตอย่างสงบที่วัด ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย

กลุ่มพระภิกษุสามเณรหรือผู้ไม่มีเรือน

ชายหญิงทั่วไปหรือกลุ่มผู้ครองเรือน

๒. กลุ่มผู้ครองเรือน ซึ่งหมายถึง หญิงชายทั่วไปนอกเหนือจากพระภิกษุสามเณร ดังกล่าวข้างต้น ดังนั้น กลุ่มนี้ก็คือคนทั่วไปซึ่งรวมถึงตัวนักเรียนด้วยนั่นเอง โดยเรียกกลุ่มนี้ว่า ชาวवास แปลว่า ผู้ครองเรือน เพราะอยู่อาศัยตามบ้านเรือนทั่วไป

ในการอยู่ร่วมกันกับคนหลายคนนั้น จำต้องมีหลักปฏิบัติร่วมกันเพื่อให้เกิดความสามัคคีปรองดองกัน อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ในส่วนของพระภิกษุสามเณรนั้นจะมีพระธรรมวินัยเป็นหลักปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน แต่สำหรับชาวवासทั่วไปย่อมมีความสลับซับซ้อนในการอยู่ร่วมกันมากยิ่งขึ้น พระพุทธศาสนาจึงได้กำหนดหลักธรรมสำหรับอยู่ร่วมกันของผู้ครองเรือน (ชาวवास) ไว้เพื่อเป็นแนวปฏิบัติให้เกิดความสงบสุขดังกล่าว เรียกว่า ชาวवासธรรม คือ ธรรมสำหรับการครองเรือน หรือหลักธรรมสำหรับผู้ครองเรือน มี ๕ ประการ คือ

๑. มีความจริงใจต่อกัน ซื่อสัตย์ต่อกัน (สัจจะ) ไม่โกหกหลอกลวงกัน สัจจะนับว่าเป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการอยู่ครองเรือน เพราะหากต่างคนต่างขาดความจริงใจต่อกันเสียแล้ว ความไว้วางใจกันก็จะเกิดขึ้นได้ยาก เมื่อไม่มีความไว้วางใจกันความสงบสุขก็จะมีไม่เช่นกัน

๒. รู้จักปรับปรุงตนเอง รู้จักข่มใจ (ทมะ) เพราะการอยู่ร่วมกับผู้ใดก็ตามเราจะต้องทำตามความประสงค์ของตนทั้งหมดคงเป็นไปไม่ได้ ดังนั้น จึงต้องรู้จักข่มใจตัวเอง ปรับตัวเองให้เข้ากับผู้อื่นและสภาพแวดล้อมให้ได้

๓. มีความอดทน (ขันติ) เพราะการอยู่ครองเรือนบางครั้งต้องเผชิญกับความยากลำบากและอุปสรรคนานาประการ หรือแม้กระทั่ง การกระทบกระทั่งกับผู้ที่เรารู้จักด้วยไม่ว่าจะเป็นพ่อแม่ พี่น้องหรือเพื่อนก็ตาม ดังนั้น จึงต้องรู้จักอดทนกับเหตุการณ์และบุคคลเหล่านี้

๔. รู้จักเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มีน้ำใจต่อกัน (จาคะ) เพราะการอยู่ครองเรือนมิใช่จะยึดถือหรือทำเพื่อตัวเองเพียงอย่างเดียวเท่านั้น การรู้จักถนอมน้ำใจผู้ที่อยู่กับเราด้วยการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มีน้ำใจต่อกันนับเป็นสิ่งมีความจำเป็นเช่นกัน จาคะ ในที่นี้สามารถทำได้ ๒ วิธี คือ

๔.๑ เสียสละสิ่งของที่เป็นวัตถุให้แก่ผู้ที่เรายู่ด้วย

๔.๒ สละอารมณ์หรือกิเลสที่เป็นเหตุให้จิตใจเศร้าหมองทั้งไป

หลักธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ เป็นพื้นฐานสำหรับการอยู่ครองเรือนหรือผู้ครองเรือนทุกคน ไม่ว่าจะยากดีมีจนเพียงใด หากมีธรรม ๔ ประการนี้เป็นหลักในการครองเรือนแล้ว ความสงบสุขก็จะเกิดขึ้นอย่างแน่นอน

ประเด็นอภิปราย

- ขณะนี้ นักเรียนยังอยู่ในวัยเด็กซึ่งอยู่ในความควบคุมดูแลของพ่อแม่พี่น้องหรือผู้ปกครอง จำเป็นต้องใช้ฆราวาสธรรมอยู่ร่วมกับบุคคลเหล่านี้หรือไม่ เพราะเหตุใดจึงอภิปราย

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. ให้นักเรียนศึกษาชีวประวัติของบุคคลผู้ประสบความสำเร็จในชีวิตและการงาน ผู้ใดผู้หนึ่งโดยศึกษาวิเคราะห์ว่า เขาปฏิบัติตามหลักฆราวาสธรรมหรือไม่ มากน้อยเพียงใด พร้อมกันนี้ให้นักเรียนสำรวจตนเองว่าได้ปฏิบัติตามหลักฆราวาสธรรมในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นครบทุกข้อหรือไม่

๒. ให้นักเรียนค้นคว้าพระบรมราโชวาท ๔ และเกี่ยวข้องกับฆราวาสธรรมอย่างไร

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ การอยู่ครองเรือนเป็นสิ่งที่นักเรียนหลีกเลี่ยงไม่ได้ในขณะนี้ ดังนั้น เราจึงควรพิจารณาทางเลือกว่าจะอยู่ครองเรือนด้วยความสงบสุขหรือความสับสนวุ่นวายและเราควรปฏิบัติตนอย่างไร หากเราต้องการความสงบสุขในการครองเรือน

คำถาม

๑. จงระบุสภาพในครอบครัวที่นักเรียนต้องใช้ความอดทนมา ๕ ข้อ

๒. การปฏิบัติตามหลักจาตะในการครองเรือนได้แก่การกระทำเช่นใดบ้างระบุมา ๕ ข้อ

๓.๔ อบายมุข ๔

แนวคิดสำคัญ

๑. อบายมุข คือ ทางแห่งความพินาศ หรือช่องทางแห่งความเสื่อม มี ๔ ประการ คือ การเป็นนักเลงหญิง การชอบดื่มสุรา การชอบเล่นการพนัน และการคบคนชั่วเป็นมิตร

๒. ผู้ที่ประพฤติดบายมุขแม้เพียงข้อใดข้อหนึ่ง ชื่อว่าย่อมไม่สามารถรักษาทรัพย์สินที่มีอยู่ได้ ทรัพย์สินเงินทองย่อมหมดไปเพราะอบายมุขเหล่านั้น

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาหัวข้อนี้แล้ว

๑. สามารถอธิบายความหมายและผลเสียของอบายมุขแต่ละประเภทได้

๒. สามารถวิเคราะห์โทษของอบายมุข และระบุวิธีหลีกเลี่ยงและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

อบายมุข ๔

“โจรปล้น ๑๐ ครั้ง ยังไม่เท่ากับไฟไหม้ครั้งเดียว

ไฟไหม้ ๑๐ ครั้ง ยังไม่เท่ากับเล่นการพนันครั้งเดียว”

คำกล่าวข้างต้นนับว่ามีส่วนจริงเป็นอย่างยิ่ง เพราะโจรปล้นก็ยังเหลือบ้านและของอื่น ๆ ที่โจรนำไปไม่ได้ ส่วนไฟไหม้แม้บ้านและสิ่งของอาจจะไม่เหลือแต่ที่ดินของเราก็ก็น้อยอยู่ แต่สำหรับการเล่นการพนันแล้ว ทั้งบ้าน สิ่งของ และแม้ที่ดินก็อาจจะไม่เหลือเพราะผู้ที่เล่นการพนันมักจะหลงใหลกับการพนันนั้นตลอดไป ซึ่งเรามักจะเรียกเขาว่าเป็น “ผีพนัน” ทรัพย์สมบัติใด ๆ ก็ยอมพินาศไปเพราะการพนันนั้น และจากสถิติผู้ที่ร่ำรวยมีเงินทองมากมาย ยังไม่พบว่าเขาร่ำรวยจากการเล่นการพนันแม้สักคนเดียว แต่มีสถิติบ่อย ๆ ว่าคนร่ำรวยกลับกลายเป็นคนมีหนี้สินมากมาย เพราะเล่นการพนัน นอกจากนี้ การเล่นพนันทุกชนิด เมื่อเล่นชนะผู้แพ้ย่อมไม่พอใจ และเมื่อแพ้เราก็ไม่พอใจ จึงถือว่าเป็นหนทางแห่งการก่อเวรซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ผู้เล่นการพนันมักจะไม่มีใครเชื่อถือไว้วางใจหรืออยากคบด้วยเป็นที่ดูถูกของผู้อื่นตลอดเวลา แม้จะแต่งงานก็ไม่มีใครอยากจะได้กับนักพนัน ดังนั้น การเล่นการพนันจึงจัดเป็นอบายมุข คือเป็นหนทางหรือช่องทางแห่งความเสื่อมและความพินาศของทรัพย์สมบัติและตนเอง หนทางหรือช่องทางแห่งความเสื่อมและความพินาศของทรัพย์สมบัติและตนเอง

โดยทั่วไป เรามักจะเข้าใจว่าอบายมุขหรือทางแห่งความเสื่อมนั้นมีการเล่นการพนันเพียงชนิดเดียวเท่านั้น แต่ความจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ เพราะพระพุทธศาสนาได้แสดงทางแห่งความเสื่อมไว้ถึง ๖* ประการ โดยในที่นี้จะเสนอเพียง ๔ ประการ เพื่อให้เหมาะสมกับผู้เรียนในระดับนี้คือ

๑. การเป็นนักเลงหญิง
๒. การเป็นนักเลงสุรา
๓. การเป็นนักเลงการพนัน
๔. การคบคนชั่วเป็นมิตร

การเล่นการพนันได้อธิบายไว้ข้างต้นแล้ว จึงควรทราบอีก ๓ ข้อที่เหลือดังนี้

- การเป็นนักเลงหญิงในทางกลับกันจะรวมถึงการเที่ยวผู้ชายด้วย จัดเป็นอบายมุข เพราะเป็นการปล่อยตัวให้หมกมุ่นอยู่ในเรื่องเพศ ย้อนนำมาซึ่งการเสียเงินและทอง เป็นบ่อเกิดแห่งโรคต่าง ๆ ทำให้สุขภาพเสื่อมโทรม และหากเป็นผู้มีครอบครัวแล้วอาจเป็นสาเหตุให้เกิดการแตกแยกของครอบครัวได้

- การดื่มสุรา จัดเป็นอบายมุข เพราะสุราเป็นสิ่งเสพติดชนิดหนึ่ง เมื่อดื่มนาน ๆ เข้าจะเกิดการติด นอกจากจะทำให้เสียเงินทองและสุขภาพของผู้ดื่มเองแล้ว สุราจะเป็นต้นเหตุของปัญหาอื่น ๆ ตามมาเช่น การทะเลาะวิวาท เป็นบ่อเกิดของโรคต่าง ๆ ได้รับคำติเตียนต่าง ๆ นานา สติปัญญาลดน้อยถอยลง ผู้ดื่มสุราจะมีความละอายน้อย เหล่านี้ล้วนเป็นโทษของสุราทั้งสิ้น นอกจากนี้สุรายังเป็นเหตุให้บุคคลสามารถผิดศีลข้ออื่น ๆ ได้ง่ายอีกด้วย

- การคบคนชั่วเป็นมิตร จัดเป็นอบายมุขเพราะคนชั่วจะแนะนำชักจูงให้ผู้คบหาด้วยคำพูดในสิ่งที่ชั่วร้าย ประกอบกรรมชั่วร้าย ผู้มีคนชั่วเป็นมิตรเป็นผู้ที่ไม่มีใครอยากคบหาด้วย ชื่อนำความเดือดร้อนมาสู่ตนเองและครอบครัว

อบายมุขทั้ง ๔ นี้ หากผู้ใดประพฤติแม้เพียงข้อใดข้อหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นนักเรียนหรือใครก็ตามก็ย่อมประสบกับความเสื่อมเสีย ความพินาศในทุก ๆ ด้าน ดังนั้น ผู้ที่หวังความเจริญก้าวหน้าแก่ตนเองและครอบครัว ควรหลีกเลี่ยงอบายมุขทั้ง ๔ นี้ให้ห่างไกล

* ๕. การเที่ยวกลางคืน

๖. ความเกียจคร้าน

ประเด็นอภิปราย

- บรรดาอบายมุขทั้ง ๔ นั้น นักเรียนคิดว่าอบายมุขข้อใด

๑. มีโทษร้ายแรงที่สุด
๒. หลีกเลียงได้ง่ายที่สุด

เพราะเหตุใด จงอภิปราย

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. ให้นักเรียนตัดภาพหรือข่าวประจำวันที่เกี่ยวข้องกับอบายมุขข้อใดข้อหนึ่ง ๑๐ ข่าว แล้วพิจารณาว่าเหตุการณ์ในข่าวนั้นเกิดจากอบายมุขข้อใดมากที่สุด
๒. ให้นักเรียนช่วยกันรณรงค์ให้บุคคลในครอบครัวและผู้รู้จักกันลดละเลิกอบายมุขทุกอย่างโดยอธิบายให้เห็นโทษของอบายมุขนั้น ๆ

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ ในแต่ละวัน เราจะพบว่าจะต้องประสบกับสิ่งที่จัดเป็นอบายมุขอยู่ตลอดเวลาจึงควรพิจารณาโทษของอบายมุขเหล่านั้นบ่อย ๆ จะทำให้เราไม่ต้องไปเกื้อหนุนกับอบายมุขเหล่านั้น และหลีกเลียงได้ตลอดไป

คำถาม

๑. อบายมุขแต่ละประเภทมีโทษอย่างไรบ้าง ระบุเป็นข้อ ๆ
๒. นักเรียนจะมีวิธีหลีกเลียงอบายมุขแต่ละอย่าง อย่างไรบ้าง ระบุเป็นข้อ ๆ

พระสงฆ์และการปฏิบัติที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์

๔.๑ ความสำคัญของพระสงฆ์ในสังฆคุณ ๙ (เรื่องของผล ๕ ประการ)

แนวคิดสำคัญ

คำว่าสังฆคุณคือความดีของพระสงฆ์ผู้เป็นองค์หนึ่งของพระรัตนตรัย ความดีนั้นเกิดจากการปฏิบัติดีตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าจนเกิดเป็นผลดี ทำให้ท่านประสบความสำเร็จในระดับต่าง ๆ ตามสมควรแก่การปฏิบัติ

จุดประสงค์การเรียนรู้

เพื่อให้นักเรียนได้เข้าใจคุณความดีของพระสงฆ์และเกิดศรัทธาเลื่อมใส ความเชื่อถือ และนำแบบอย่างคุณความดีของท่านมาปฏิบัติในชีวิตประจำวันให้เกิดผลดีแก่ตนและผู้อื่นในสังคม

ความสำคัญของพระสงฆ์ในสังฆคุณ ๙ (เรื่องของผล ๕ ประการ)

เพื่อความเข้าใจเกี่ยวกับพระสงฆ์ให้ดียิ่งขึ้น นักเรียนควรทราบเสียก่อนว่าพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนามี ๒ ประเภท คือ

อริยสงฆ์

๑. อริยสงฆ์ ได้แก่ พระภิกษุที่ได้รับบรรลุคุณวิเศษตั้งแต่โสดาปัตติผลเป็นต้นไปจนถึงอรหัตตมรรคจะเรียกว่า พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สาวกสงฆ์ซึ่งที่นักเรียนสวดสรรเสริญในบทสังฆคุณว่า สุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ...

สมมติสงฆ์

๒. สมมติสงฆ์ ได้แก่ พระภิกษุที่ได้รับการบรรพชาอุปสมบทตามพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนามีอายุ ๒๐ ปีบริบูรณ์ ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา ซึ่งนักเรียนจะพบอยู่โดยทั่วไปในปัจจุบันแต่การที่จะกำหนดเป็นไปได้นั้นจะมีหลักเกณฑ์ คือ

๒.๑ ชุมนุมพระภิกษุตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป สามารถทำสังฆกรรมบางประการได้ เรียกว่าภิกษุสงฆ์ คือ

๒.๒ ภิกษุผู้ได้รับการแต่งตั้งหรือเป็นตัวแทนของภิกษุทั้งหมด (สงฆ์) ให้ทำกิจอย่างหนึ่ง เช่น การรับสิ่งที่ทายกนำมาถวาย โดยเรามักจะได้ยินเรียกทั่วไปในปัจจุบันว่า สังฆทาน ซึ่งแปลว่ามอบหรือถวายแก่สงฆ์ (หมู่)

แม้ในบทสวดสังฆคุณจะเป็นการสวดสรรเสริญคุณของพระอริยสงฆ์ก็ตาม แต่เนื่องจากสมมติสงฆ์ก็เป็นหมู่สงฆ์ที่ปฏิบัติ ปฏิบัติชอบตามหลักคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วย ดังนั้น สมมติสงฆ์จึงจัดว่ามีคุณสมบัติอนุโลมตามสังฆคุณทั้ง ๔ ประการด้วยเช่นกัน โดย ๔ ประการแรกได้กล่าวไว้แล้วในภาคเรียนก่อน ในภาคเรียนนี้กำหนดให้เรียนสังฆคุณ ๕ ประการต่อจากภาคเรียนที่แล้ว ดังนี้

สังฆคุณ ๕ ประการนั้น คือ อาหุเนยโย ปาหุเนยโย ทักขิเนยโย อัญชะลิกระระณียะโย และ อะนุตตะรัง ปุญญักเขตตัง โลกัสสะ

๑. อาหุเนยโย แปลว่าผู้สมควรบูชาคุณ

อธิบายว่าการให้ปัจจัยสิ่งของแก่คนอื่นด้วยเจตนาให้เป็นบุญกุศลนั้น ถ้าผู้รับเป็นสัตว์เดรัจฉาน เป็นคนยากจนหรือประสบทุกข์ ผู้ให้ย่อมให้ด้วยเจตนาและวัตถุประสงค์ เพื่อช่วยเหลือหรือสงเคราะห์ แต่ถ้าผู้รับเป็นผู้มีคุณความดี เช่น พระสงฆ์ผู้มีศีล มีคุณธรรมบริสุทธิ ผู้ให้ย่อมให้ด้วยเจตนาและวัตถุประสงค์เพื่อบูชาคุณของท่าน เช่น ชาวบ้านทำบุญใส่บาตรพระสงฆ์ เป็นต้น

พระสงฆ์ผู้สมควรบูชาคุณจึงหมายถึงพระสงฆ์ตามบทนี้

๒. ปาหุเนยโย แปลว่าผู้ควรแก่การต้อนรับ

อธิบายว่าผู้ประพฤติไม่ดี บ้ายหน้าไปแห่งหนใดถึงบ้านเรือนใคร ไม่มีใครยินดีต้อนรับ ถ้าประตูบ้านเปิดอยู่ก็จะรีบปิด ถึงขอให้เปิดก็จะไม่เปิด แต่ถ้าเป็นผู้มาเยือนที่มีเพียงกุศโลบายมาคารพมาถึงใคร ๆ หากต้อนรับ ยินดีเชิญขึ้นบ้านเพื่อความเป็นสิริมงคล เช่น พระสงฆ์ผู้มีศีลมีคุณธรรมบริสุทธิ เป็นต้น

ผู้ควรแก่การต้อนรับซึ่งได้แก่พระสงฆ์ตามบทนี้

๓. ทักขิเนยโย แปลว่าผู้สมควรแก่การรับปัจจัยสิ่งของทำบุญ

อธิบายว่าผู้ประพฤตินิชอบ ไม่มีศีล เช่น คนพาลและโจร เป็นต้น บ้ายหน้าไปขอความช่วยเหลือใครก็ไม่มีใครอยากให้ เพราะชาวบ้านเห็นว่าคนเช่นนี้ไม่สมควรรับปัจจัยสิ่งของทำบุญ แต่ถ้าเป็นท่านที่มีศีลมีคุณธรรมเดินผ่านมาด้วยความสวัสดี แม้ท่านไม่ออกปากร้องขอ ใครเห็นเข้าก็อยากทำบุญ เพราะเห็นว่าท่านเป็นผู้ควรแก่การรับปัจจัยสิ่งของทำบุญ เชื่อว่าทำบุญกับท่านได้บุญมาก

๔. อัญชะลิกระระณียะโย แปลว่า ผู้สมควรแก่ความเคารพนับไหว

อธิบายว่าผู้ปฏิบัติมิชอบ ไม่มีศีล ไม่มีคุณธรรม เช่น คนใจเหี้ยมโหด ดุร้าย หยาดกาย แม้จะมียศ มีตำแหน่งหน้าที่การงานสูง มีฐานะร่ำรวย ใครเห็นเข้าก็ไม่ชอบ ไม่อยากยกมือไหว้ ไม่อยากเคารพ ถึงถูกบังคับให้ไหว้ให้เคารพ ก็จะทำอย่างเสียไม่ได้ ไหว้แต่มีอหังการ ไม่เสียกิริยา แต่ใจไม่ยอมไหว้

ต่างจากพระสงฆ์ผู้มีคุณความดี นำเลื่อมใสในศีลในคุณธรรมและการปฏิบัติดีของท่าน แม้ไม่เคยรู้จักท่าน เห็นท่านเข้าใจก็จะอ่อนโยนลง มือทั้ง ๒ จะยกขึ้นไหว้เองโดยอัตโนมัติ หรือด้วยความเคลื่อนไหวเป็นไปตามธรรมชาติด้วยความรู้สึกอันแท้จริงของผู้ไหว้

๕. อะนุตตะรัง ปุญญักเขตตัง โลกัสสะ แปลว่า เป็นคุณานุบุญอันประเสริฐของโลก

สังฆคุณบทนี้เป็นถ้อยคำเปรียบเทียบโดยเปรียบพระสงฆ์ผู้มีศีลมีคุณธรรมเหมือน
นาข้าวที่ชาวนาใช้ปลูกข้าว ทั้งนี้เพื่อให้เข้าใจยิ่งขึ้น

นาสำหรับปลูกพืชจำพวกข้าวของชาวโลกนั้นโดยสรุปมี ๒ ประเภท คือ

นาไร้คุณภาพ

นามีคุณภาพ

นาไร้คุณภาพคือนาที่สภาพดินไม่ดี ไม่มีปุ๋ยธรรมชาติ มีกรด มีวัชพืชและมีโรคพืช
ทั้งตั้งอยู่ในที่ดินที่แห้งแล้ง ที่ขาดน้ำขังและขาดฝนโปรยให้ความชุ่มชื้นและขาดน้ำดูดนํ้าไปเลี้ยงลำต้น
และนาที่ลุ่มเกินไปจนน้ำท่วมข้าวตาย นาเช่นนี้ปลูกข้าวชนิดใดพันธุ์ใดลงไป ก็ได้ผลผลิตน้อยหรือ
ไม่ได้เลย

นามีคุณภาพ คือนาที่ตรงกันข้ามกับนาไร้คุณภาพ นั่นคือ ดินดี ปุ๋ยดี ไร้กรด ไร้วัชพืช
ไร้โรค ตั้งอยู่ในที่มีน้ำขัง อุดมสมบูรณ์ด้วยน้ำ ปลูกข้าวชนิดใดลงไปย่อมได้รับผลผลิตดี

เปรียบเหมือนผู้รับปัจจัยสิ่งของของผู้ให้มอบให้ ถ้าผู้รับประพฤติชั่ว ไร้คุณธรรม ไร้ศีล
บุญกุศลก็ดี อาณิสสก็คือผลดีที่เกิดจากการให้สิ่งของทำบุญก็ดี ก็น้อยหรือไม่มีเลย แต่ถ้าเป็น
พระสงฆ์ผู้มีคุณความดี ใครบริจาคปัจจัยสิ่งของทำบุญแก่ท่าน กุศลผลบุญย่อมดีมีมาก

พระสงฆ์ผู้มีคุณความดีจึงเปรียบเหมือนนาดีนั่นคือท่านเป็นเนื้อนาบุญที่ดีของชาวโลก

ประเด็นอภิปราย

- ให้นักเรียนช่วยกันรวบรวมวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ที่พระจะต้องปฏิบัติในชีวิตประจำวัน
ตามพระธรรมวินัย พร้อมทั้งร่วมกันอภิปรายความคิดเห็น และครูช่วยสรุปจัดประเภทการปฏิบัติ
ของพระสงฆ์เป็นหมวดหมู่ตามเหตุ ๔ ประการ และผล ๕ ประการ

- ให้นักเรียนร่วมกันอภิปรายหาเหตุผลว่าทำไมจึงต้องมีบทสรรเสริญพระสังฆคุณ

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. ให้นักเรียนดูและอ่านบัตรคำ ดังต่อไปนี้

อาหุเนยโย, ปาหุเนยโย, ทักขิณเนยโย

อัญชะลิกระณีโย, อะนุตตะรัง ปุญญักเขตตัง โลกัสสาติ

แล้วให้นักเรียนตอบคำถามในประเด็นดังนี้

๑) เคยได้ยินบทสวดภาษาบาลีเหล่านี้หรือไม่

๒) เป็นบทสรรเสริญ หรือบูชาใคร

๒. ให้นักเรียนแบ่งกลุ่มเป็น ๕ กลุ่ม ตามจำนวนบัตรคำ แล้วดำเนินกิจกรรมตามหัวข้อต่อไป

๑) ศึกษาความหมายของบัตรคำ พร้อมทั้งยกตัวอย่างประกอบให้ชัดเจน

๒) นำเสนอรายงานในชั้นเรียนด้วยวาจา พร้อมจัดทำเอกสารประกอบรายงานของกลุ่ม

๓) นักเรียนอื่น ๆ ร่วมอภิปรายซักถาม แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมจากการรายงาน กลุ่มครูช่วยสรุปเพิ่มเติมให้สมบูรณ์ในแต่ละประเด็น

๔) ให้นักเรียนช่วยกันสรุปถึงพระคุณของพระสงฆ์ และแนวทางการปฏิบัติของพระสงฆ์เพื่อให้นักเรียนได้เห็นคุณงามความดีของพระสงฆ์เอง จนเกิดความศรัทธา เลื่อมใสในการประพฤติปฏิบัติตนของพระสงฆ์ โดยครูช่วยเพิ่มเติมความสำคัญของพระสงฆ์ในสังฆคุณ ๔ เฉพาะผล ๕ ประการให้สมบูรณ์

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

○ สังฆคุณแปลว่าคุณของพระสงฆ์ คุณความดีที่พระสงฆ์มีอยู่ประจำตนทำให้คนอื่นมองเห็นเป็นเหตุให้ท่านได้รับการยกย่องเคารพนับถือ และคุณความดีที่พระสงฆ์ท่านทำเพื่อคนอื่นเป็นผลทำให้คนอื่นมองเห็นว่าท่านมีคุณความดี แล้วปฏิบัติต่อท่านอย่างเหมาะสม

○ นักเรียนในฐานะพุทธศาสนิกชนเมื่อทราบคุณความดีของท่านแล้ว สมควรที่จะให้ความเคารพกราบไหว้ ถวายภัตตาหาร ให้การบำรุงด้วยปัจจัยสี่ และให้ความอนุเคราะห์ในเรื่องต่าง ๆ แก่ท่าน

○ สังฆคุณคุณความดีของพระสงฆ์นี้ได้รับการยกย่องมาแต่ครั้งพุทธกาล คือพระอรหันต์สำหรับสมมุติสงฆ์ในปัจจุบัน หากมีข้อวัตรปฏิบัติที่น่าเลื่อมใสก็อนุโลมตามคุณของพระอรหันต์ได้

คำถาม

๑. พระสงฆ์มีกี่ประเภท ใช้เกณฑ์ใดวัด

๒. การอุปสมบทในพุทธศาสนามีกี่วิธี ในปัจจุบันใช้วิธีใด

๓. ความสำคัญของพระสงฆ์ในสังฆคุณ ๔ มีอะไรบ้าง จงวิเคราะห์เฉพาะสังฆคุณเรื่องของผล ๕ ประการ

๔.๒ การปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ในศาสนพิธีที่วัด

แนวคิดสำคัญ

พระสงฆ์เป็นผู้ประพจน์ดีปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย เผยแพร่หลักธรรมคำสอน แก่พุทธศาสนิกชนทั่วไป การแสดงกิริยามารยาทที่ถูกต้องต่อพระสงฆ์ในพิธีต่าง ๆ ถือเป็นการแสดงความเคารพต่อพระสงฆ์ประการหนึ่ง

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาหัวข้อนี้แล้ว เกิดความซาบซึ้ง เห็นคุณค่าและความจำเป็นของการแสดงกิริยามารยาทที่ถูกต้องต่อพระสงฆ์ สามารถปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์ในพิธีต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง

การปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ในศาสนพิธีที่วัด

เนื่องจากพระสงฆ์ถือเป็นส่วนหนึ่งของพระรัตนตรัยซึ่งเป็นที่เคารพสูงสุดของชาวพุทธ เป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย ศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้วนำมาเผยแพร่แก่พวกเรา เป็นผู้ควรแก่การกราบไหว้บูชา เป็นผู้ควรรับสิ่งของที่นำมาทำบุญถวาย เป็นผู้ก่อให้เกิดบุญแก่เราโดยไม่มีผู้ใดยิ่งกว่า ดังที่นักเรียนทราบโดยทั่วไปแล้ว ดังนั้น ชาวพุทธทั่วไปจึงให้ความเคารพพระสงฆ์เป็นอย่างดีด้วยการกราบไหว้ การทำนุบำรุงด้วยปัจจัย ๔ ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระสงฆ์ และยึดเป็นที่พึ่งทางใจตลอดมา

ในฐานะที่นักเรียนเป็นชาวพุทธคนหนึ่ง จึงควรศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับพระสงฆ์ให้ถ่องแท้ เพื่อจะได้ปฏิบัติต่อท่านได้อย่างถูกต้องสมกับการเป็นชาวพุทธ โดยในที่นี้จะกล่าวถึงการปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์ในงานพิธีทางศาสนาที่จัดขึ้นที่วัด เพื่อให้นักเรียนปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง อันจะเป็นการแสดงออกประการหนึ่งว่า นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระสงฆ์เป็นอย่างดี

ศาสนพิธีที่จัดขึ้นที่วัดซึ่งเราจะพบอยู่โดยทั่วไปมีทั้งงานมงคลและงานอวมงคล งานที่เป็นมงคล เช่น การทำบุญถวายทาน การเวียนเทียนในวันสำคัญทางศาสนา การฟังเทศน์ ส่วนงานที่เป็นอวมงคลได้แก่งานศพและการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว พิธีต่าง ๆ เหล่านี้จะเกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ทั้งสิ้น

ไม่ว่างานนั้นจะเป็นงานมงคลหรืออวมงคลก็ตาม หากจัดขึ้นที่วัดและนักเรียนมีโอกาสไปร่วมงานนั้น หรือนักเรียนจะไปวัดด้วยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งก็ตาม ควรปฏิบัติตนให้เหมาะสมแก่สถานที่คือวัดและพระสงฆ์ ดังนี้

การแต่งกาย ทั้งชายและหญิงควรเป็นชุดสุภาพ ใช้ชุดที่เหมาะสมกับงานคือ งานมงคลก็ไม่ควรใส่ชุดที่สกปรกฉาดเกินไป งานศพควรใส่สีขาวหรือสีดำ หรือหากเป็นเครื่องแบบนักเรียนก็อนุโลมให้ใช้ได้ ข้อสำคัญ คือ ผู้หญิงไม่ควรใส่ชุดสั้นหรือรัดรูปจนเกินไป

ในสมัยก่อน เมื่อใครเข้าไปสู่บริเวณวัดมักจะถือดินจากนอกวัดเข้าไปด้วย ๑ ก้อน แล้วนำไปทิ้งในบริเวณวัด โดยถือคติว่า เมื่อเดินออกจากวัดจะมีดินของวัดติดเท้าหรือรองเท้าออกมา อาจจะเป็นโทษแก่เขาโดยไม่ตั้งใจ ดังนั้นจึงนิยมถือดินเข้าไปทิ้งในวัดเพื่อทดแทนดินที่ติดออกมานั้น แต่ในปัจจุบันเราจะไม่เห็นการกระทำเช่นนี้

มารยาทและการปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์ในวัดเรื่องการกราบการไหว้ การหลีกเลี่ยงทางการเดินตาม การสนทนากับท่าน ก็เป็นเช่นเดียวกับการปฏิบัติต่อท่านในที่สาธารณะทั่วไป กล่าวคือ

การกราบพระสงฆ์ทุกกรณี ต้องกราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์ คือ กราบโดยให้เข้า ๒ ข้าง มือทั้ง ๒ ข้าง และหน้าผากจรดพื้น ๓ ครั้ง แต่หากเป็นการไหว้ให้ไหว้โดยค้อมตัวลงเล็กน้อย โดยให้หัวแม่มือจรดหัวคิ้วทั้ง ๒ ข้าง ๑ ครั้ง ทั้งนี้ การกราบและการไหว้จะขึ้นอยู่กับสถานที่และโอกาสว่าจะทำเช่นใดจึงจะสะดวกและดูสวยงาม

การกราบพระสงฆ์ที่ถูกต้องควรกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์

การหลีกทางพระสงฆ์เมื่อเดินสวนท่านในพิธีถือเป็นการแสดงความเคารพประการหนึ่ง เมื่อนักเรียนเดินสวนทางกับท่าน ให้หลีกไปทางซ้ายหรือขวาของท่านตามแต่สถานที่จะอำนวย ปีนหันหน้ามาทางท่านด้วยอาการสำรวม เมื่อท่านเดินผ่านมาถึงเราให้น้อมตัวลงไหว้ ๑ ครั้ง

เมื่อพระสงฆ์เดินผ่านมาถึงควรรน้อมตัวลงไหว้

ส่วนการเดินตามพระสงฆ์ก็เป็นเช่นการเดินตามหลังผู้ใหญ่ คือ ให้เดินข้างหลังเยื้องไปทางซ้ายมือของท่านเล็กน้อย ทั้งระยะห่าง ๑-๒ ก้าว พอพูดได้ยิน มือประสานกัน ค้อมตัวเล็กน้อย

การไปพบพระสงฆ์ถึงที่ห้อง ควรจะอยู่บริเวณห้องรับแขกหรือสถานที่ที่ควร โดยเฉพาะผู้หญิงไม่ควรเข้าไปถึงห้องนอนของท่าน หากห้องปิดควรเคาะให้เสียงหรือให้ลูกศิษย์วัดเรียกให้ หากในห้องท่านมีพระพุทธรูปตั้งอยู่ควรกราบพระพุทธรูปก่อนแล้วจึงกราบท่าน แม้ในเวลากลับก็เช่นเดียวกัน ส่วนการสนทนากับพระสงฆ์ทุกกรณีควรเป็นไปด้วยความอ่อนน้อมถ่อมตน สุภาพ ไม่พูดจาหยาบค้าย กระโชกโฮกฮาก หรือหยาบโลนกับท่าน หากเป็นไปได้ควรพนมมือทุกครั้ง ที่พูดกับท่านก็จะเป็นการดีมาก

การเดินเข้าไปในบริเวณที่อยู่ของพระสงฆ์ ควรเดินด้วยอาการสงบไม่ส่งเสียงดัง เพราะจะเป็นการรบกวนท่านและเป็นการไม่แสดงความเคารพท่านด้วย

ในงานพิธีที่วัด เมื่อพระสงฆ์เข้ามาในพิธี หากนั่งอยู่บนพื้นต้องกราบ ๓ ครั้ง หากนั่งบนเก้าอี้หรือยืนอยู่ให้น้อมตัวลงไหว้ ๑ ครั้ง แม้ในตอนที่ท่านออกไปจากพิธีก็เช่นกัน

ในขั้นตอนพิธีต่าง ๆ ควรแสดงมารยาทที่แสดงถึงความเคารพในพระสงฆ์ ดังนี้

- พนมมือในขณะที่สมาทานศีล กล่าวอาราธนา สมาทานศีลและคำถวายต่าง ๆ ด้วยเสียงดังพอประมาณ กิริยาอาการอยู่ในความสงบ ไม่หลุกหลิก

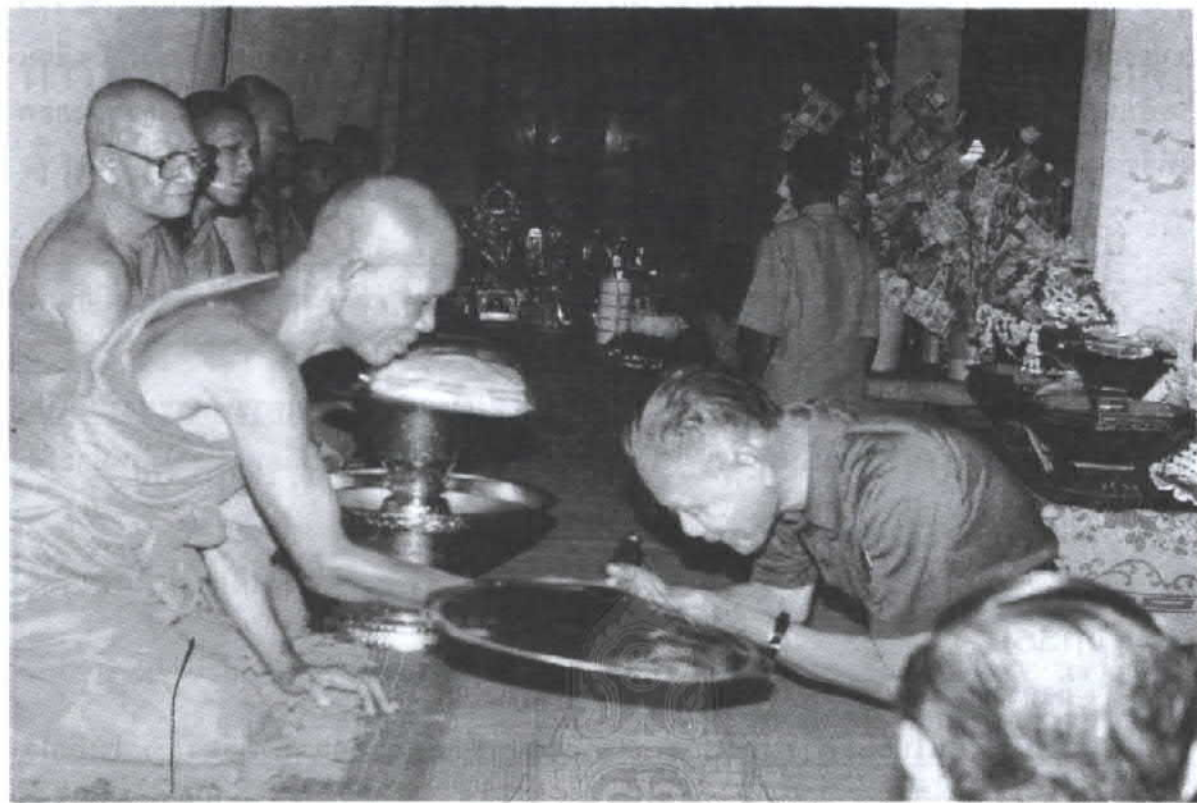

การสมาทานศีล ควรอยู่ในความสงบ ไม่พูดคุยกัน

- พนมมือ สำรวมกาย ไม่พูดคุยกันขณะฟังพระสวด รับพรพระหรือฟังพระเทศน์ เมื่อพระสวดจบแต่ละบทหรือเทศน์จบให้ยกมือขึ้นไหว้ทุกครั้ง ขณะที่พระสวด หากนักเรียนสวดบทนั้นได้ จะสวดในใจไปพร้อม ๆ กับท่านก็ได้จะเป็นการทำให้จิตเราสงบเป็นบุญกุศลมากยิ่งขึ้น

- หากจะต้องประเคนของแด่พระสงฆ์ เช่น ภัตตาหารคาว-หวาน ไทยธรรม ก่อนถวาย และหลังถวายควรน้อมไหว้ ๑ ครั้ง การประเคนจะต้องครบองค์ประกอบการประเคน ผู้ชายให้ประเคนกับมือท่านได้ แต่ผู้หญิงให้วางของไว้บนฝ่ามือรับประเคนที่ท่านถือไว้

- การเดินเวียนเทียนในวันสำคัญทางศาสนาให้เดินตามหลังพระสงฆ์จึงจะเป็นการแสดงถึงความเคารพ ส่วนการใส่บาตรทำบุญที่วัดก็ปฏิบัติเช่นเดียวกับการทำบุญใส่บาตรทั่วไป

การประเคนของแด่พระสงฆ์ ผู้ชายสามารถประเคนกับมือท่านได้

- การไปร่วมในพิธีศพ เมื่อทำความเคารพและทักทายเจ้าภาพแล้ว ก่อนจะทำ ความเคารพศพ จะต้องกราบพระพุทธรูปก่อนแล้วจึงทำความเคารพศพ ก่อนกลับก็เช่นเดียวกันคือ กราบพระพุทธรูปแล้วจึงกราบศพ หากศพนั้นเป็นศพพระภิกษุจะต้องกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้ง เช่นเดียวกับกราบพระในขณะที่ท่านมีชีวิตอยู่

- หากนั่งเก้าอี้แถวเดียวกับพระสงฆ์ ผู้ชายสามารถนั่งติดกับท่านได้แต่ผู้หญิงจะต้อง นั่งโดยมีผู้ชายนั่งคั่นกลาง การจัดที่นั่งสำหรับพระให้จัดไว้แถวหน้าของเก้าอี้ฆราวาสหรือจัดแยก ไว้ต่างหาก และไม่ควรนั่งเก้าอี้ที่สูงกว่าเก้าอี้พระสงฆ์

- หากนักเรียนเป็นพิธีกร ก่อนและหลังอาราธนาศีล อาราธนาธรรม อาราธนาพระปริต กล่าวคำถวายต่าง ๆ จะต้องกราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้งทุกครั้ง

การแสดงกิริยามารยาทที่เหมาะสมต่อพระภิกษุสงฆ์ นับเป็นการแสดงความเคารพ ประการหนึ่ง นอกเหนือไปจากการกราบและการไหว้ดังที่ทราบกันโดยทั่วไป ในบางกรณี ยัง ถือว่าเป็นการแสดงความเคารพต่อพระรัตนตรัยอย่างครบถ้วนด้วย เช่น การตั้งใจฟังพระเจริญ

หรือสวดพุทธมนต์ นอกจากจะเป็นการแสดงความเคารพต่อพระสงฆ์แล้ว ยังถือเป็นการแสดงความเคารพต่อพระธรรม คือบทที่สวดและพระพุทธเจ้าผู้ทรงค้นพบพระธรรมด้วย ดังนั้น นักเรียนควรศึกษาทำความเข้าใจและฝึกปฏิบัติมารยาทต่าง ๆ เหล่านี้จนเป็นลักษณะนิสัย เพื่อแสดงออกในพิธีต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องต่อไป

ประเด็นอภิปราย

- การแสดงความเคารพพระภิกษุผู้สูงอายุ พระภิกษุหนุ่ม หรือสามเณรจะเหมือนกันหรือไม่ เพราะเหตุใด จงอภิปราย
- ในขณะที่บ้านเมืองเจริญก้าวหน้าไปมาก แต่การแสดงความเคารพพระสงฆ์ยังเป็นแบบเดิมตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นต้นมา นักเรียนเห็นว่าสมควรที่จะเปลี่ยนแปลงให้เหมาะกับยุคสมัยบ้างหรือไม่ จงอภิปราย

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

เมื่อนักเรียนไปร่วมศาสนพิธีที่วัด ให้นักเรียนสังเกตขั้นตอนของพิธีต่าง ๆ ว่าเมื่อใดผู้อยู่ในพิธีควรแสดงกิริยามารยาทอย่างใด นอกจากนี้ให้สังเกตและเปรียบเทียบกับว่า กิริยามารยาทเหล่านั้นเหมาะสมและแตกต่างจากที่นักเรียนได้ศึกษาในบทนี้หรือไม่ อย่างไร

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

- ๐ ในชีวิตประจำวันของนักเรียน จะต้องเกี่ยวข้องกับศาสนพิธีบ้างไม่มากก็น้อย ดังนั้นนักเรียนจะต้องศึกษาทำความเข้าใจและฝึกปฏิบัติมารยาทต่าง ๆ ในพิธีให้ถูกต้องคล่องแคล่ว เพื่อแสดงออกในศาสนพิธีอย่างถูกต้องต่อไป

คำถาม

ในขั้นตอนศาสนพิธีต่อไปนี้ นักเรียนจะต้องแสดงกิริยาใดจึงจะถูกต้อง

๑. ขณะถวายสังฆทาน
๒. พระสงฆ์สวดบท ยถา วาริวหา...
๓. พระสงฆ์ให้ศีล
๔. พระถามว่า เรียนอยู่ชั้นใด
๕. พระสงฆ์ให้พร

การอ่านภาษาบาลี พระไตรปิฎก พุทธศาสนสุภาษิตและ คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา

๕.๑ การอ่านภาษาบาลี

แนวคิดสำคัญ

การฝึกอ่านภาษาบาลีบ่อย ๆ จะทำให้เกิดความชำนาญและความถูกต้องอันจะเป็น
พื้นฐานในการศึกษาพระพุทธศาสนาต่อไป

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนศึกษาหัวข้อนี้แล้ว สามารถอ่านภาษาบาลีได้อย่างถูกต้อง

การอ่านภาษาบาลี

ภาษาบาลีมีหลักเกณฑ์การอ่านที่แน่นอนไม่สลับซับซ้อนมากนัก เมื่อศึกษาหลักการอ่านแล้ว
จะสามารถนำไปใช้อ่านภาษาบาลีที่ปรากฏในหนังสือคัมภีร์ทั่ว ๆ ไปได้ ในขั้นนี้จะขอทบทวน
หลักการอ่าน ดังนี้

๑. พยัญชนะทุกตัวในภาษาบาลีอ่านตามเสียงพยัญชนะในภาษาไทย
๒. สระทุกตัวอ่านตามรูปที่ปรากฏ แต่สระอะ จะไม่มีรูปวิสรรชนีย์ปรากฏอยู่ คงมีแต่
พยัญชนะเท่านั้นที่ปรากฏอยู่
๓. เครื่องหมายจุด (.) เรียกว่า ฟินทุ ใช้ประกอบได้พยัญชนะเป็นเครื่องหมายว่า
พยัญชนะตัวนั้นเป็นตัวสะกด เป็นเครื่องหมายแทนไม้หันอากาศ (ั) และเป็นเครื่องหมายให้
พยัญชนะออกเสียงเพียงครึ่งเสียง
๔. นิคคหิต (ั) ใช้ประกอบบนพยัญชนะและสระ ออกเสียงได้ ๓ อย่าง คือ อัง อิง
และ อุง

ให้นักเรียนฝึกอ่านข้อความต่อไปนี้

๑. พุทธศาสนสุภาษิต

๑.๑ นตฺถิ พาลํ สหายตา

๑.๒ ทุกฺโข พาลํ สวํโส

๑.๓ ยํ เว เสวติ ตาทิโส

๒. คำถวายผ้าป่า

อิมานิ มยํ ภนฺเต ปัสสกูลจิวราณี สปริวารานี ภิกขุสงฺฆสฺส โอโณชยาม สาธุ โน
ภนฺเต ภิกขุสงฺโฆ อิมานิ ปัสสกูลจิวราณี สปริวารานี ปฏิกฺคณฺหาตุ อมฺหากํ ที่มรตฺตํ หิตาย สุขายะ

๓. คำถวายผ้ากฐิน

อิมํ ภนฺเต สปริวารํ กจฺจิทฺตํ สขฺมสฺส โอโณชยาม สาธุ โน ภนฺเต สงฺโฆ
อิมํ สปริวารํ กจฺจิทฺตํ ปฏิกฺคณฺหาตุ ปฏิกฺคเหตฺวา จ อิมินา ทุสฺสเนน กจฺจिํ อุตฺตรตุ อมฺหากํ
ที่มรตฺตํ หิตาย สุขายะ

ประเด็นอภิปราย

- การเรียนภาษาบาลีเป็นสิ่งที่ล้าสมัย ไม่มีความจำเป็น นักเรียนเห็นด้วยหรือไม่
จงอภิปราย

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

ให้นักเรียนนำศัพท์ภาษาบาลีที่นำมาใช้ในภาษาไทยที่พบในพจนานุกรมไทยมา ๑๐ คำศัพท์
แล้วเปรียบเทียบว่า ศัพท์เหล่านั้นมีรูปศัพท์ต่างกันหรือไม่ และมีคำอ่านเหมือนกันหรือต่างกันอย่างไร

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ คำศัพท์และคำถวายที่นักเรียนในชั้นนี้นั้น ได้ถูกใช้ในวาระต่าง ๆ กัน นักเรียนควรศึกษาว่า
คำถวายนั้นใช้ในโอกาสใดบ้าง และคำถวายใดใช้บ่อยกว่ากัน

คำถาม

๑. ให้นักเรียนเขียนคำภาษาบาลีต่อไปนี้ให้เป็นภาษาบาลีสะกดแบบไทย

ตัวอย่าง

ภาษาบาลี

พุทฺธ

๑.๑ กายกัมม

๑.๒ ทวาร

๑.๓ วิญญาน

ภาษาบาลีสะกดแบบไทย

พุทฺธ

๑.๔ กุมมฏจาน

๑.๕ มาตาปิตโร

๒. ให้นักเรียนเขียนคำภาษาบาลีสะกดแบบไทยต่อไปนี้เป็นภาษาบาลี

ตัวอย่าง

ภาษาบาลีสะกดแบบไทย

ภาษาบาลี

สติสัมปะชัญญัง

สติสมุปชฌณ

๒.๑ ทุกขะอะริยะสัจจัง

๒.๒ ทุกขะนิโรธะคามินีปะฏิปะทา

๒.๓ ทานะมะยัง

๒.๔ มะโนสุจะริตัง

๒.๕ วิกะวะตังหา

๔.๒ พุทธศาสนสุภาษิต

แนวคิดสำคัญ

พุทธศาสนสุภาษิตที่เกี่ยวกับการคบเพื่อนจะเน้นการคบกับบัณฑิต และหลีกเลี่ยงการคบกับคนพาล โดยมีหลักการคือการคบกับคนเช่นใดก็จะเป็นเช่นนั้น

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาหัวข้อนี้แล้ว สามารถนำความรู้จากพุทธศาสนสุภาษิตที่ศึกษาไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

พุทธศาสนสุภาษิต

พุทธศาสนสุภาษิตที่กำหนดให้นักเรียนศึกษาในชั้นนี้ จะเกี่ยวกับการคบคนโดยให้เลือกคบแต่คนที่มีความรู้ดีและมีความประพฤติดี หลีกเลี่ยงการคบกับคนพาลซึ่งมีความประพฤติไม่ดี อันอาจจะชักนำให้เราประพฤตินทางเสื่อมเสียได้

ให้นักเรียนเลือกศึกษาพุทธศาสนสุภาษิตต่อไปนี้เพียง ๑ บท

๑. นตฺถิ พาเล สหายตา (ความเป็นเพื่อนไม่มีในคนพาล)

เมื่อนักเรียนคบกับเพื่อนย่อมมีความรู้สึกหรือพฤติกรรมเหล่านี้ต่อเพื่อน คือ

ความห่วงใยเมื่อเพื่อนมีความทุกข์ อยากให้เขาพ้นทุกข์

ความปรารถนาอยากให้เพื่อนมีความสุข

เมื่อเพื่อนสุขก็สุขด้วย เพื่อนทุกข์ก็ทุกข์ด้วย

แนะนำสิ่งที่ดีมีประโยชน์แก่เพื่อน

เมื่อเพื่อนมีภัยสามารถเป็นที่พึ่งของเพื่อนได้

ห้ามปรามเมื่อเห็นว่าเพื่อนทำผิด

ช่วยเหลือทำกิจของเพื่อนโดยไม่ต้องให้เพื่อนร้องขอ

สรรเสริญเพื่อนเมื่อเพื่อนทำดี

ฯลฯ

ความรู้สึกและพฤติกรรมเหล่านี้ ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่เพื่อนจะพึงมีต่อเพื่อนโดยทั่ว ๆ ไป และหากนักเรียนสังเกตเพื่อนที่ดีของนักเรียนก็จะพบว่า เขาก็มีความรู้สึกและพฤติกรรมเหล่านี้ต่อเรา แม้อาจจะไม่ครบทุกประการดังกล่าวข้างต้น แต่ประการสำคัญก็คือ ความรู้สึกเป็นเพื่อนที่ดีต่อกัน

แต่ความรู้สึกและพฤติกรรมเหล่านี้ นักเรียนจะไม่พบจากคนพาลเลย เพราะคนพาลจะนึกคิด พุด หรือทำอะไร ๆ ก็จะเป็นไปเพื่อประโยชน์ของตนอย่างเดียว ไม่คำนึงถึงประโยชน์ของผู้อื่นว่าจะเป็นอย่างไร จะเสียหายอย่างไร ขอให้ตนได้ประโยชน์เพียงอย่างเดียว แม้จะคบกับใคร ก็จะยึดประโยชน์ตนเป็นที่ตั้ง ดังนั้น ความเป็นเพื่อนที่แท้จริงจึงไม่มีในคนพาลตามพุทธภาษิตดังกล่าว

๒. ทุกฺโข พาเลหิ สวาสो (การอยู่ร่วมกับคนพาลนำทุกข์มาให้)

คนพาล หมายถึง ผู้ที่คิด พุด หรือนำไปในทางทำลายประโยชน์ของผู้อื่น มีความประพฤติปราชญ์ในทางเสื่อมเสีย ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนอยู่เสมอ

พฤติกรรมหรือความคิดต่อไปนี้จะจัดว่าเป็นลักษณะของคนพาลทั้งสิ้น คือ

คิดเอาแต่ได้จากความสูญเสียของผู้อื่น

ลักขโมยของผู้อื่น

แนะนำให้ทำหรือพุดในทางเสื่อมเสีย

ทำลายประโยชน์ของผู้อื่น

ฯลฯ

ดังนั้น การอยู่ร่วมกับคนพาลไม่ว่าจะโดยลักษณะใดลักษณะหนึ่ง คือ การพุดคุยกัน การนั่งใกล้กัน การอยู่บ้านหรือห้องเดียวกันกับคนพาล ย่อมจะเป็นเหตุนำความทุกข์ความเดือดร้อนมาให้แก่เราเป็นอย่างยิ่ง

เพราะเหตุว่าคนพาลนอกจากจะสร้างความเสียหายแก่ผู้อยู่ร่วมกับเขาโดยตรงแล้ว ความประพฤติอื่น ๆ ก็จะทำให้ความทุกข์มาได้ด้วยเช่นกัน เช่น หากนักเรียนคุยหรือเที่ยวกับคนที่ติดสิ่งเสพติด คนอื่นก็จะมองว่าตัวนักเรียนติดสิ่งเสพติดเช่นเดียวกับเขา หรือเขาอาจจะชวนนักเรียนให้เสพสิ่งเสพติดนั้นด้วย ดังนั้น การอยู่ร่วมกับคนพาลในอาการอย่างใดอย่างหนึ่งดังกล่าว ถือว่าเป็นต้นเหตุนำมาซึ่งความทุกข์ทั้งสิ้น

๓. ย โย เว เสวติ ตาติโส (คบคนเช่นใดย่อมเป็นเช่นนั้น)

หากนักเรียนใช้มือหยิบของเหม็นเน่า มือของนักเรียนจะเหม็นไปด้วยหรือไม่

หากนักเรียนใช้มือหยิบของหอม มือของนักเรียนจะหอมไปด้วยหรือไม่

เป็นที่แน่นอนว่ามือของนักเรียนจะเหม็นเมื่อนักเรียนหยิบของเหม็นเน่า และมือจะหอมเมื่อหยิบของหอม ขึ้นอยู่กับว่านักเรียนจะใช้มือหยิบสิ่งใด

การคบกับคนใด ๆ ก็เป็นเช่นเดียวกันกับการหยิบของเหม็นเน่าหรือของหอมเหล่านั้น เพราะการคบกันนั้นจะทำให้ผู้คบกันมีโอกาสใกล้ชิดกัน พุดคุยกัน ทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน การกระทำต่าง ๆ เหล่านี้จะก่อให้เกิดการถ่ายทอดอุปนิสัยตลอดจนพฤติกรรมต่าง ๆ ให้แก่กันและกัน อยู่ตลอดเวลา

ดังนั้นหากนักเรียนคบกับคนดี ขยันเรียนหนังสือ นักเรียนก็จะกลายเป็นคนดี และขยันเรียนหนังสือไปด้วย หากนักเรียนคบกับคนเที่ยวเตร่ ไม่สนใจเรียน นักเรียนก็จะกลายเป็นคนเที่ยวเตร่ไม่สนใจเรียนไปด้วยเช่นกัน ดังพุทธศาสนสุภาษิตที่กล่าวไว้ข้างต้น

ประเด็นอภิปราย

ให้นักเรียนเลือกอภิปรายประเด็นอภิปรายต่อไปนี้เพียง ๑ ข้อ ตามหัวข้อที่นักเรียนเลือกศึกษา

- การที่เพื่อนชวนนักเรียนหนีเรียนไปเที่ยว จะจัดเขาเป็นคนพาลได้หรือไม่ เพราะเหตุใด
- การหลีกเลี่ยงไม่ให้พบคนพาลจะเป็นไปได้หรือไม่ และนักเรียนมีวิธีหลีกเลี่ยงไม่ให้อยู่ร่วมกับคนพาลได้อย่างไรบ้าง จงอภิปราย
- การคบกับคนเช่นใดย่อมเป็นคนเช่นนั้น นักเรียนเห็นด้วยหรือไม่ จงอภิปราย

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

นักเรียนควรศึกษาลักษณะของคนดีและคนพาลเพิ่มเติมในเรื่องที่ว่าด้วยมิตรแท้และมิตรเทียม ๔ ประเภท เพื่อเป็นพื้นฐานในการเลือกคบมิตรอันจะทำให้นักเรียนไม่ต้องเดือดร้อน เพราะการคบเพื่อนผิด

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ เมื่อนักเรียนยังดำรงตนอยู่ในสังคมใด ๆ ก็ตาม ย่อมจะต้องพบทั้งคนดีและคนไม่ดี คละเคล้ากันไป จึงควรใช้หลักเกณฑ์ของการคบมิตรของพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการตัดสินใจเลือกคบคน โดยพิจารณาตามคุณสมบัติของมิตรแท้และมิตรเทียมทั้ง ๔ ประเภท เป็นมาตรฐานในการพิจารณา หากเป็นดังนี้นักเรียนก็就不用เดือดร้อนเพราะเพื่อนเป็นเหตุอีกต่อไป

คำถาม

๑. คนพาลมีลักษณะอย่างไรบ้าง จงระบุเป็นประเด็น ๆ
๒. การอยู่ร่วมกับคนพาลหมายถึงพฤติกรรมใดบ้าง
๓. ผลเสียที่เกิดจากการคบกับคนพาลมีอะไรบ้าง จงระบุเป็นประเด็น ๆ

๔.๓ ความเป็นมาและความสำคัญของพระไตรปิฎก

แนวคิดสำคัญ

๑. พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์ที่บรรจุคำสอนของพระพุทธศาสนาไว้
๒. แนวคิดในการจัดหมวดหมู่พระธรรมวินัยเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลและปรากฏชัดเป็นพระไตรปิฎกในการสังคายนาครั้งที่ ๑
๓. การสังคายนาในครั้งแรก ๆ บรรเทาเหตุความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา แต่ในระยะหลังจะเน้นการจารึกลงในใบลาน การพิมพ์เป็นรูปเล่ม และการตรวจสอบคัมภีร์ให้ถูกต้อง
๔. พระไตรปิฎกถือเป็นคัมภีร์ที่ชาวพุทธควรปฏิบัติอย่างถูกต้องด้วยการศึกษา ค้นคว้าความรู้ที่บรรจุอยู่ในพระไตรปิฎกนั้น

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาหัวข้อนี้แล้ว

๑. สามารถลำดับความเป็นมาของพระไตรปิฎกได้อย่างถูกต้อง
๒. เห็นคุณค่าและความสำคัญของพระไตรปิฎกในฐานะเป็นคัมภีร์ที่จารึกคำสอนของพระพุทธศาสนาทั้งหมด
๓. มีความสนใจที่จะศึกษาพระไตรปิฎกอย่างตั้งใจจริง

ความเป็นมาและความสำคัญของพระไตรปิฎก

พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์ที่สำคัญของพระพุทธศาสนา เนื่องจากได้บรรจุหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาซึ่งมีอยู่ทั้งสิ้น ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ไว้ โดยจัดเป็นหมวดหมู่ได้ ๓ หมวดหมู่ คือ หมวดพระวินัย เรียกว่า วินัยปิฎก หมวดพระสูตรเรียกว่า สุตตันตปิฎก และหมวดพระอภิธรรม เรียกว่า อภิธรรมปิฎก

แต่เดิม ในสมัยที่พระพุทธเจ้ายังดำรงพระชนม์ชีพอยู่ ยังไม่มีคำว่าไตรปิฎก คำสั่งสอนที่พระองค์ทรงแสดงในที่ต่าง ๆ แก่บุคคลต่าง ๆ ได้ถูกเรียกว่าพระธรรมบ้าง ธรรมวินัยบ้าง พรหมจรรย์บ้าง และยังมีได้มีการจัดเป็นหมวดหมู่แต่อย่างใด วิธีถ่ายทอดความรู้ในสมัยพุทธกาลนั้นคือการท่องจำด้วยปากเปล่า

ต่อมา เจ้ามูลแห่งการจัดหมวดหมู่พระธรรมวินัยเริ่มปรากฏขึ้น เมื่อนิครนถนาฏบุตร ซึ่งเป็นอาจารย์เจ้าลัทธิศาสนาที่สำคัญคนหนึ่ง ในสมัยพุทธกาลสิ้นชีพลงเหล่าสาวกก็เกิดการแตกแยกกัน ในด้านหลักคำสอนและอื่น ๆ พระจุนทะซึ่งเป็นน้องชายของพระสารีบุตรได้ทราบเหตุการณ์นั้น และเกรงว่าเหตุการณ์เช่นนี้จะเกิดขึ้นแก่พระพุทธศาสนา เพราะขณะที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่นั้นเหล่าสาวกย่อมมีพระพุทธเจ้าเป็นแหล่งอ้างอิง เป็นผู้ตัดสินความสงสัยต่าง ๆ แต่หากพระองค์ปรินิพพานไปเหล่าสาวกก็จะขาดแหล่งอ้างอิงและการตัดสินความต่าง ๆ ท่านจึงเข้าไปหาพระอานนท์ ซึ่งเป็นอุปัฏฐากของพระพุทธเจ้า พระอานนท์ได้พาท่านเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วกราบทูลความเป็นไป พระพุทธเจ้าจึงทรงแนะนำให้พระจุนทะรวบรวมภาสิตของพระองค์ที่ตรัสตามสถานที่และโอกาสต่าง ๆ แล้วทำสังคายนาคือจัดระเบียบพุทธภาสิตให้เป็นหมวดหมู่ขึ้น จึงนับว่า คำแนะนำของพระพุทธเจ้าเป็นจุดหนึ่งเพื่อให้เกิดการจัดหมวดหมู่พระธรรมตามแบบของพระไตรปิฎกในปัจจุบัน

นอกจากนี้ พระสารีบุตรก็ได้เคยมีความคิดในการจัดหมวดหมู่คำสอนของพระพุทธเจ้าด้วยเช่นกัน กล่าวคือ ในสมัยหนึ่งเมื่อพระพุทธเจ้าแสดงธรรมจบลง แต่ทรงเห็นว่าพวกภิกษุยังต้องการฟังธรรมต่อไป พระองค์จึงมอบหมายให้พระสารีบุตรแสดงธรรมแทน พระสารีบุตรก็ได้แนะนำให้รวบรวมร้อยกรองพระธรรมวินัย โดยแสดงตัวอย่างการจัดหมวดหมู่ธรรมะเป็นข้อ ๆ รวมไว้ในกลุ่มเดียวกัน เช่น อธิติบาท ๔ รวมไว้ในกลุ่มเดียวกับ อคติ ๔ เพราะมีจำนวนเท่ากัน เป็นต้น ซึ่งพระพุทธเจ้าก็ทรงรับรองว่าข้อคิดและธรรมะที่แสดงนี้ถูกต้อง

แต่การจัดหมวดหมู่อย่างจริงจังนั้นได้เริ่มเมื่อคราวสังคายนาครั้งที่ ๑ หลังจากที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ ๗ วัน ได้มีการกล่าวจ้วงจาบพระธรรมวินัยโดยพระภิกษุรูปหนึ่ง ชื่อว่า สุภททะ จนกระทั่งพระมหากัสสปะซึ่งเป็นพระเถระผู้ใหญ่ในขณะนั้นทราบความและพิจารณาเห็นผลเสีย

อันจะเกิดขึ้นต่อไปในภายภาคหน้าจึงได้ประชุมปรึกษากับพระอรหันต์องค์อื่น ๆ ที่จะทำการสังคายนา ร้อยกรองพระธรรมวินัยให้เป็นหมวดหมู่และเป็นแนวเดียวกันขึ้น ดังนั้นท่านพร้อมทั้งพระมหาเถระ รูปอื่น ๆ รวม ๕๐๐ รูป ทั้งพระอานนท์ จึงได้จัดทำสังคายนาขึ้นที่ถ้ำสัตตบรรณคูหา ข้างเขาเวภารบรรพต ใกล้กรุงราชคฤห์ ประเทศอินเดีย หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ ๓ เดือน กระทำอยู่ ๗ เดือนจึงสำเร็จ

ในการสังคายนาครั้งนี้ พระมหากัสสปะได้เป็นประธานและเป็นผู้สอบถามพระอุบาลี เป็นผู้ตอบข้อซักถามเกี่ยวกับพระวินัย พระอานนท์เป็นผู้ตอบข้อซักถามทางอภิธรรม ซึ่งจะเห็นได้ว่า ในสังคายนาครั้งที่ ๑ นี้ ยังไม่มีคำว่าไตรปิฎก มีเพียงแต่พระธรรมและพระวินัยเท่านั้น แต่ในคัมภีร์ สันตปสาทิกาซึ่งเป็นคัมภีร์อธิบายวินัยปิฎกได้กล่าวว่า การทำสังคายนาจัดประเภทพระพุทธรวจนะ เป็นรูปพระไตรปิฎกได้มีมาแล้วตั้งแต่การสังคายนาครั้งที่ ๑ แม้ในครั้งที่ ๒ ก็ทำซ้ำอีก ดังนั้น หากถือตามหลักฐานของคัมภีร์สันตปสาทิกาแล้ว พระไตรปิฎกจึงถือว่าได้เริ่มมีมาตั้งแต่การสังคายนา ครั้งที่ ๑ เป็นต้นมา และในด้านประวัติศาสตร์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องก็มีได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนเท่ากับ คัมภีร์นี้

การสังคายนา หมายถึง การร้อยกรองพระธรรมวินัย เป็นการประชุมสงฆ์จัดระเบียบหมวดหมู่พระพุทธรวจนะ (คำสอนของพระพุทธเจ้า) แล้วรับทราบและตกลงกันในที่ประชุมนั้นว่า เป็นอย่างนั้นอย่างนี้แล้วท่องจำสืบ ๆ กันมา การสังคายนาในระยะแรก ๆ จะปรารภหาเหตุความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาเป็นหลัก แล้วจัดหมวดหมู่พระพุทธรวจนะไว้ แต่ในระยะหลัง ๆ มักจะเป็น การทำสังคายนาเพื่อจารึกพระไตรปิฎกลงในใบลานบ้าง ตรวจสอบความถูกต้องของคัมภีร์บ้าง โดยไม่มีข้อขัดแย้งหรือการประพจน์ผิดดังเช่นการสังคายนาครั้งก่อน ๆ

การสังคายนาในระยะแรก ๆ กระทำกันโดยการท่องจำเป็นหลัก トラバจนในการสังคายนา ครั้งที่ ๒ ในประเทศศรีลังกา ประมาณ พ.ศ. ๔๓๓ ได้มีการจารึกพระพุทธรวจนะลงในใบลานขึ้น เพราะเห็นว่า การท่องจำนั้นอาจเกิดโอกาสผิดพลาดได้ง่าย นอกจากนี้ในประเทศต่าง ๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนาซึ่งรวมทั้งประเทศไทยด้วยได้จัดให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกกันในประเทศของตน และส่วนใหญ่จะเป็นการสังคายนาเพื่อจารึกพระไตรปิฎกลงในใบลาน หรือเพื่อตรวจสอบความคลาดเคลื่อนของคัมภีร์ที่จารึกดังกล่าวแล้ว โดยในประเทศไทยได้ทำการสังคายนาพระไตรปิฎก รวมทั้งสิ้น ๕ ครั้ง คือ

ครั้งที่ ๑ ประมาณ พ.ศ. ๒๐๒๐ สมัยพระเจ้าติโลกราช ทำที่เมืองเชียงใหม่

ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๓๑ สมัยรัชกาลที่ ๑ ทำที่กรุงเทพฯ

(ทั้ง ๒ ครั้งทำสังคายนาเพื่อชำระและจารพระไตรปิฎกลงในใบลาน)

ครั้งที่ ๓ พ.ศ. ๒๔๓๑-๒๔๓๖ สมัยรัชกาลที่ ๕ ทำที่กรุงเทพฯ

ครั้งที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๖๘-๒๔๗๓ สมัยรัชกาลที่ ๗ ทำที่กรุงเทพฯ

ครั้งที่ ๕ พ.ศ. ๒๔๒๘-๒๔๓๐ สมัยรัชกาลที่ ๔ ทำที่กรุงเทพฯ

(ทั้ง ๓ ครั้ง ทำสังคายนาเพื่อชำระและพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นรูปเล่ม)

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าพระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์ที่สำคัญที่สุดของพระพุทธศาสนา เพราะได้รับบรรจุพระพุทธวจนะไว้ทั้งหมด ทำให้เราชาวพุทธทุกคนได้ศึกษาความเป็นมาของพระพุทธศาสนาได้อย่างกว้างขวางและเข้าใจดียิ่งขึ้น แม้ว่าจะไม่ได้เกิดในสมัยพุทธกาลก็ตาม และเราก็สามารถเชื่อได้โดยสนิทใจว่า คำสอนต่าง ๆ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้นเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า ผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ ผู้เป็นพระบรมครูของโลกอย่างแน่นอน ทั้งนี้ เนื่องจากในคราวสังคายนาครั้งที่ ๑ พระอานนท์ได้แจ้งให้ที่ประชุมทราบว่า พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ยกเลิกสิกขาบทเล็กน้อยเสียบ้างก็ได้ แต่ที่ประชุมหาข้อยุติไม่ได้ว่าสิกขาบทเล็กน้อยนั้นคืออะไร และหากจะถอนสิกขาบทเล็กน้อยตามที่พระพุทธเจ้าอนุญาตก็จะถูกติเตียนจากผู้อื่นได้ว่าปฏิบัติตามเฉพาะเมื่อพระพุทธเจ้าดำรงพระชนม์อยู่เท่านั้น พอพระพุทธเจ้าปรินิพพานก็ยกเลิกเสีย ไม่เอาใจใส่ ที่ประชุมจึงมีมติไม่ให้ถอนสิกขาบทใด ๆ ทั้งสิ้น และปฏิบัติตามเหมือนเมื่อครั้งพระพุทธเจ้าดำรงพระชนม์อยู่ ซึ่งพระพุทธศาสนาในประเทศไทยในปัจจุบันก็เป็นนิายที่สืบต่อเนื่องมาจากกลุ่มนี้

อย่างไรก็ดี คัมภีร์พระไตรปิฎกมิใช่คัมภีร์ที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ไม่มีใครอาจแตะต้องได้ หรือต้องใส่ตู้ไว้บูชาอย่างที่เราเข้าใจกัน เพราะหากเป็นเช่นนั้น ความรู้ต่าง ๆ ที่บรรจุอยู่ในพระไตรปิฎกก็จะไร้ค่า ทั้งอาจจะเกิดการนับถือพระพุทธศาสนาในทางที่ผิดได้ ดังนั้น การปฏิบัติต่อพระไตรปิฎกที่ถูกต้องคือตั้งใจและสนใจศึกษาค้นคว้าความรู้ต่าง ๆ ในพระไตรปิฎกอย่างจริงจัง นำความรู้ในพระไตรปิฎกไปเผยแผ่แก่ผู้อื่น รวมทั้งปฏิบัติตามคำสอนที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อันจะเป็นผลให้พระพุทธศาสนาเผยแผ่ยั่งยืนต่อไป รวมทั้งผู้ปฏิบัติก็จะได้รับผลของการปฏิบัติตามสมควรแก่การปฏิบัติ

ประเด็นอภิปราย

- พระไตรปิฎกในสมัยทองจำด้วยปากเปล่า ย่อมมีความคลาดเคลื่อนมากกว่าในสมัยที่พิมพ์เป็นรูปเล่ม นักเรียนเห็นด้วยหรือไม่ จงอภิปราย
- เหตุที่จะทำให้พระไตรปิฎกมีความคลาดเคลื่อนในปัจจุบัน มีอะไรบ้าง จงอภิปราย

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. ให้นักเรียนศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับความเป็นมาของพระไตรปิฎกจากท่านผู้รู้และเอกสารต่าง ๆ เพื่อความเข้าใจที่ดียิ่งขึ้น
๒. นักเรียนควรหาโอกาสศึกษาข้อความรู้ต่าง ๆ ที่นักเรียนสนใจจากพระไตรปิฎกที่วัดใกล้เคียง หรือห้องสมุดโรงเรียน (ถ้ามี) แล้วพิจารณาว่าจะสามารถนำความรู้ไปใช้ในโอกาสใดได้บ้าง

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ ในฐานะที่นักเรียนเป็นชาวพุทธควรหาโอกาสที่จะศึกษาความรู้ที่มีอยู่ในพระไตรปิฎก แล้วพิจารณานำความรู้นั้น ๆ ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันตามความเหมาะสม ตามสมควรแก่วัย และภาวะของนักเรียน

คำถาม

๑. การสังคายนากับพระไตรปิฎกมีความเกี่ยวข้องกันอย่างไร
๒. พระเถระที่เป็นกำลังสำคัญในการสังคายนาครั้งที่ ๑ ที่ปรากฏมีใครบ้าง
๓. การปฏิบัติที่ถูกต้องต่อพระไตรปิฎกคือการกระทำเช่นใด

๕.๔ ข้อความนำรู้ในพระไตรปิฎก

แนวคิดสำคัญ

ข้อความรู้ต่าง ๆ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกล้วนมีประโยชน์และคุณค่าต่อการดำเนินชีวิต ชาวพุทธควรศึกษาและทำความเข้าใจอย่างถ่องแท้ เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้อง

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาหัวข้อนี้แล้ว เห็นคุณค่าและประโยชน์ของความรู้ที่มีอยู่ในพระไตรปิฎก สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม

ข้อความนำรู้ในพระไตรปิฎก

ให้นักเรียนเลือกศึกษาข้อความนำรู้ในพระไตรปิฎกต่อไปนี้เพียง ๑ เรื่อง ตามความสนใจ

๑. พระพุทธเจ้าตรัสสั่งประเสริฐ ๔ อย่าง*

เทวดาคนหนึ่ง ได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วทูลถามปัญหาว่า

“(รถ) ยนต์คือสรีระ มีล้อ ๔ ล้อ มีทวาร (ประตู) ๙ แห่ง เต็มไปด้วยของไม่สะอาด มีความโลภ เปรียบเหมือนโคลนเลน การออกจากทุกข์จะมีได้อย่างไร”

จากคำถามนี้ เทวดาได้เปรียบร่างกายของคนเหมือนรถยนต์ ซึ่งมีล้อ ๔ ล้อ คือ ธาตุ ๔ ได้แก่ ดิน น้ำ ลม ไฟ มีประตู ๙ แห่ง คือ ตา (๒) จมูก (๒) หู (๒) ปาก (๑) ทวารหนัก (๑) ทวารเบา (๑) และสรีระนี้เต็มไปด้วยของไม่สะอาดต่าง ๆ เช่น น้ำมูก น้ำลาย เหงื่อไคล เป็นต้น ทุกคนก็มีความโลภประจำตัวอยู่ จะพ้นจากความทุกข์ได้อย่างไร

ลำดับนั้น พระพุทธเจ้าตรัสกับเทวดานั้นว่า

๑. เพราะติดความผูกโกรธเสียได้
 ๒. เพราะติดกิเลสได้
 ๓. เพราะติดความปรารถนาและความโลภเสียได้
 ๔. เพราะถอนตัณหาที่มีอวิชชาเป็นมูลรากเสียได้
- การออกไปจากทุกข์ก็ย่อมมีได้

๒. ไม่ควรดูหมิ่นของ ๔ อย่างว่าเล็กน้อย*

สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ใกล้เมืองสาวัตถี พระเจ้าปเสนทิโกศลซึ่งเป็นเจ้าเมืองสาวัตถีได้เสด็จเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า เมื่อสนทนากับพระพุทธเจ้าไปได้สักครู่หนึ่ง ก็ทูลถามพระพุทธเจ้าว่า

“พระโคตมผู้เจริญ พระองค์ทรงปฏิญาณตนบ้างหรือไม่ว่า พระองค์ได้ตรัสรู้หลุดพ้นแล้ว”

พระเจ้าปเสนทิโกศลทูลถามพระพุทธเจ้าเช่นนี้ เพราะพระองค์ได้พบกับเจ้าลัทธินอื่น ๆ ที่มีชื่อเสียงในสมัยนั้นซึ่งมักจะปฏิญาณตนเองว่าได้ตรัสรู้หลุดพ้นแล้วเมื่อถูกพระองค์ถาม และส่วนใหญ่จะเป็นผู้มีอายุมาก เมื่อมาพบพระพุทธเจ้าซึ่งมีอายุน้อยอยู่และยังบวชได้ไม่นานจึงทูลถามเพราะสงสัยว่าพระพุทธเจ้าจะกล้าปฏิญาณหรือไม่ว่า ตรัสรู้หลุดพ้นแล้วเหมือนเจ้าลัทธินั้น ๆ

* พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๕ ข้อที่ ๒๙ หน้า ๒๘ (พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๓๐)

* พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๕ ข้อ ๑๑๒ หน้า ๑๑๘-๑๒๑ (พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๓๐)

พระพุทธเจ้าจึงตรัสแก่พระเจ้าปเสนทิโกศลว่าพระองค์สามารถปฏิญาณว่าพระองค์
ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณอย่างยอดเยี่ยมแล้ว และนอกจากนี้พระองค์ได้ตรัสว่าไม่ควรดูหมิ่น
ของ ๔ อย่างว่าเล็กน้อย คือ

๑. กษัตริย์ ไม่ควรดูหมิ่นว่า ยังทรงพระเยาว์
๒. ฐู ไม่ควรดูหมิ่นว่า ตัวเล็ก
๓. ไฟ ไม่ควรดูหมิ่นว่า เล็กน้อย
๔. ภิกษุ ไม่ควรดูหมิ่นว่า ยังหนุ่ม

จากนั้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสอธิบายความต่อไป ดังนี้

๑. กษัตริย์ ไม่ควรดูหมิ่นว่า ยังทรงพระเยาว์ เพราะสามารถสร้างความพินาศหรือ
ลงอาญาแก่ใครก็ได้
 ๒. ฐู ไม่ควรดูหมิ่นว่า ตัวเล็ก เพราะหากเป็นงูพิษก็สามารถทำให้มนุษย์หรือสัตว์อื่น
ตายได้
 ๓. ไฟ ไม่ควรดูหมิ่นว่า เล็กน้อย เพราะหากมีเชื้อไฟก็สามารถลุกลามเป็นไฟกองโต
เผาสิ่งต่าง ๆ ให้พินาศได้
 ๔. ภิกษุ ไม่ควรดูหมิ่นว่า ยังหนุ่ม เพราะภิกษุนั้นอาจเป็นพระอริยบุคคลบรรล
คุณวิเศษต่าง ๆ ก็ได้ เมื่อผู้ใดดูหมิ่น เขาจะต้องประสบเคราะห์กรรมต่าง ๆ
- ดังนั้น ผู้ที่รักชีวิตของคนไม่ควรสบประมาท ๔ อย่างเหล่านี้เป็นอันขาด ควรปฏิบัติต่อ
๔ อย่างนี้อย่างรอบคอบ โดยชอบ อันตรายที่จะพึงเกิดจาก ๔ อย่างนี้จึงจะไม่มี

๓. ปัญหาเกี่ยวกับมิตร*

สมัยหนึ่ง มีเทวดาคนหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วทูลถามปัญหาเกี่ยวกับมิตรว่า

๑. อะไรเป็นมิตรของคนเดินทาง
๒. อะไรเป็นมิตรในเรือนของตน
๓. อะไรเป็นมิตรของคนมีฐานะเกิดขึ้น (คนมีงานที่จะต้องทำ)
๔. อะไรเป็นมิตรติดตามตนไปถึงภพหน้า

ลำดับนั้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสแก่เทวดาคนนั้นว่า

๑. พวกกองเกวียน และโค เป็นมิตรของคนเดินทาง
๒. มารดาเป็นมิตรในเรือนของตน

* พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๕ ข้อ ๕๓ หน้า ๖๐ (พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๓๐)

๓. สหายเป็นมิตรของคนมีฐะเกิดขึ้น

๔. บุญ (ความดี) ที่ตนเองบำเพ็ญไว้ เป็นมิตรติดตามตนไปถึงภพหน้า

เทวดาได้ฟังภาสิตของพระองค์เกิดความชื่นชมยินดี ถวายบังคมลาแล้วกลับไปยังที่ของตน

๔. พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมเกิดผล ๔ อย่างแก่ผู้ฟัง*

นักเรียนได้ศึกษาเกี่ยวกับวันอาสาฬหบูชามาแล้วย่อมทราบดีว่า ในวันนั้นพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธรรมโปรดพระปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน โดยเนื้อความแห่งพระธรรมเทศนานั้นได้กล่าวถึงสิ่งที่บรรพชิตไม่ควรปฏิบัติ ๒ ประการ คือ

๑. การทำตนให้พัวพันในกามสุขทั้งปวง ซึ่งเป็นธรรมชาติของชาวบ้าน เป็นของปุถุชน ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่มีประโยชน์สำหรับบรรพชิต

๒. การทำตนให้ลำบากจนเกินไป ซึ่งเป็นลำบาก ไม่ใช่ธรรมของพระอริยะ และไม่มีประโยชน์สำหรับบรรพชิต

จากนั้น พระองค์ได้ทรงแสดงข้อปฏิบัติอันเป็นสายกลาง ได้แก่ มรรคมืองค์ ๘ คือ ปัญญาเห็นชอบ ความดำริชอบ การเจรจาชอบ การทำงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความพยายามชอบ ความระลึกชอบและการตั้งจิตชอบ มรรคมืองค์ ๘ เหล่านี้พระองค์ทรงแสดงเพื่อให้เกิดผลแก่ผู้ปฏิบัติ ๔ ประการ คือ

๑. เพื่อความสงบจากกิเลส

๒. เพื่อความรู้ยิ่ง

๓. เพื่อความตรัสรู้

๔. เพื่อนิพพาน

โดยผลทั้ง ๔ อย่างนี้ จะเกิดขึ้นแก่ผู้ปฏิบัติลดหลั่นกันไปตามสมควรแก่การปฏิบัติ ดังนั้นในการฟังธรรมใด ๆ ที่พระภิกษุหรือผู้ทรงคุณวุฒิแสดงหรือสั่งสอนแก่นักเรียน นักเรียนควรตั้งใจฟังเพื่อให้เกิดผลดังกล่าว

ประเด็นอภิปราย

- ให้นักเรียนเลือกอภิปรายเพียง ๑ ข้อ ให้ตรงกับเรื่องที่นักเรียนเลือกศึกษา

๑. เพราะเหตุใดพระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า หากตัดสิ่งทั้ง ๔ เสียได้ บุคคลจึงจะหลุดพ้นจากความทุกข์ จงอภิปราย

๒. นักเรียนเห็นด้วยหรือไม่กับของ ๔ อย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสว่าไม่ควรดูหมิ่นว่าเล็กน้อย เพราะเหตุใด จงอภิปราย

* พระไตรปิฎกเล่มที่ ๔ ข้อที่ ๑๓ หน้า ๒๐-๒๑ (พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๓๐)

๓. สิ่งที่เป็นมิตรของบุคคล ๔ ประเภทตามที่พระพุทธเจ้าตรัส นักเรียนเห็นด้วยหรือไม่ เพราะเหตุใด จงอภิปราย

๔. มรรคมิ้องค์ ๘ ที่พระพุทธเจ้าตรัสจะสามารถก่อให้เกิดผลแก่ผู้ปฏิบัติตามทั้ง ๔ ข้อได้จริงหรือไม่ จงอภิปราย

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนควรศึกษาเกี่ยวกับการค้นคว้าพระไตรปิฎกเพิ่มเติมจากท่านผู้รู้พระไตรปิฎกฉบับย่อ หรือเอกสารเกี่ยวกับโครงสร้างของพระไตรปิฎก อันจะเป็นพื้นฐานในการค้นคว้าพระไตรปิฎกให้รวดเร็ว และเป็นพื้นฐานในการค้นคว้าความรู้ขั้นสูงต่อไป

๒. ให้นักเรียนกำหนดเรื่องที่นักเรียนสนใจเพิ่มเติมจากที่กำหนดให้เรียน โดยศึกษาว่าเรื่องที่นักเรียนสนใจนั้น ในพระไตรปิฎกกล่าวไว้ว่าอย่างไร เช่น สตรีมีกำลังในเรื่องใดบ้าง เป็นต้น

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ การนำข้อความรู้ในพระไตรปิฎกไปใช้ในชีวิตประจำวันนั้น แม้จะมีความรู้บางส่วนที่ใช้ได้ทุกเมื่อ แต่ความรู้บางส่วนก็ใช้ได้เฉพาะเวลา เฉพาะสถานที่ และเฉพาะบุคคล จึงควรศึกษาให้ถ่องแท้ด้วยว่า ควรจะใช้เมื่อไร กับใคร และสถานการณ์ใด

คำถาม

ให้นักเรียนเลือกตอบเพียง ๑ ข้อ

๑. ความผูกโกรธ กิเลส ความปรารถนาและความโลภ และตัณหา เป็นเหตุให้เกิดทุกข์อย่างไร จงอธิบาย

๒. ธรรมะข้อใดบ้างที่ควรนำมาใช้ในการปฏิบัติตนต่อสิ่งทั้ง ๔ ที่พระพุทธเจ้าตรัสว่าไม่ควรดูหมิ่น ระบุเป็นประเด็น

๓. ผู้ที่เป็นมิตรของนักเรียนขณะที่อยู่ที่โรงเรียนควรจะเป็นใคร เพราะเหตุใด

๔. มรรคมิ้องค์ ๘ จัดเป็นอริยสัจข้อใดในอริยสัจ ๔ และควรปฏิบัติต่อมรรค ๘ นี้อย่างไร

๕.๕ คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา

แนวคิดสำคัญ

ศัพท์ทางพระพุทธศาสนาบางคำเมื่อนำมาใช้ในภาษาไทยมีรูปศัพท์และความหมายเปลี่ยนไป บางคำคงเดิมทั้งรูปและความหมาย ชาวพุทธควรศึกษาให้เข้าใจและนำไปใช้ได้ถูกต้อง

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนศึกษาหัวข้อนี้แล้ว จะมีความรู้ความเข้าใจศัพท์ทางพระพุทธศาสนา สามารถนำไปใช้และสื่อความหมายได้อย่างถูกต้อง

คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา

คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นภาษาบาลี เมื่อถูกนำมาใช้ในภาษาไทย บางคำมีรูปศัพท์และความหมายเปลี่ยนไปจากรูปศัพท์และความหมายเดิม แต่บางคำก็มีรูปศัพท์และความหมายคงเดิม ในขั้นนี้ กำหนดให้นักเรียนศึกษาศัพท์ต่อไปนี้เพื่อความเข้าใจและนำไปใช้ได้ถูกต้อง ดังนี้

คำศัพท์	ความหมาย
ครองผ้า	การนุ่งห่มผ้าไตรจีวรของพระภิกษุสามเณร
จำพรรษา	การอยู่ประจำที่วัดใดวัดหนึ่ง ตลอด ๓ เดือนในฤดูฝน ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ถึงขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ โดยพระภิกษุจะไปค้างแรมที่อื่นไม่ได้ ยกเว้นมีเหตุจำเป็น บางประการตามที่อนุญาตไว้ในพระวินัย
ญาติ	คนที่รู้จักกัน พี่น้องกัน แต่ถ้าเป็นผู้ร่วมสายเลือดเดียวกันมักเรียกว่า ญาติสาโลหิต หรือญาติสายโลหิต
ฎีกา	หนังสือหรือคัมภีร์ที่แต่งอธิบายความในหนังสือรรถกถา*เพิ่มเติม หนังสือที่เขียนนิมนต์พระหรือโบกอกบุญเรียไร ส่วนภาษาไทยจะใช้ในความหมายเพิ่มเติมอีกมาก เช่นคำร้องทุกข์ต่อพระเจ้าแผ่นดิน ศาลสูงสุด เป็นต้น

* หนังสือรรถกถาเป็นหนังสือที่แต่งขึ้นเพื่ออธิบายความในพระไตรปิฎก

เดือนขาด	การนับเดือนทางจันทรคติ ซึ่งตามปกติใน ๑ เดือนจะมี ๓๐ วัน แบ่งเป็นข้างขึ้น ๑๕ วัน ข้างแรม ๑๕ วัน แต่ในเดือนขาดจะมีข้างแรม ๑๔ วัน (แรม ๑๔ ค่ำ) ข้างขึ้น ๑๕ วัน รวม ๒๙ วัน เดือนที่เป็นเดือนขาดได้แก่เดือนที่เป็นเลขคี่ทั้งหมด คือ 1, 3, 5, 7, 9 และ 11
ทิว	ศัพท์เดิมเขียนว่า ทิฏฐิ แปลว่า ความเห็น เช่น มิจฉาทิฏฐิ ความเห็นผิด สัมมาทิฏฐิ ความเห็นถูก ภาษาไทยนำมาใช้ในความหมายว่า คือดี ความอวดดี ถือดี เช่น เขาเป็นคนมีทิวมาก หรือ ทิวมานะ
บริษัท ๔	กลุ่มชน หมู่เหล่า ที่ประชุมของชนชาวพุทธ ๔ จำพวก คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา
เผด็จ	บอกให้รู้ บอกนิมนต์พระ บอกกล่าวหรือประกาศเชื้อเชิญให้ทราบ เช่น นายก เผด็จสงฆ์ให้ทราบ บางครั้งใช้ว่า ประเดียง ก็มี
พเนจร	แปลว่า ผู้เที่ยวไปในป่า หมายถึง นายพรานป่า ชาวป่า ภาษาไทยนำมาใช้ในความหมายของ การเร่ร่อนไปหรือเที่ยวไปโดยไร้จุดหมาย เช่น เขาเป็นคนพเนจร
มัธยัสถ์	แปลว่า ตั้งอยู่ในท่ามกลาง ปานกลาง แต่ภาษาไทยนำมาใช้ในความหมายว่า การใช้จ่ายอย่างประหยัด
วิกาล	ผิดเวลา เลยเวลา ในทางวินัยจะหมายถึงตั้งแต่เที่ยงวันจนถึงรุ่งอรุณของวันต่อไป เช่น ห้ามฉันอาหารในเวลาวิกาล แต่ในวินัยบางข้อจะหมายถึงตั้งแต่ตะวันตกดินไปจนถึงรุ่งอรุณของวันใหม่ เช่น ห้ามภิกษุณีเข้าสู่ตระกูลในเวลาวิกาล ในภาษาไทยใช้ในความหมายว่ากลางคืน
สมณะ	ธรรมที่ทำให้จิตให้สงบจากกิเลสหรือการฝึกใจให้สงบเป็นสมาธิ ภาษาไทยนำมาใช้ในความหมายว่า มักน้อย สันโดษ เช่น เขาเป็นคนสมณะ หมายถึง เขาเป็นคนมักน้อย
สาธุ	ดีแล้ว ชอบแล้ว เป็นคำแสดงความเห็นด้วย ชื่นชม ยกย่องสรรเสริญ ภาษาไทยนำมาใช้เพิ่มเติมว่า ไหว้ นิยมใช้บอกเด็กให้แสดงความเคารพพระ แต่มักกร่อนเสียงเป็น ธู เช่น หนู ธูพระเสียบิ
อนิจจา	ไม่เที่ยง ไม่นั่นอน บางครั้งเขียนเป็นอนิจจัง ภาษาไทยนำมาใช้ในความหมายของการเปล่งเสียงแสดงความสังเวชหรือสลดใจ เช่น อนิจจา ไม่น่าเลย
อนุโมทนา	ความยินดีตาม ยินด้วย พลอยยินดี เป็นการแสดงความชื่นชมหรือซาบซึ้งในการกระทำของผู้อื่น ปัจจุบันใช้ในความหมายเพิ่มเติม ๒ กรณี คือ แสดงความขอบคุณ และ คำให้พรของพระสงฆ์ เช่น พระสงฆ์อนุโมทนา หรือขออนุโมทนาในความมีน้ำใจของท่าน

ประเด็นอภิปราย

- “การเป็นชาวพุทธที่แท้จริง ไม่จำเป็นต้องทราบคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนาก็ได้”
นักเรียนเห็นด้วยกับคำกล่าวนี้หรือไม่ เพราะเหตุใด จงอภิปราย

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

นักเรียนควรศึกษาค้นคว้าศัพท์ทางพระพุทธศาสนาที่นักเรียนสงสัยหรือไม่เข้าใจเพิ่มเติม โดยศึกษาจากพจนานุกรมไทยและเปรียบเทียบกับคำอธิบายของท่านที่มีความรู้ทางพระพุทธศาสนา ก็จะทำให้นักเรียนมีความรู้แตกฉานเข้าใจได้ดียิ่งขึ้น

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ การนำศัพท์ทางพระพุทธศาสนาไปใช้และสื่อความหมายให้ถูกต้องเหมาะสม นักเรียนจะต้องพิจารณาถึงสภาพการณ์ว่า ศัพท์นั้นในที่นี้หมายถึงอะไร ใช้ในความหมายอื่นอีกได้หรือไม่ จึงจะทำให้นักเรียนใช้ศัพท์เหล่านี้ได้อย่างถูกต้อง

คำถาม

๑. ศัพท์ที่กำหนดให้ศึกษาในชั้นนี้ มีศัพท์ใดบ้างที่มีความหมายเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เมื่อนำมาใช้ในภาษาไทย

๒. คำที่เป็นตัวเข้มต่อไปนี้ จะใช้ศัพท์ใดแทนได้

๒.๑ เขาเป็นคนมักน้อย จึงให้จ่ายอย่างประหยัด

๒.๒ แดงเป็นคนมีความเห็นผิด จึงทำสิ่งใดด้วยความผิด

๒.๓ ในเวลาบ่าย ๒ โมง ภิกษุสามเณรจะฉันอาหารไม่ได้

๒.๔ ลูกเอ๋ย ไหว้พระชิลูก

๒.๕ พระภิกษุดำนุ่งห่มผ้าไตรอย่างเรียบร้อย เมื่อนายมีแจ้งว่ามีแขกมาหาเพื่อ
จะแจกใบบอกบุญผ้าป่า

หน้าที่ชาวพุทธ

แนวคิดสำคัญ

ความเจริญหรือความเสื่อมของพระพุทธศาสนา เกิดจากการตระหนักในคุณค่า และศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวพุทธ พุทธศาสนิกชนจึงมีหน้าที่บำรุงพระพุทธศาสนา ให้เจริญมั่นคงสืบไป โดยการศึกษาหาความรู้ ปฏิบัติตามหลักธรรม ประเพณี พิธีกรรม ทางศาสนา เผยแผ่พระศาสนาและปกป้องพระศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสืบไป

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้ว

๑. ตระหนักถึงความสำคัญของหน้าที่ของชาวพุทธที่พึงมีต่อพระพุทธศาสนา
๒. เห็นแนวทางในการศึกษาหาความรู้ตามหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนที่ดี
๓. สามารถปฏิบัติตนตามหลักธรรม ประเพณี พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และชี้แนะการปฏิบัติ ต่อสังคมได้อย่างถูกต้อง
๔. สามารถเผยแผ่ และปกป้องพระพุทธศาสนาได้อย่างดี

หน้าที่ชาวพุทธ

ชาวพุทธคือบุคคลที่นับถือพระพุทธศาสนา ปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยยึดเอาพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง ชาวพุทธประกอบด้วยพุทธบริษัท ๔ ได้แก่ พระภิกษุ พระภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา

นักเรียนในฐานะชาวพุทธควรศึกษาหาความรู้เรื่องพระพุทธศาสนา ปฏิบัติตามหลักธรรม และประเพณีพิธีกรรมทางศาสนาอย่างถูกต้องเหมาะสม เผยแผ่พระศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง ปกป้องพระพุทธศาสนาไม่ให้ใครมาทำลายและดูหมิ่นเหยียดหยาม โดยถือว่าเป็นหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติ

การศึกษาหาความรู้เป็นหน้าที่อย่างหนึ่งของชาวพุทธ

หน้าที่ของชาวพุทธพึงปฏิบัติ ดังนี้

๑. ศึกษาหาความรู้

ชาวพุทธมีหน้าที่ที่จะต้องศึกษาหาความรู้ในทางโลก คือศึกษาเกี่ยวกับวิชาชีพ เพื่อให้สามารถนำความรู้ไปประกอบอาชีพที่สุจริต อันจะเป็นผลดีต่อตนเอง ต่อสังคม และประเทศชาติ

เมื่อศึกษาหาความรู้ทางโลกแล้วควรศึกษาหาความรู้ในทางธรรม ศึกษาเกี่ยวกับธรรมะของพระพุทธศาสนาให้เข้าใจ การตีความไม่ผิดจากหลักฐานในพระไตรปิฎก วิถีปฏิบัติ ที่ถูกต้องในเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา และศึกษาความสำคัญ คุณค่าของพระพุทธศาสนาต่อประเทศไทย

การศึกษาทางธรรมจะต้องยึดหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติ สามารถนำมาแก้ปัญหาชีวิต อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสงบสุขในส่วนตนและสันติสุขในส่วนรวม

๒. การปฏิบัติตามหลักธรรมและประเพณีพิธีกรรมทางศาสนา

ชาวพุทธมีหน้าที่ศึกษาศาสนพิธี ประเพณีต่าง ๆ เช่น พิธีทำบุญในงานมงคล อวมงคล การถวายทาน พิธีกรรมในวันสำคัญทางศาสนา ทั้งพิธีของพุทธศาสนิกชนและพิธี ของสงฆ์และสามารถปฏิบัติได้ถูกต้อง

ศึกษามารยาทและขนบธรรมเนียมประเพณีที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา อันเป็นสถาบันหลักของวัฒนธรรมไทย จนเข้าใจและรักษาความเป็นไทยไว้ได้ มองเห็นประโยชน์ เหตุผลและความงดงามของมารยาทและประเพณีไทย

เมื่อศึกษาหาความรู้แล้ว ควรจะได้นำความรู้นั้นมาปฏิบัติอย่างถูกต้อง ทั้งส่วนที่เป็นธรรมะและประเพณี พิธีกรรมที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา โดยเน้นการมีธรรมะมากกว่าการรู้ธรรม เพราะหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นคำสั่งสอนให้ผู้ปฏิบัติประกอบความดี ละเว้นความชั่ว ทำจิตใจให้ผ่องใส

๓. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ศาสนาไม่ว่าศาสนาพุทธหรือศาสนาใดย่อมเป็นที่เคารพสักการะบูชาสูงสุดของผู้นับถือ จึงไม่ควรแสดงด้วยวาจาหรือการกระทำใดๆ ที่จะเป็นการลบหลู่ ดูหมิ่น ให้ร้ายศาสนา การพูด การเขียนหลักธรรมและการปฏิบัติพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา และการปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ก็เป็นการเผยแผ่ที่ดี

ชาวพุทธมีหน้าที่ส่งเสริมและเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองได้โดย

๑. สร้างเสนาสนะถาวรวัตถุต่าง ๆ เพื่อกิจการของพระพุทธศาสนามีการบำเพ็ญภาวนา เป็นต้น ส่งเสริมการศึกษาของพระสงฆ์ เช่น สร้างพระไตรปิฎก สร้างหนังสือทางพระพุทธศาสนา โดยการแต่งหนังสือหรือจัดพิมพ์หนังสือธรรมะเป็นธรรมทาน ถวายทุนการศึกษา สร้างห้องสมุด

๒. ส่งเสริมการปฏิบัติธรรม เช่น การจัดอบรมวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อให้เข้าถึงพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง และได้ผลของการปฏิบัติมากน้อยต่างกันไปตามปัญญาและความเพียร

๓. ส่งเสริมให้มีการปฏิบัติกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น การจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ส่วนพิธีใดที่ไม่ถูกต้องหรือขัดกับหลักพระพุทธศาสนา ก็ควรชักชวนให้เลิกกระทำและแนะแนวทางในสิ่งที่ถูกต้อง

๔. ส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจในมารยาทขนบธรรมเนียมประเพณีและศิลปวัฒนธรรมไทย ด้วยการเผยแผ่ในรูปหนังสือ เอกสาร กิจกรรมในโรงเรียน และสื่อมวลชนต่าง ๆ

๕. ส่งเสริมให้มีความสัมพันธ์อันดีงามระหว่างศาสนา หลักธรรมแต่ละศาสนามุ่งสร้างคนให้เป็นคนดีตามคำสอน ไม่ก้าวก่าย ไม่โจมตีให้ร้ายกัน คือไม่เบียดเบียนกัน แต่ต้องมีทัศนคติที่ดีต่อกันนี้คือลักษณะของพระพุทธศาสนา

หน้าที่ต่าง ๆ นี้ ชาวพุทธแต่ละคนควรพยายามปฏิบัติให้ได้ตามความสามารถ เวลาฐานะ และวัยของตน ไม่จำเป็นต้องทำให้ครบทุกข้อ ขอให้พยายามทำและทำให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นก็เป็น การปฏิบัติที่ดีแล้ว

๔. การปกป้องพระศาสนา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สำคัญที่สุดศาสนาหนึ่งของโลก ประชาชนคนไทยประมาณร้อยละ ๙๕ นับถือพระพุทธศาสนา ในฐานะที่เราเป็นชาวพุทธ จำเป็นต้องปกป้องพระพุทธศาสนาไม่ให้เสื่อม ภัยของพระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้น อาจจำแนกได้เป็น ๒ ทาง คือ

๑. ภัยจากภายใน คือภัยที่เกิดจากพุทธบริษัท ๔ ไม่ศึกษา ไม่สนใจหลักธรรมอย่างแท้จริง ย่อหย่อนต่อพระธรรมวินัย หลักธรรมคำสอนถูกนำไปตีความอย่างผิดเพี้ยน มีความเห็นไม่ลงรอยกัน บางกลุ่มยังนำเอาไสยศาสตร์มาปะปนจนกระทั่งคิดว่าเป็นแนวทางของพระพุทธศาสนา ทำให้เกิดการประพฤติปฏิบัติอย่างผิด ๆ

๒. ภัยจากภายนอก คือภัยแย่งชิงศาสนิกชน โดยการกระทำของศาสนิกชนบางกลุ่มที่ใช้วิธีสังคมสังเคราะห์และการผสมผสานหลักธรรมที่สอดคล้องกับหลักธรรมของพุทธศาสนา ทำให้ชาวพุทธจำนวนไม่น้อยเข้าใจคลาดเคลื่อนหันเหไปนับถือศาสนาอื่น

ดังนั้นชาวพุทธจึงควรตระหนักในภัยทั้ง ๒ ประการดังกล่าว และช่วยปกป้องพระศาสนาโดย

๑. ศึกษาหาความรู้อย่างถูกต้องและปฏิบัติธรรมของพระพุทธเจ้าให้ถูกต้องในการรักษาศีล ปฏิบัติธรรม เจริญสมาธิภาวนา และปัญญาภาวนา นำธรรมะใช้ปฏิบัติในสังคมและชีวิตประจำวัน อธิบายและตีความคำสอน โดยศึกษาให้เข้าใจอย่างแท้จริง ไม่พูดเอาตามใจหรือตามที่ตนนึก เพราะเป็นการเผยแพร่ธรรมอย่างผิด ๆ ให้ผู้อื่น

๒. หากพบพระสงฆ์หรือฆราวาสที่ประพฤติผิดในเรื่องไสยศาสตร์ เครื่องรางของขลัง พุทธศาสนิกชนจะต้องไม่ส่งเสริมหรือสนับสนุน ควรชี้แนะแนวทางที่ถูกต้อง เมื่อมีโอกาสทำได้ หรือแจ้งเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องดำเนินการตามกฎหมาย

๓. พระสงฆ์ที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ตามพระธรรมวินัย รวมทั้งฆราวาสผู้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ควรได้รับการสนับสนุนยกย่อง สรรเสริญ

๔. ไม่เป็นผู้ทำลายศาสนสถานและศาสนสมบัติและคอยสอดส่องดูแลมิให้ผู้อื่นทำลาย และช่วยทำนุบำรุงรักษา บุรณะซ่อมแซมให้คงสภาพที่ดีอยู่เสมอตามกำลังศรัทธาและโอกาส

ประเด็นอภิปราย

- นักเรียนร่วมกันอภิปราย หาเหตุผลมาชี้แจง เพื่อแก้คำกล่าว ดำเนินพระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาว่า ล้าสมัยและไม่สอดคล้องกับหลักวิทยาศาสตร์ นักเรียนจะปกป้องและชี้แจงอย่างไร

- หน้าที่ชาวพุทธที่จะต้องศึกษาหาความรู้ ปฏิบัติตามหลักธรรม เผยแพร่พระศาสนา และปกป้องพระศาสนานั้น นักเรียนร่วมกันอภิปรายว่ามีวิธีที่จะชี้แนะแนวทางปฏิบัติต่อสังคมได้อย่างไร

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนดูรูปภาพ วิดีทัศน์ สไลด์ เกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ ของชาวพุทธทั้งในทางที่ถูกต้อง และไม่ถูกต้อง เช่น ภาพคนกำลังปฏิบัติศาสนกิจในวันสำคัญ การกระทำของคนขาดสติ ประพฤติชั่ว ฯลฯ แล้วให้นักเรียนร่วมกันอภิปราย แยกแยะให้เห็นถึงความถูกต้องและไม่ถูกต้องของกิจกรรม การกระทำนั้น ๆ และร่วมกันสรุปถึงความสำคัญของชาวพุทธที่มีหน้าที่ต้องปฏิบัติต่อพระพุทธศาสนา

๒. นักเรียนแบ่งกลุ่ม เพื่อศึกษาหน้าที่ของชาวพุทธที่ถูกต้อง (กลุ่มละ ๕-๖ คน) โดยให้ดำเนินกิจกรรมดังต่อไปนี้

๒.๑ ศึกษาหน้าที่ของชาวพุทธในประเด็นสำคัญ เช่น การศึกษาหาความรู้ การปฏิบัติตามหลักธรรมและประเพณีพิธีกรรมทางศาสนา การเผยแผ่พระศาสนา และการปกป้องพระศาสนา เพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาหาความรู้ และเป็นแนวปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนที่ดี

๒.๒ ผู้แทนของแต่ละกลุ่มรายงานหน้าชั้นเรียน เกี่ยวกับข้อสรุปของกลุ่ม

๒.๓ ครูและนักเรียนร่วมกันอภิปรายผลสรุปของแต่ละกลุ่ม เพื่อสรุปเป็นแนวปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธเป็นข้อ ๆ ที่นักเรียนจะสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติในส่วนตนและในส่วนรวมสามารถอยู่ร่วมในสังคมอย่างมีความสุขและสามารถชี้นำแนวทางปฏิบัติต่อสังคมได้อย่างถูกต้อง

๒.๔ นักเรียนแต่ละคนจดบันทึกผลสรุปหน้าที่ของชาวพุทธตามที่ได้ร่วมกันสรุปไว้

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศไทยเป็นพุทธศาสนิกชน พุทธศาสนิกชนเหล่านั้นมีทั้งผู้ที่ได้รับการศึกษาดีเยี่ยม สนใจศึกษาพระพุทธศาสนา ประพฤติดี ปฏิบัติชอบเข้าวัดรักษาศีล ทำบุญตักบาตรอยู่เสมอ และมีทั้งที่เป็นพุทธศาสนิกชนเพียงแต่ชื่อ เพราะเกิดในตระกูลที่นับถือพระพุทธศาสนา

๐ ด้วยเหตุนี้นักเรียนก็อยู่ในฐานะพุทธศาสนิกชนจึงควรที่จะต้องศึกษาหาความรู้ ปฏิบัติตามหลักธรรม เผยแผ่พระศาสนา และปกป้องพระศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อไป โดยถือว่าเป็นหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติ มิใช่เป็นพุทธศาสนิกชนเพียงแต่ชื่อ เพราะเกิดในตระกูลที่นับถือพระพุทธศาสนา

คำถาม

๑. การศึกษาหาความรู้เป็นหน้าที่สำคัญประการหนึ่งของชาวพุทธ ได้แก่ การศึกษาหาความรู้ในเรื่องใดบ้าง

๒. พุทธศาสนิกชนควรมีบทบาทในการปกป้องพระพุทธศาสนาอย่างไร ให้ยกตัวอย่าง
ประกอบการอธิบาย

๓. หน้าที่ของชาวพุทธด้านใดที่เยาวชนอย่างนักเรียนพึงปฏิบัติมากที่สุด เพราะเหตุใด
๔. นักเรียนคิดว่าการเผยแผ่พระศาสนานั้น เราต้องคำนึงถึงหลักการใดบ้าง
๕. ภัยของพระพุทธศาสนามีกี่ทาง และนักเรียนมีวิธีปกป้องพระศาสนาได้อย่างไร

การบริหารจิตและเจริญปัญญา

แนวคิดสำคัญ

๑. การบริหารจิตเป็นการบำรุงรักษาจิตโดยให้จิตสงบแน่วแน่นอยู่กับเรื่องใดเรื่องหนึ่งเพียงเรื่องเดียวในระยะเวลาหนึ่ง
๒. อานาปานสติคือการกำหนดสติให้อยู่กับลมหายใจเข้าและลมหายใจออกในระยะเวลาที่กำหนด มีวิธีบริกรรมหลายวิธี
๓. การฝึกบ่อย ๆ มีความจำเป็นต่อสมาธิเป็นอย่างมาก
๔. ข้อมูลพื้นฐาน วิธีคิดอย่างเหมาะสม เวลาคิดที่เพียงพอ และสมาธิเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการเกิดจินตามยปัญญา

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้ว

๑. สามารถฝึกอานาปานสติโดยวิธีบริกรรมต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง
๒. เห็นคุณค่าและความสำคัญของสมาธิต่อการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน สามารถนำไปใช้ได้ถูกต้อง
๓. สามารถคิดเพื่อให้เกิดจินตามยปัญญาได้

การบริหารจิตและเจริญปัญญา

การบริหารจิต

การบริหารจิตเป็นการบำรุงรักษาจิตให้มีความเข้มแข็ง มีพลังและมีประสิทธิภาพต่างจากการบริหารกายคือ การบริหารกายจะต้องทำให้กายเคลื่อนไหว แต่การบริหารจิตจะต้องทำให้จิตสงบนิ่งจดจ่ออยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพียงอย่างเดียว เพราะปกติจิตของบุคคลทั่วไปจะซัดส่ายไปตามสิ่งที่มากระทบอยู่ตลอดเวลา ทำให้เกิดอาการกวัดแกว่ง เหนื่อยล้า วิธีบำรุงรักษาคือการทำให้จิตสงบนิ่งอยู่กับเรื่องเพียงเรื่องเดียว ไม่คิดถึงเรื่องอื่นในขณะนั้น ซึ่งเรียกว่า จิตเป็นสมาธิ

การฝึกสมาธิสามารถฝึกได้ทุกวัย

ในภาคเรียนก่อน นักเรียนได้ศึกษาวิธีทำให้จิตเป็นสมาธิโดยวิธียานาปานสติ คือ การตั้งสติกำหนดรู้ที่ลมหายใจเข้าและลมหายใจออกอยู่ตลอดเวลา จนกระทั่งในขณะนั้น จิตมีอารมณ์* เพียงอย่างเดียวเท่านั้น คือ ลมหายใจเข้าและออก เรียกว่า จิตเป็นเอกัคคตา (มีอารมณ์เพียงอย่างเดียว) หรือจิตเป็นสมาธิ (ตั้งมั่นในอารมณ์เพียงอันเดียว) ส่วนวิธีปฏิบัติขั้นต้นนิยมใช้คำบริการรรมควบคู่ไปกับการกำหนดลมหายใจเข้าและออกเพื่อให้จิตเป็นสมาธิง่ายขึ้น ดังนี้

วิธีที่ ๑ ใช้บริการรรมแบบนับเลขขณะที่หายใจเข้าและหายใจออก โดยมีวิธีนับ ๒ วิธีคือ

- วิธีนับแบบคู่ คือ หายใจเข้านับ ๑ หายใจออกนับ ๑ หายใจเข้านับ ๒ หายใจออกนับ ๒ ไปจนถึงคู่ที่ ๑๐-๑๐ วิธีนี้เหมาะสำหรับผู้เริ่มฝึกใหม่ ๆ ดังได้กล่าวไว้แล้วใน ส ๐๑๘

- วิธีนับแบบเดี่ยวคือ ให้นับลมหายใจเป็นเลขจำนวนนับ โดยหายใจเข้านับ ๑ หายใจออกนับ ๒ หายใจเข้านับ ๓ หายใจออกนับ ๔ ฯลฯ วิธีนี้เหมาะสำหรับผู้ฝึกในวิธีแบบนับคู่จนคล่องแคล่วแล้ว ส่วนวิธีนับได้กล่าวไว้โดยละเอียดในภาคเรียนที่แล้ว

วิธีที่ ๒ ใช้บริการรรมแบบ “พุทโธ” โดยบริการรรมว่า พุท ขณะหายใจเข้า และบริการรรมว่า “โธ” ขณะหายใจออก ทุกครั้งจนกว่าจะหยุดทำสมาธิ

* อารมณ์ คือ สิ่งที่จิตรับรู้โดยทั่วไปได้แก่ รูป เสียง กลิ่น เป็นต้นที่รับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง ๖

ทั้ง ๒ วิธีนี้ให้กำหนดลมหายใจเข้าหรือออกตรงจุดที่ลมหายใจปรากฏเด่นชัดที่สุด เช่น ปลายจมูก เป็นต้น พร้อมกับบริกรรมไปด้วย

วิธีที่ ๓ ใช้บริกรรมแบบ “ยุบหนอ-พองหนอ” โดยกำหนดลมหายใจเข้าและออกที่อาการพองและยุบของหน้าท้องตามการหายใจ คือ หายใจเข้าหน้าท้องพองขึ้นให้บริกรรมว่า พองหนอ หายใจออกหน้าท้องแฟบลงให้บริกรรมว่า ยุบหนอ

ทั้ง ๓ วิธีนี้เป็นวิธีที่นิยมใช้ฝึกกันในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ๒ วิธีสุดท้ายจะมีผู้นิยมฝึกมากที่สุด แต่ในชั้นเริ่มต้นนักเรียนควรฝึกทั้ง ๓ วิธีแล้วพิจารณาว่าวิธีใดที่ทำให้จิตเป็นสมาธิได้ง่ายก็ใช้วิธีนั้นฝึกในครั้งต่อไป

ประการสำคัญในการฝึกอานาปานสติไม่ได้อยู่ที่คำบริกรรมเหล่านี้ แต่อยู่ที่สติจะกำหนดที่ลมหายใจเข้าและออกได้นานเพียงใด ซึ่งเรียกว่า เป็นสมาธินานเพียงใด หากกำหนดเพียงชั่วครู่ในระยะเวลาสั้น ๆ เช่น ๕ หรือ ๑๐ นาที จะเรียกว่าเป็นขณิกสมาธิ ซึ่งหมายถึงสมาธิชั่วขณะใดขณะหนึ่ง สมาธิชนิดนี้เหมาะสำหรับใช้ในการเล่าเรียน การทำงานให้ได้ผลดีมีประสิทธิภาพ และใช้เป็นฐานในการปฏิบัติวิปัสสนา แต่หากผู้ใดกำหนดลมหายใจเข้าและออกจนกระทั่งจิตเป็นสมาธิขั้นที่ทำให้กิเลสมีความฟุ้งซ่านเป็นต้นระงับไปจะเรียกว่า เป็นอุปจารสมาธิ และหากจิตเป็นสมาธิแน่วแน่นจนถึงให้บรรลุฌาน จะเรียกว่าเป็นอัปปนาสมาธิ ซึ่งเป็นสมาธิขั้นสูงจะต้องอาศัยสมาธิขั้นต่ำเป็นพื้นฐานมาก่อน

ข้อที่ควรระวังประการหนึ่งในการทำจิตให้เป็นสมาธิก็คือ การตั้งจิตมั่นในทางที่ผิด ซึ่งเรียกว่า มิจฉาสมาธิ ได้แก่ การตั้งจิตมั่นในทางที่เป็นอกุศล ก่อให้เกิดกิเลสตัณหา เช่น จิตตั้งมั่นในกามราคะ ตั้งมั่นในการอาฆาตพยาบาทผู้อื่น เป็นต้น หรือแม้กระทั่งการใช้สมาธิไปในทางที่ผิด ได้แก่ การคิดโกงผู้อื่น คิดทำร้ายผู้อื่นก็จัดว่าเป็นมิจฉาสมาธิทั้งสิ้น ดังนั้น ในการฝึกและการใช้สมาธินักเรียนควรเริ่มด้วยจิตที่เป็นกุศล เบิกบานแจ่มใสปราศจากกิเลสตัณหา สมาธิที่เกิดขึ้นจึงจะเป็นสัมมาสมาธิ (สมาธิที่ถูกต้อง) อันจะเป็นพื้นฐานในการปฏิบัติขั้นสูงขึ้นไป

อนึ่ง เมื่อนักเรียนฝึกในระดับที่สูงขึ้นไปกว่าที่ระบุในแบบเรียนนี้ ควรจะมีอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านการฝึกสมาธิคอยเป็นผู้ควบคุมแนะนำเพื่อแก้ไขปรากฏการณ์บางอย่างที่อาจเกิดขึ้นด้วยอำนาจสมาธิ และแนะนำการปฏิบัติในขั้นต่อไปด้วย เพื่อมิให้เกิดความหลงติดและการปฏิบัติที่ผิดทาง อันอาจเป็นเหตุให้เกิดความเสียหายแก่นักเรียนได้

อย่างไรก็ดี การศึกษาเรื่องสมาธิให้เข้าใจและได้ผลอย่างแท้จริงนั้นมิได้เกิดขึ้นจากการอ่าน การได้ฟังคำบอกเล่าจากผู้อื่น แต่จะเกิดขึ้นจากการลงมือปฏิบัติอย่างจริงจังและต่อเนื่อง เพราะการศึกษาเรื่องสมาธิด้วยการอ่านหนังสือหรือฟังจากคำบอกเล่าของผู้อื่นเปรียบเหมือนการได้อ่านหรือฟังคำบอกเล่าจากผู้อื่นว่าอาหารชนิดนี้อร่อย แต่จะไม่อาจรู้ได้เลยว่าความอร่อย

ที่กล่าวถึงนั้นเป็นอย่างไร หากไม่ได้รับประทานอาหารชนิดนั้น ผลของการฝึกสมาธิก็เช่นเดียวกัน หากมิได้ลงมือปฏิบัติ นักเรียนจะไม่สามารถเข้าใจได้เลยว่า การที่มีอารมณ์เพียงหนึ่งของจิตที่เรียกว่าเป็นสมาธินั้น คือสภาวะเป็นเช่นใดและผลที่เกิดขึ้นจะมีอะไรบ้าง แม้เราจะได้ยินได้ฟังมามากแล้วก็ตาม

ดังนั้น การลงมือปฏิบัติจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับนักเรียน ในขั้นนี้กำหนดให้นักเรียนฝึกปฏิบัติทั้ง ๓ วิธี โดยเพิ่มระยะเวลาการฝึกให้มากขึ้นจากเดิม แต่การเพิ่มนั้นควรจะเพิ่มครั้งละน้อย ๆ เพื่อให้สภาพร่างกายมีความพร้อมที่จะฝึกและป้องกันมิให้เกิดความท้อแท้ในการฝึกด้วย

การเจริญปัญญา

เมื่อสติกำหนดแน่วแน่อยู่มากมายใจเข้าและลมหายใจออกเพียงอย่างเดียว ในระยะเวลาหนึ่งโดยไม่คิดถึงเรื่องอื่น สภาพจิตในขณะนั้นจะเกิดความมั่นคง เข้มแข็ง สงบและเบิกบาน ดังนั้น จิตในขณะนั้นจึงเหมาะที่จะคิดเรื่องราวต่าง ๆ และสามารถคิดได้อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดความรู้แจ้งขึ้น ความรู้ประเภทนี้เรียกว่า จินตามยปัญญา หมายถึง ปัญญาที่เกิดจากการคิดพิจารณา ซึ่งเป็นปัญญาในขั้นสูงกว่าสุดมยปัญญา* ที่นักเรียนได้ศึกษาในชั้นมัธยมปีที่ ๑ โดยจินตามยปัญญานี้จะเกิดขึ้นโดยการนำข้อมูลความรู้จากสุดมยปัญญาแล้วนำมาคิดวิเคราะห์และพิจารณาอย่างถ่องแท้จนเกิดความรู้ชนิดใหม่ขึ้น ความรู้ชนิดนี้เรียกว่า จินตามยปัญญา

ดังนั้น นักเรียนจะพบว่า การที่จะเกิดจินตามยปัญญาได้นั้นจะต้องอาศัยองค์ประกอบที่สำคัญคือ ข้อมูลที่จะนำมาใช้คิดจะต้องมีอย่างเพียงพอ มีวิธีคิดอย่างเหมาะสม มีเวลาในการคิดพอสมควร ความคิดมีพลังและประสิทธิภาพ กล่าวคือ

๑. ข้อมูลที่จะใช้คิดจะต้องมีอย่างเพียงพอ โดยนักเรียนจะต้องพิจารณาว่า หากนักเรียนจะคิดในเรื่องนี้ จำเป็นจะต้องใช้ข้อมูลใดบ้างเป็นพื้นฐาน เช่น นักเรียนจะซื้อปากกาก็จะต้องพิจารณาข้อมูลเหล่านี้ คือ ชนิดและประเภทของปากกา ประโยชน์ใช้งาน ระยะเวลาการใช้งาน ราคาและจำนวนเงินที่มีอยู่ เป็นต้น หากข้อมูลมีมาก การตัดสินใจก็จะแม่นยำใกล้เคียงความจริงมาก มีความผิดพลาดน้อย แต่หากข้อมูลน้อยการตัดสินใจและการคิดก็จะเกิดความผิดพลาดได้ง่าย วิธีที่จะได้ข้อมูลมาช่วยในการคิดมาก ๆ ก็คือ การอ่านและการฟังมาก ๆ หรือที่เรียกว่า มีสุดมยปัญญามากนั่นเอง

๒. วิธีคิดที่เหมาะสม คือวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ซึ่งหมายถึง วิธีคิดอย่างมีเหตุมีผล มีที่มาที่ไป มีระบบระเบียบ ถูกทำนองคลองธรรม เป็นวิธีที่พระพุทธศาสนายกย่องและวิทยาศาสตร์ยอมรับโดยทั่วไป

* หมายถึง ปัญญาที่เกิดขึ้นจากการอ่านและการฟังข้อมูลต่าง ๆ

๓. เวลาในการคิด หากข้อมูลมีเพียงพอ มีวิธีคิดที่ถูกต้องมีเหตุผล แต่มีเวลาในการคิदन้อย ความผิดพลาดอาจเกิดขึ้นได้ง่าย ดังนั้น การคิดสิ่งใด ๆ จะต้องอาศัยเวลาคิดที่เพียงพอ จึงจะเกิดปัญญาที่แท้จริงได้

๔. ความคิดที่มีพลังและประสิทธิภาพ หมายถึง ความคิดที่มีกำลังเข้มแข็งไม่อ่อนแอ สามารถคิดเรื่องนั้น ๆ จนสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี การที่จะทำเช่นนี้ได้จะต้องรวบรวมพลังความคิดให้มุ่งอยู่ที่เรื่องที่คิดนั้นเพียงเรื่องเดียว อย่างต่อเนื่องและเป็นเวลานานกว่าจะคิดเสร็จ กล่าวโดยสรุปก็คือ การมีสมาธิในการคิดนั่นเอง เพราะหากความคิดมีกำลังอ่อนและซัดส่ายไปในเรื่องต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา ก็จะทำให้สิ่งที่คิดนั้นด้อยประสิทธิภาพไปด้วย

นอกจากนี้ อาจมีองค์ประกอบอื่น ๆ ที่มีผลต่อประสิทธิภาพของความคิดบ้าง เช่น ความยากง่ายและความสลับซับซ้อนของเรื่องที่คิด สภาพของร่างกายในขณะคิด และสภาพแวดล้อม เป็นต้น สิ่งเหล่านี้อาจทำให้เกิดจินตตามยปัญญาได้ไม่เต็มที่ แต่อย่างไรก็ดี หากนักเรียนฝึกคิดโดยใช้องค์ประกอบหลักทั้ง ๔ ประการข้างต้นบ่อย ๆ จะทำให้เกิดความชำนาญขึ้น สามารถคิดเรื่องราวต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพอันจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ต่อไป

ประเด็นอภิปราย

- นักวิทยาศาสตร์ที่ไม่ได้ศึกษาเรื่องสมาธิของพระพุทธศาสนาสามารถคิดสร้างสรรค์สิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ ได้อย่างมากมาย แสดงว่า สมาธิไม่จำเป็นต่อการคิดประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ ของนักวิทยาศาสตร์ นักเรียนมีความคิดเห็นในประเด็นนี้อย่างไร จงอภิปราย

- จินตตามยปัญญาหากไม่อาศัยสุตมยปัญญาจะเกิดขึ้นได้หรือไม่ เพราะเหตุใด จงอภิปราย

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนควรหาโอกาสไปนมัสการพระสงฆ์และสนทนาเกี่ยวกับการปฏิบัติสมาธิเพิ่มเติม โดยเฉพาะการฝึกด้วยวิธีอานาปานสติ

๒. นักเรียนควรศึกษาวิธีฝึกอานาปานสติของสำนักปฏิบัติธรรมต่าง ๆ แล้วเปรียบเทียบว่า มีความสอดคล้องหรือขัดแย้งกับที่นักเรียนได้ศึกษาในบทเรียนนี้อย่างไรหรือไม่

๓. เมื่อมีเวลาว่าง เช่น เวลาพักระหว่างเรียน หรือขณะนั่งพักผ่อน ให้นักเรียนฝึกทำอานาปานสติสมาธิในช่วงสั้น ๆ นั้น แล้วสังเกตว่าหลังจากฝึกแล้ว นักเรียนมีความรู้สึกเป็นอย่างไร สดชื่นแจ่มใสขึ้นกว่าเดิมหรือไม่

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ ในวันหนึ่ง นักเรียนจะต้องคิดเรื่องต่าง ๆ อย่างมากมาย บางเรื่องก็คิดสำเร็จ บางเรื่องก็คิดไม่สำเร็จ นักเรียนคิดบ้างหรือไม่ว่า สภาพจิตของนักเรียนจะเป็นอย่างไรบ้างเมื่อคิดเรื่องหนึ่ง ๆ ไปแล้ว แน่แน่นอนเหลือเกินว่า สภาพจิตย่อมเหนื่อยล้า แต่เราก็มักไม่ค่อยสนใจที่จะบำรุงรักษาสภาพจิตของเราเท่าใดนัก มักจะไปบำรุงรักษาเฉพาะร่างกายเป็นส่วนใหญ่ เราจึงควรหันมาบำรุงรักษาสภาพจิตกันบ้างโดยวิธีทำอานาปานสติสมาธิเพื่อให้จิตมีพลังที่จะคิดและทำในวันต่อ ๆ ไป

คำถาม

๑. สุตมยปัญญาเป็นพื้นฐานของจินตามยปัญญาอย่างไร จงอธิบาย
๒. เพราะเหตุใด สมาธิจึงเป็นพื้นฐานของจินตามยปัญญา จงอธิบายและยกตัวอย่างประกอบ
๓. องค์ประกอบของการคิดที่มีประสิทธิภาพมีอะไรบ้าง
๔. ประโยชน์ที่เกิดจากสมาธิมีอะไรบ้าง จงระบุเป็นข้อ ๆ
๕. หากนักเรียนจะคบเพื่อนควรมีข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับตัวเขาในเรื่องใดบ้าง

มารยาทชาวพุทธ ศาสนพิธีและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๘.๑ มารยาทชาวพุทธ

การค้อมตัวขณะเดินผ่านพระสงฆ์ที่ยืนอยู่เป็นมารยาทอย่างหนึ่งของชาวพุทธ

แนวคิดสำคัญ

พุทธศาสนิกชนมีแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนา เป็นแบบแผน
ที่แสดงถึงมารยาทที่สุภาพเรียบร้อย อ่อนโยน ชาวพุทธทุกคนฝึกปฏิบัติได้ถูกต้องเหมาะสม
จนเป็นนิสัยก็จะสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมที่ดีงามของประเทศชาติ

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทนี้แล้ว

๑. มีความรู้ความเข้าใจ และปฏิบัติตนได้ถูกต้องเหมาะสมตามมารยาทชาวพุทธ
๒. สามารถนำแนวปฏิบัติมารยาทชาวพุทธที่ดีไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้

มารยาทชาวพุทธ

มารยาทชาวพุทธ หมายถึง กิริยาวาจาที่สุภาพเรียบร้อยที่พุทธศาสนิกชนควรปฏิบัติ ปกติชาวพุทธจะไปวัดเพื่อประกอบกรกุศลตามประเพณีอยู่เสมอ ต้องพบปะกับภิกษุสงฆ์และพุทธศาสนิกชนด้วยกัน การประพฤติปฏิบัติต่อกันให้ถูกต้องงดงามด้วยมารยาททางกาย วาจา จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่นักเรียนจะต้องศึกษาและฝึกปฏิบัติ

มารยาทในการปฏิบัติต่อพระสงฆ์ มารยาทในการนั่ง มารยาทในการรับ-ส่งของจากผู้ใหญ่ ที่มีอาวุโสมากและอาวุโสน้อย เป็นมารยาทที่นักเรียนควรศึกษาและฝึกปฏิบัติให้ถูกต้องและเหมาะสม

๑. มารยาทในการปฏิบัติต่อพระสงฆ์

๑.๑ การรับ-ส่งของให้ (หรือถวาย) พระสงฆ์ การรับ-ส่งของให้พระสงฆ์ ควรปฏิบัติให้ถูกต้องซึ่งมีวิธีการปฏิบัติดังนี้

๑) พระสงฆ์นั่งบนอาสนะสูงหรือยืน เดินเข้าไปด้วยกิริยาสำรวม เมื่อเข้าไปใกล้ในระยะพอสมควร ให้ยืนตรง น้อมตัวลงยกมือไหว้ ชายและหญิงจะรับของจากพระสงฆ์ต่างกัน ชายยื่นมือทั้งสองเข้าไปรับ พร้อมกับน้อมตัวลงเล็กน้อย รับสิ่งของจากมือท่าน สำหรับหญิงนั้น จะรับของจากมือของพระสงฆ์เลยไม่ได้ พระท่านจะวางของไว้ตรงหน้าหรือบนโต๊ะให้หยิบเอง หรือแบมือทั้งสองชิดกัน คอยรับสิ่งของที่ท่านจะปล่อยลงในมือ เมื่อรับของแล้ว ถ้าเป็นของเล็กน้อย น้อมตัวลงยกมือไหว้พร้อมกับสิ่งของในมือ ถ้าเป็นสิ่งของใหญ่หรือหนักไม่ต้องยกมือไหว้ ให้ก้าวเท้าซ้ายถอยหลังออกไป ๑ ก้าว ชักเท้าเอามาชิดแล้วหันหลังกลับเดินไปได้

๒) พระสงฆ์นั่งบนเก้าอี้ ให้ผู้รับเดินเข้าไปด้วยกิริยาสำรวม เมื่อเข้าไปใกล้ได้ระยะประมาณ ๒ คอก ให้ยืนตรง ก้าวเท้าขวาออกไป ๑ ก้าว แล้วนั่งคุกเข่าข้างซ้าย ชันเข่าข้างขวาขึ้น น้อมตัวลงยกมือไหว้แล้วยื่นมือทั้งสองออกไปรับสิ่งของ เมื่อรับของแล้ว ถ้าของเล็กก็น้อมตัวลงไหว้ พร้อมกับของนั้นอยู่ในมือ ถ้าเป็นของใหญ่หรือหนัก นิยมวางของนั้นไว้ข้างตัวด้านซ้ายมือ น้อมตัวลงไหว้แล้วยกของนั้นด้วยมือทั้งสองประคองขึ้น ลูกขึ้นยืนหันหน้ากลับเดินไปได้

๓) พระสงฆ์นั่งบนพื้น ให้ผู้รับเดินเข้าไปด้วยกิริยาสำรวม เมื่อใกล้อาสนะที่พระสงฆ์นั่งอยู่ กระระยะให้ห่างพอสมควร นั่งคุกเข่าลงแล้วเดินเข้าหรือคลานเข้าไปจนได้ระยะรับของแล้วนั่งคุกเข่า สำหรับชาย นั่งพับเพียบ สำหรับหญิง กราบเบญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้งแล้วยื่นมือทั้งสองไปรับของแบบที่กล่าวมาแล้ว เมื่อรับของแล้วนิยมวางของนั้นไว้ข้างตัวด้านขวามือ กราบ ๓ ครั้ง แล้วหยิบของนั้นด้วยมือทั้งสองประคองเดินเข้าถอยหลังไปจนห่างพอสมควรแล้ว ลูกขึ้นยืนหันหน้ากลับได้

การรับของจากพระสงฆ์ที่นั่งบนพื้นสำหรับหญิง

การรับของจากพระสงฆ์ที่นั่งบนพื้นสำหรับชาย

๔) การส่งของให้พระสงฆ์

การส่งของให้พระสงฆ์ หรือการถวายของพระสงฆ์ คือการส่งให้พระสงฆ์ ท่านรับ ถ้าเป็นของที่ยกได้ให้ใช้สองมือประเคนในระยะหัตถบาส คือ ไม่เกิน ๑ ศอก ถ้าเป็นของใหญ่ เกินกว่าจะยกได้ เช่น รถ ก็ไม่ต้องยกเพียงกล่าวคำถวายหรือถวายเอกสารประกอบสิ่งของนั้น ก็พอแล้ว วิธีการประเคนของที่ยกได้นั้น ชายจะยกประเคนให้มือต่อมือได้เลย ส่วนหญิงจะต้องวางของที่จะประเคนบนผ้าที่พระสงฆ์ทอดออกมาเสร็จแล้วทำความเคารพ แล้วถอยออกมา ถ้ามีของ ต้องถ่ายหลายอย่างควรประเคนทีละอย่าง ถ้ามีถาดหรือภาชนะใส่ของอยู่แล้วก็ประเคนทั้งถาดได้

การถวายของให้พระสงฆ์สำหรับชาย

การถวายของให้พระสงฆ์สำหรับหญิง

๑.๒ มารยาทในการนั่ง

๑) การนั่งบนเก้าอี้ตามลำพัง การนั่งเก้าอীনั่งตัวตรงหลังพิงพนักเก้าอี้ เท้าทั้งสองชิดกันมือทั้งสองวางลงบนหน้าขา ถ้าเก้าอี้มีที่เท้าแขน จะพาดแขนไว้บนที่เท้าแขนนั้นก็ได้ ไม่ควรนั่งเอาปลายเท้าหรือขาขึ้นไขว้กันแบบนั่ง “ไขว่ห้าง” ควรนั่งเต็มเก้าอี้ หรือนั่งโดยโยกเก้าอี้

ให้ยกหน้าหรือเอนหลัง สำหรับผู้หญิงต้องระวังเครื่องแต่งกายให้เรียบร้อย อย่างนุ่งสั้นเกินไปและอย่างนุ่งแยกเข้าให้ห่างกัน ต้องนั่งด้วยความเคารพ

๒) การนั่งบนเก้าอี้ต่อหน้าผู้ใหญ่ การนั่งเก้าอี้ยั่งตัวตรง หรือนั่งน้อมตัวลงเล็กน้อยตามสมควรแก่ผู้ใหญ่ที่มีอาวุโสมากหรือน้อย มือทั้งสองประสานกัน วางไว้บนหน้าขา ถ้าเก้าอี้มีที่เท้าแขนไม่นิยมวางแขนพาดบนที่เท้าแขนนั้น นั่งอยู่ในลักษณะที่เรียบร้อย

๓) การนั่งลงศอกบนเก้าอี้ เมื่อนั่งตามมารยาทการนั่งเก้าอี้แล้วให้น้อมตัวลงเงยหน้าเล็กน้อย วางแขนทั้งสองลงบนหน้าขา มือประสานกัน

๔) การนั่งบนพื้นตามลำพัง นิยมนั่งพับเพียบในลักษณะสุภาพ ยึดตัว ไม่ต้องเก็บปลายเท้า แต่อย่าเหยียบเท้า ถ้านั่งตามลำพัง หญิงจะนั่งเท้าแขนก็ได้ การนั่งเท้าแขนนั้นไม่ควรหันท้องแขนไปข้างหน้า คว่ำมือแนบกับพื้นหันปลายมือไปข้างหน้า ส่วนชายไม่นิยมนั่งเท้าแขนมักจะเอามือวางบนตัก

๕) การนั่งบนพื้นต่อหน้าผู้ใหญ่ นิยมนั่งพับเพียบ ต้องนั่งเก็บเท้า มือประสานรักษากิริยามารยาทให้สุภาพเรียบร้อยมีอาการแสดงความเคารพ ห้ามนั่งเท้าแขนเป็นอันขาด

๖) การนั่งลงศอกในกรณีนั่งบนพื้น ให้นั่งในท่าพับเพียบเก็บปลายเท้า แล้วน้อมตัวลงต่ำ เงยหน้าเล็กน้อย วางส่วนแขนขาลงบนหน้าขา มือประสานกัน

การเปลี่ยนอิริยาบถ เมื่อนั่งพับเพียบอยู่ข้างเดียวนาน ๆ จะมีอาการเมื่อยจำต้องเปลี่ยนอิริยาบถไปอีกข้างหนึ่ง ดังนี้

- วางมือทั้งสองข้างลงข้างลำตัวแนบกับพื้น ให้ปลายนิ้วหันตรงไปข้างหน้า
- ให้ฝ่ามือทั้งสองกดลงกับพื้นยันให้ตัวกระโหย่งขึ้นพร้อมกับพลิกเปลี่ยนอิริยาบถเอาปลายเท้าไปอีกข้างหนึ่ง โดยวิธีพลิกเท้าให้อยู่ด้านหลังอย่ายกเท้ามาข้างหน้า
- วางมือทั้งสองคว่ำทับกันไว้ที่เข่าตามเดิม

๑.๓ มารยาทในการรับ-ส่งของจากผู้ใหญ่ที่มีอาวุโสมากและอาวุโสน้อย

๑) การรับของขณะผู้ใหญ่นั่งบนพื้น

ผู้ใหญ่อาวุโสเล็กน้อย ควรเดินอย่างสุภาพเข้าไปใกล้พอสมควร ควรนั่งพับเพียบยกมือไหว้แล้วรับของ ถ้าของเล็กให้ไหว้พร้อมทั้งส่งของ ถ้าของใหญ่ควรวางสิ่งของนั้นทางด้านขวามือก่อนแล้วยกมือไหว้

ผู้ใหญ่อาวุโสมาก ให้เดินด้วยอาการที่สุภาพเรียบร้อยเข้าไปใกล้ระยะพอสมควร แล้วคลานเข้าไปใกล้ระยะประมาณ ๒ ศอก นั่งพับเพียบ หมอบกราบ มือซ้ายตั้งแขนราบกับพื้นแบบครึ่งแขน ยกมือขวาขึ้นรับ แล้ววางของนั้นทางด้านขวามือ หมอบกราบอีกครั้งก่อนที่จะรับของ แล้วเดินเข้าถอยออกมา ถ้าเป็นของใหญ่รับของด้วยมือทั้งสอง

๒) การรับของขณะผู้ใหญ่นั่งเก้าอี้

ผู้ใหญ่อาวุโสน้อย ผู้รับนั่งคุกเข่าข้างซ้ายลงถึงพื้น เข่าขวาตั้ง ยกมือไหว้ ให้หัวแม่มืออยู่ระดับปลายจมูก มือซ้ายวางไว้บนเข่าขวา หรือข้างลำตัว ขณะรับหงายมือกระดกขึ้น เล็กน้อย ข้อสำคัญคือ การรับต้องรับด้วยมือขวาเสมอ เมื่อรับเสร็จแล้วจึงยกมือไหว้อีกครั้งหนึ่ง แล้วลุกขึ้น

ผู้ใหญ่ที่มีอาวุโสมาก ควรเดินอย่างสุภาพเข้าไปใกล้ แล้วนั่งพับเพียบ หมอบกราบมือซ้ายทอดยาวแบบครึ่งแขน ฝ่ามือตั้งยกมือขวาขึ้นรับ แล้ววางของที่รับไว้ด้านขวามือ หมอบกราบอีกครั้งแล้วจึงลุกขึ้นไป

๓) การรับของขณะผู้ใหญ่ยืน

ให้เดินอย่างสุภาพเข้าไปใกล้พอสมควร แล้วโน้มตัวลงคำนับรับด้วยมือขวา ด้วยอาการนิมนวล ถ้าเป็นสิ่งของใหญ่ให้รับด้วยมือทั้งสอง ถ้าเป็นของเล็กเพียงยกมือไหว้แล้วรับ ด้วยมือข้างเดียว

๔) การส่งของขณะผู้ใหญ่นั่งบนพื้น

ผู้ส่งของให้ผู้ใหญ่ที่นั่งบนพื้น ผู้ส่งของควรเดินเข้าไปประยะพอสมควร แล้วนั่งพับเพียบ หรือเดินเข้าไปใกล้พอสมควรแล้วคลานเข้าไปนั่ง ส่งของให้แล้วไหว้ หรือวางของลงก่อนแล้วไหว้ ยกของส่งให้

๕) การส่งของขณะผู้ใหญ่ยืน

ผู้ใหญ่กำลังยืนอยู่ ควรเดินเข้าไปหาอย่างสุภาพ ใกล้พอสมควรย่อตัวลงส่งของให้ด้วยมือทั้งสอง เมื่อส่งของแล้วมือว่างไม่ได้ถืออะไร ให้ยกมือไหว้

๖) การส่งของขณะผู้ใหญ่นั่งบนเก้าอี้ เมื่อผู้ส่งของให้ผู้ใหญ่และผู้รับนั่งบนเก้าอี้ด้วยกัน ถ้าของไม่หนักผู้ส่งก็น้อมตัวส่งให้ด้วยมือขวา ถ้าของเป็นของหนักควรน้อมตัวส่งให้ด้วยมือทั้งสองข้าง

ถ้าผู้ใหญ่มีอาวุโสไม่มาก เดินอย่างสุภาพเข้าไปใกล้พอสมควร แล้วนั่งลง เข่าข้างหนึ่งหรือนั่งคุกเข่าส่งของให้ด้วยมือทั้งสอง แล้วยกมือไหว้

ถ้าผู้ใหญ่มีอาวุโสมาก เดินเข้าไปใกล้พอสมควรแล้ว เดินเข้าไปหาวางของไว้ทางขวามือ หมอบกราบ แล้วส่งของให้ด้วยมือทั้งสอง หากเป็นของเล็กส่งด้วยมือเดียวโดยมือซ้าย ตั้งกับพื้นตลอดครึ่งแขนยกของด้วยมือขวา ก่อนกลับให้หมอบกราบอีกครั้ง แล้วคลานกอดหลังออกไป

ประเด็นอภิปราย

- ให้นักเรียนหาภาพข่าว หรือบทความที่มีสาระเกี่ยวข้องกับมารยาทชาวพุทธในการไปหาพระสงฆ์ที่วัด การไปพบพระสงฆ์ มารยาทในการเดิน แล้วนำมาอภิปรายแสดงความคิดเห็นกัน

ในชั้นเรียน ว่าการปฏิบัติตนตามภาพหรือข้อความดังกล่าว เหมาะสมหรือไม่เหมาะสมอย่างไร

- นักเรียนสังเกตเห็นว่าคนในปัจจุบันมีมารยาทในการปฏิบัติตนต่อผู้อื่นดีขึ้นหรือเสื่อมลง จงช่วยกันอภิปราย

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนช่วยกันหาภาพ สไลด์ หรือวีดิทัศน์เกี่ยวกับมารยาทในการปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์ มารยาทในการนั่ง มารยาทในการรับส่งของกับผู้ใหญ่ แล้วแบ่งกลุ่มฝึกปฏิบัติจริงให้ถูกต้อง และเกิดความชำนาญ นักเรียนที่ฝึกปฏิบัติได้ถูกต้องช่วยสาธิตและฝึกให้เพื่อนที่ยังปฏิบัติไม่ได้ด้วย แต่ละกลุ่มส่งตัวแทนมาสาธิตในชั้นเรียน

๒. นักเรียนและครูช่วยกันติชมผู้ปฏิบัติ หากไม่ถูกต้องก็ช่วยกันแก้ไข ถ้าถูกให้คำชมเชย ยกย่องว่าปฏิบัติได้ถูกต้อง

๓. นักเรียนจัดให้มีการประกวดมารยาทระดับห้องเรียน ระดับชั้นเรียน ระดับโรงเรียน เพื่อรับเกียรติบัตรยกย่องชมเชยจากโรงเรียน

๔. นักเรียนเขียนประสบการณ์ของนักเรียนเอง ในการปฏิบัติตนเกี่ยวกับมารยาทที่นักเรียนได้ปฏิบัติต่อพระสงฆ์ มารยาทในการนั่ง มารยาทในการรับส่งของกับผู้ใหญ่ เขียนมาเพียงคนละ ๑ หัวข้อ เสร็จแล้วนำมาติดที่มุมห้องที่จัดเป็นมุมพุทธศาสตร์ หรือช่วยกันคัดเลือกที่ดีที่สุดของแต่ละหัวข้อติดที่ป้ายนิเทศของห้องเรียน

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ นักเรียนลองสำรวจตนเองว่าได้ปฏิบัติตนเกี่ยวกับเรื่องมารยาทในการปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์ในเรื่องการรับส่งของกับพระสงฆ์ มารยาทในการนั่ง และมารยาทในการรับส่งของจากผู้ใหญ่ที่มีอาวุโสมากและอาวุโสน้อย ตามเนื้อหาสาระที่เรียนในบทนี้ ว่านักเรียนได้ปฏิบัติตนถูกต้องเหมาะสมหรือไม่ ถ้ายังไม่ถูกต้อง หาวิธีแก้ไขปรับปรุงตนเอง และนักเรียนได้เคยแนะนำชุมชนในการปฏิบัติตนดังกล่าวหรือไม่ หากนักเรียนปฏิบัติตนถูกต้องและได้ชี้แนะชุมชน นักเรียนก็จะเป็นบุคคลที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้มีมารยาทสุภาพอ่อนโยนน่ารัก และเป็นที่ยินชมของผู้อื่น และเป็นการเสริมบุคลิกภาพนักเรียนด้วย

คำถาม

๑. ให้นักเรียนอธิบายถึงมารยาทในการไปหาพระสงฆ์ที่วัด การไปพบพระสงฆ์มาพบสังเขป

๒. นักเรียนอธิบายถึงผลดีและผลเสียของการประพฤติปฏิบัติตนเกี่ยวกับมารยาทในการเดินดังนี้ การเดินตามลำพัง การเดินกับผู้ใหญ่ การเดินผ่านผู้ใหญ่ การเดินเข้าสู่ชุมชน

๘.๒ ศาสนพิธี

แนวคิดสำคัญ

พุทธศาสนิกชนนอกจากศึกษาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อเป็นแนวประพฤติปฏิบัติตนแล้วยังต้องปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามศาสนพิธี แม้ว่าสิ่งเหล่านั้นจะมีใช้แก่คนของศาสนาเหมือนศาสนธรรม เปรียบเสมือนเปลือกห่อหุ้มแก่นของต้นไม้ ทำให้ต้นไม้ชุ่มชื้น มีชีวิตอยู่ได้

พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาแสดงถึงวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทย การปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา นอกจากเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีของชาติแล้ว ยังเป็นการส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อไป

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้ว

๑. มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการประกอบศาสนพิธี และปฏิบัติตนได้ถูกต้อง
๒. ตระหนักและเห็นความสำคัญของการปฏิบัติตนตามประเพณีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา

ศาสนพิธี

๑. การทอดกฐิน

การทอดกฐิน เป็นประเพณีของพุทธศาสนิกชน นิยมทำกันตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ไปจนถึงกลางเดือน ๑๒

กฐิน แปลว่า กรอบไม้หรือสะดึงสำหรับขึงเย็บจีวรของภิกษุในสมัยพุทธกาล ชาวบ้านไม่ได้นำจีวรสำเร็จรูปมาถวายพระภิกษุ แต่ถวายเป็นผืน พระภิกษุต้องนำมาขึงไม้สะดึง และเย็บทำจีวรเอง สังฆกรรมที่สงฆ์ตัดเป็นจีวรแล้วมอบหมายให้พระรูปใดรูปหนึ่งครองจีวร เรียกว่า “กรานกฐิน” ปัจจุบันการทอดกฐิน คือการนำผ้ากฐินไปวางไว้ต่อหน้าสงฆ์อย่างต่ำ ๕ รูป แล้วให้พระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่งที่ได้รับมอบหมายจากคณะสงฆ์ทั้งหมดเป็นเอกฉันท์ให้เป็นผู้รับกฐินนั้น

วัตถุประสงค์ของกฐิน พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระภิกษุรับกฐินได้ ก็เพื่อให้พระภิกษุมีโอกาสได้เปลี่ยนผ้าจีวรที่เก่า

เหตุที่เกิดมีการทอดกฐิน สมัยพุทธกาลภิกษุชาวเมืองปาฐาผู้ถือธุดงค์จำนวน ๓๐ รูป เดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่เมืองสาวัตถี พอไปถึงเมืองสาเกตถึงวันเข้าพรรษาพอดี จึงตกลงจำพรรษาที่เมืองสาเกต ครั้นออกพรรษาจึงเดินทางต่อ ในระยะทางที่เดินทางไปนั้นฝนกำลังตกชุก ภิกษุเหล่านั้นมีจีวรเก่า เปื้อนโคลนและเปียกชุ่มด้วยฝน ได้รับความลำบากตรากตรำมาก พระพุทธเจ้าทอดพระเนตรเห็นดังนั้นจึงทรงอนุญาตให้พระสงฆ์เปลี่ยนผ้าจีวรได้มีกำหนด ๑ เดือนเต็ม ประเพณีการทอดกฐินจึงเกิดขึ้นตั้งแต่นั้น

การถวายกฐิน พุทธศาสนิกชนจะนำผ้ากฐินกับเครื่องบริวารที่จะถวายไปตั้งไว้ ณ วัดที่จะทอดก่อน พอถึงกำหนดเจ้าภาพผู้เป็นเจ้าของกฐินและคณะจะพากันไปยังวัดทำพิธีถวาย ก่อนกำหนดเวลา จะนำเครื่องบริวารกฐินไปจัดตั้งไว้ในโบสถ์ก่อน ส่วนผ้ากฐินจะนำเข้าไปที่หลัง พอถึงกำหนดเวลาที่พระสงฆ์ที่จะรับกฐินจะลงโบสถ์พร้อมกัน เจ้าภาพเจ้าของกฐินพร้อมด้วยผู้ร่วมในงานจะไปยังโบสถ์ ที่หน้าโบสถ์เจ้าหน้าที่จะนำผ้ากฐินไปรองส่งให้ประธานผู้ทอดกฐินซึ่งเป็นเจ้าภาพ ประธานรับผ้ากฐินวางลงบนมือถือประคองนำคณะเดินเข้าสู่โบสถ์นำผ้าพระกฐินไปวางไว้บนพานที่จัดไว้หน้าพระสงฆ์ ประธานจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยและกราบ ๓ ครั้ง แล้วลุกมายกผ้าไตรกฐินที่วางไว้ในพานวางพาดใส่ ๒ แขน ประนมมือ หันหน้าไปทางพระประธานในอุโบสถ กล่าวนโม ๓ จบ แล้วหันหน้าไปทางแถวลำดับทางสงฆ์แล้วกล่าวคำถวายกฐิน

คำถวายกฐิน ๒ แบบ

แบบที่ ๑ แบบมหานิกาย

คำบาลี อิมํ สปริวารํ กฐินจิวรตุสฺสํ สงฺฆสฺส โอโณชยาม

อิมํ สปริวารํ กฐินจิวรตุสฺสํ สงฺฆสฺส โอโณชยาม (บางแห่งเพิ่มคำว่า ทุติยมฺปิ หน้า อิมํ)

อิมํ สปริวารํ กฐินจิวรตุสฺสํ สงฺฆสฺส โอโณชยาม (บางแห่งเพิ่มคำว่า ตติยมฺปิ หน้า อิมํ)

คำแปล ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายผ้าจีวรกฐิน พร้อมกับของบริวารนี้แด่พระสงฆ์ (๓ ครั้ง)

แบบที่ ๒ แบบธรรมยุติกนิกาย

คำบาลี อิมํ ภนฺเต, สปริวารํ กฉินฺทฺสฺสํ สงฺฆสฺส โอโณชฺยาม, สาธุ โน ภนฺเต ภิกฺขุสงฺโฆ.
อิมํ สปริวารํ กฉินฺทฺสฺสํ ปฏิกฺคณฺหาตุ, ปฏิกฺคเหตฺวา จ, อิมินา ทฺสฺเสน กฉินฺ
อตุตฺตรตุ, อมฺหากํ ทิฆมรคฺตํ หิตาย สุขาย.

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายผ้ากฐินกับทั้งบริวารนี้
แด่พระสงฆ์ขอพระสงฆ์จงรับผ้ากฐิน กับทั้งบริวารนี้ของข้าพเจ้าทั้งหลาย
ครั้งรับแล้วจงกรานกฐินด้วยผ้าผืนนี้ เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้า
ทั้งหลายตลอดกาลนานเทอญ

กฐินสามัคคีในวัดบางวัดถวายที่ศาลาการเปรียญหรือวิหาร สำหรับทำบุญแล้วเจ้าหน้าที่
จึงนำผ้ากฐินที่ถวายแล้วไปถวายพระสงฆ์ทำพิธีกรานกฐินในโบสถ์เฉพาะพระสงฆ์อีกที

เมื่อพระภิกษุทำพิธีกรานกฐินเสร็จแล้ว ประชาชนผู้ถวายผ้ากฐินและผู้ร่วมบำเพ็ญกุศล
ประเคนสิ่งของอันเป็นบริวารขององค์กฐินตามลำดับจนเสร็จ ประธานสงฆ์เริ่มสวดนำด้วยคาถา
อนุโมทนา ประธานหรือเจ้าภาพผู้ถวายกฐินกรวดน้ำ จนจบบทยกแล้ว คฤหัสถ์ทั้งหมดนั่งประนมมือ
รับพรพระจนจบเป็นเสร็จพิธี

๒. การทอดผ้าป่า

การทอดผ้าป่าไม่มีกำหนดเวลาที่แน่นอนเหมือนทอดกฐิน การทอดผ้าป่าทำกันเมื่อไร
ก็ได้ มีการเรียกชื่อผ้าป่าตามลักษณะของผ้าป่าต่าง ๆ ดังนี้

๑. ผ้าป่าหางกฐิน เจ้าภาพผู้ทอดกฐินนำไปพร้อมกับองค์กฐินไปทอดตามวัดต่าง ๆ
ที่ขบวนกฐินผ่านไป หรือทอดที่วัดที่ทอดกฐินนั้น

๒. ผ้าป่าโยง คือผ้าป่าที่มีหลายเจ้าภาพ ก็จัดของรวมเป็นกอง หลายเจ้าภาพ หลายกอง
บรรพชิตทุกท่านพาหะไปทอดตามวัดต่าง ๆ ในสมัยก่อนบรรพชิตเรือไปทอดตามวัดที่อยู่ตามริมน้ำ
ลำคลอง

๓. ผ้าป่าสามัคคี คือผ้าป่าที่มีการแจกฏีกาบอกผู้มีศรัทธาช่วยกันมากน้อยตามศรัทธา
การทอดผ้าป่าปัจจุบันได้พัฒนามาเป็นการจัดทำเพื่อรวบรวมปัจจัยไปสำหรับก่อสร้างโบสถ์
วิหาร ศาลาการเปรียญ หรือโรงเรียน โรงพยาบาล เป็นต้น บางท่านทอดผ้าป่าภายหลังการทอดกฐิน

เหตุที่เกิดมีการทอดผ้าป่า

สมัยต้นพุทธกาล พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงอนุญาตให้ภิกษุรับจีวรจากชาวบ้าน ภิกษุต้อง
แสวงหา เก็บเอาผ้าที่เขาห่อศพทิ้งไว้ตามป่าช้า หรือผ้าที่เขาทิ้งไม่ใช้แล้วนำมาซักฟอกตัดเย็บ
เป็นจีวรผืนใดผืนหนึ่งที่ต้องการแล้วใช้รุ่งห่ม ผ้าเหล่านี้มักเลอะเทอะเปรอะเปื้อนด้วยฝุ่นละออง
จึงเรียกว่า “ผ้าบังสุกุล” ภิกษุหลายรูปต้องช่วยกันทำจีวรด้วยความยากลำบาก

ชาวบ้านเห็นความลำบากของภิกษุสงฆ์ จะนำผ้าไปถวายโดยตรง พระภิกษุสงฆ์ก็รับไม่ได้ เพราะยังไม่มีธรรมเนียมรับผ้าห่มจากมือถวายของชาวบ้านในขณะนั้น จึงนำเอาผ้าที่สมควรแก่สมณบริภคไปทอดทิ้งไว้ตามที่ต่าง ๆ เช่น ทิ้งไว้ตามป่าช้า หรือตามป่าทั่ว ๆ ไป ที่รู้ว่าภิกษุผู้แสวงหาเดินไป ด้วยเหตุนี้จึงเรียกว่า “ผ้าป่า” ที่เรียกว่าผ้าป่าเพราะทอดไว้ตามป่า เนื่องจากพระสงฆ์สมัยก่อนอยู่ตามป่า

การทอดผ้าป่าในประเทศไทย ได้รับการฟื้นฟูขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยมีพระราชประสงค์จะรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของคนไทยที่ควรปฏิบัติต่อพระพุทธศาสนา พระองค์ทรงทำที่วัดปทุมวนารามติดๆ กันมาหลายปี วิธีทำ คือ ตอนปลายพระสงฆ์สวดมนต์ในพระอุโบสถมีเรือกระจาดผ้าป่าจอดเรียงรายอยู่ในน้ำหน้าหน้าพระอุโบสถ รุ่งเช้าพระสงฆ์บิณฑบาตเรือในสระ เวลาเพลรับพระราชทานฉันเสร็จแล้วจึงเสด็จพระราชดำเนินกลับในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงทำที่วัดปทุมวนาราม ทรงขอแรงพระบรมวงศานุวงศ์ให้แต่งเรือผ้าป่าไปร่วมด้วยบางที่ก็มีเรือราษฎรมาร่วมด้วยอีกหลายร้อยลำ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงนิยมการทอดผ้าป่า ไม่ว่าเสด็จที่ใดไปยังหัวเมืองใด ๆ ต้องทรงทำที่วัดใดวัดหนึ่งในหัวเมืองนั้น

ข้อปฏิบัติที่สำคัญ คือ การทอดผ้าป่านี้ ให้อุทิศเป็นผ้าป่าจริง ๆ อย่าเจาะจงถวายพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ต้องมีผ้าสบงหรือจีวรอย่างน้อย ๑ ผืน และในการถวายนั้น เจ้าภาพต้องจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยก่อน เสร็จแล้วให้อุทิศถวายในใจเป็นคำบาลีก็ได้ คำไทยก็ได้

คำถวายผ้าป่า

คำบาลี อิมานิ มยฺ ภนฺเต, ปัสสฺสจิวฺรานิ, สปริวารานิ, ภิกฺขุสงฺฆสมฺมตฺส โอโณชยาม, สาธุ โน ภนฺเต, ภิกฺขุสงฺโฆ, อิมานิ, ปัสสฺสจิวฺรานิ, สปริวารานิ ปฏิคฺคณฺหาตุ, อมฺหากํ, ทิฆมคฺคํ, หิตาย, สุขาย.

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย ผ้าบังสุกุลจีวร กับทั้งบริวารเหล่านี้ แด่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์ จงรับ ผ้าบังสุกุลจีวร กับทั้งบริวารเหล่านี้ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนานเทอญ

ประเด็นอภิปราย

- เป็นความจริงเพียงใดที่ว่า ประเพณีทางศาสนานำมาซึ่งความสามัคคี ร่วมแรงร่วมใจ ถ้านำไปใช้ได้ถูกต้องจะช่วยพัฒนาสังคมได้

- นักเรียนร่วมกันอภิปรายให้เห็นความสำคัญของการทอดกฐินและการทอดผ้าป่า ในสมัยพุทธกาลถึงปัจจุบัน

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. ให้นักเรียนชมภาพ สไลด์ วิดิทัศน์ เกี่ยวกับประเพณีการทอดกฐิน การทอดผ้าป่า
๒. ให้นักเรียนแบ่งกลุ่มศึกษาค้นคว้าขั้นตอนการดำเนินการทอดผ้าป่าและทอดกฐิน ที่ถูกต้องแล้วนำมาเสนอต่อชั้นเรียน
๓. ให้นักเรียนช่วยกันสรุปขั้นตอนที่ถูกต้องของการทอดผ้าป่าและทอดกฐิน
๔. ให้นักเรียนจัดกองผ้าป่าจริงร่วมทอดในวัดใกล้บริเวณโรงเรียน โดยเชิญชวนชุมชนให้มาร่วมกิจกรรมด้วย
๕. ให้นักเรียนเขียนเรียงความในหัวข้อเรื่อง “เมื่อข้าพเจ้าได้มีโอกาสร่วมงานทอดกฐิน”
๖. นักเรียนควรร่วมกิจกรรมปฏิบัติจริงในการร่วมทอดผ้าป่า ทอดกฐินที่วัด

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ พิธีกรรมตามประเพณี เช่น การทอดกฐิน การทอดผ้าป่า เป็นกิจกรรมทางศาสนา ที่ทำให้ผู้ทำพิธีและผู้ร่วมพิธีกรรมสามารถใช้หลักของศาสนา ช่วยให้อาสาสมัครปรับตัวเองเข้ากับสังคมได้และยอมรับสภาพที่แท้จริง การร่วมพิธีกรรมและประเพณีทำให้เกิดความสามัคคี ประองดองรักใคร่กัน ส่งเสริมความร่วมมือในหมู่คณะ มีความศรัทธาที่จะดำรงพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวต่อไป สิ่งที่สำคัญในการประกอบพิธีกรรมและประเพณีต้องยึดหลักความถูกต้อง ทำอย่างมีคุณค่าได้ประโยชน์และประหยัด

๐ ในฐานะที่นักเรียนเป็นชาวพุทธก็ควรจะต้องปฏิบัติตนดังกล่าวด้วย

๐ การทอดกฐินและทอดผ้าป่าในปัจจุบันนิยมไปทอดกัน ณ วัดต่าง ๆ ตามชนบทที่ขาดแคลนโดยมีเจตนาเพื่อไปเที่ยวชมภูมิประเทศ และทำบุญด้วย แต่อย่างไรก็ตามในฐานะที่นักเรียนเป็นชาวพุทธก็ไม่ควรละเลยโอกาสที่จะกระทำความดีให้บุญ ด้วยการทำให้ถูกต้องตามบุญกิริยาวิธียึดให้ได้ทั้งทาน ศีล และภาวนา

คำถาม

๑. การปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามประเพณีพิธีกรรมทางศาสนา เช่น การทอดกฐิน การทอดผ้าป่า นักเรียนคิดว่ามีความสำคัญต่อตนเองและสังคมอย่างไร จงอธิบายมาพอเข้าใจ
๒. คำว่ากฐิน คืออะไร มีจุดมุ่งหมายเพื่ออะไร
๓. ผ้าป่าคืออะไร มีจุดมุ่งหมายเพื่ออะไร
๔. เปรียบเทียบรายละเอียดของการถวายผ้าอาบน้ำฝน พิธีทอดกฐิน และพิธีทอดผ้าป่าตามหัวข้อที่กำหนดไว้ในตารางต่อไปนี้

หัวข้อที่กำหนด	การถวายผ้า อาบน้าฝน	พิธีทอดกฐิน	พิธีทอดผ้าป่า
๑. ความหมาย			
๒. จุดมุ่งหมาย			
๓. ช่วงเวลาที่กำหนด			
๔. สถานที่ทำพิธี			
๕. จำนวนครั้งที่กระทำแต่ละปี			
๖. บุคคลที่จะทำพิธี			
๗. เครื่องบริวาร			

๘.๓ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

แนวคิดสำคัญ

การนับถือพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนนอกจากศึกษาหลักธรรมคำสอนพระพุทธเจ้าแล้ว ควรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิบัติตนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เพื่อจะได้ปฏิบัติตนตามพิธีกรรมหรือประเพณีด้วยความศรัทธาและถูกต้องเหมาะสม

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้ว นักเรียนสามารถ

๑. มีความรู้ ความเข้าใจ และปฏิบัติตนได้ถูกต้องเหมาะสมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
๒. สามารถนำแนวการปฏิบัติตนที่ถูกต้องเหมาะสมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน
๓. สามารถเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตนและเชิญชวนหรือชี้นำสังคมให้ร่วมปฏิบัติได้ถูกต้องเหมาะสม

วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา วันอัฐมิบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา และวันพระ นักเรียนได้เรียนไปแล้วในชั้น ม.๑ และชั้น ม.๓ ภาคเรียนที่ ๑ เพื่อเป็นการทบทวนความจำและเพิ่มพูนความรู้เพิ่มเติมจะกล่าวถึงวันสำคัญทางพุทธศาสนาดังนี้

๑. วันวิสาขบูชา

๑) ความสำคัญ วันวิสาขบูชาตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ถ้าปีใดมีอธิกมาส คือมีเดือน ๘ สองหน ก็เลื่อนไปเป็นวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ เป็นวันสำคัญเกี่ยวกับประวัติของพระพุทธเจ้า คือ เป็นวันคล้ายวันประสูติ เมื่อวันเพ็ญเดือน ๖ ก่อน พ.ศ. ๘๐ ปี วันตรัสรู้เมื่อวันเพ็ญเดือน ๖ ก่อน พ.ศ. ๔๕ ปี วันปรินิพพาน เมื่อวันเพ็ญ เดือน ๖ ก่อน พ.ศ. ๑ ปี เหตุการณ์ทั้ง ๓ มาประจวบพร้อมกันในวันเดียวกันเป็นมหัศจรรย์ยิ่งนัก เหตุการณ์นี้ก่อให้เกิดพระพุทธศาสนา

๒) การจัดพิธีวิสาขบูชา เพื่อให้พุทธศาสนิกชนระลึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้า ได้แก่ พระวิสุทธิคุณ พระปัญญาคุณ พระมหากรุณาคุณ ซึ่งพระองค์เป็นศาสดาเอกและอำนวยประโยชน์แก่ชาวโลก

๓) การปฏิบัติตน

๑. ทำบุญตักบาตรพระสงฆ์ หรือนำภัตตาหารไปถวายพระสงฆ์ที่วัด เสร็จแล้วกรวดน้ำแผ่กุศลให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว

๒. พังธรรม รักษาศีล ๕ หรือศีลอุโบสถ (ศีล ๘) เจริญสมาธิ แผ่เมตตาให้แก่สรรพสัตว์

๓. นำดอกไม้ธูปเทียนไปเวียนเทียนที่วัดหรือศาสนสถานอื่น ๆ

๔) ข้อสังเกต วันวิสาขบูชานี้บางท่านถือว่าเป็นวันพระพุทธเจ้า

ในการประชุมสามัญครั้งที่ ๔๔ วันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๒ องค์การสหประชาชาติ ได้มีมติกำหนดให้ วันวิสาขบูชา เป็นวันสำคัญสากล ในกรอบของสหประชาชาติ (INTERNATIONAL RECOGNITION OF THE DAY OF VESAK)

๒. วันมาฆบูชา

๑) ความสำคัญ วันมาฆบูชา ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ ถ้าปีใดเป็นปีอธิกมาสก็เลื่อนไปเป็นวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ เป็นวันสำคัญที่พระพุทธเจ้าทรงประชุมครั้งแรกใหญ่ครั้งแรกในพุทธศาสนา ณ พระอารามเวฬุวัน เรียกว่า “จาตุรงคสันนิบาต” แปลว่า การประชุมประกอบด้วยองค์ ๔ คือ

- วันนั้นเป็นวันขึ้น ๑๕ ค่ำ แห่งเดือนมาฆะ คือวันเพ็ญเดือน ๓
- มีพระอรหันต์สาวกเข้าประชุมโดยมิได้นัดหมาย จำนวน ๑,๒๕๐ รูป
- พระอรหันต์สาวกที่เข้าประชุมล้วนแต่เป็นผู้ทรงคุณวิเศษยิ่ง
- พระอรหันต์สาวกที่เข้าประชุมทุกรูปเป็นผู้ได้รับอุปสมบทจากพระพุทธองค์โดยตรง

ในวันมาฆบูชาพระพุทธองค์ทรงประกาศตั้งหลักพระพุทธศาสนา เพื่อให้พระสาวกถือเป็นหลักในการสั่งสอนประชาชนสืบไป คือได้ทรงแสดง “โอวาทปาติโมกข์” ว่าการไม่ทำความชั่วทั้งปวง การทำความดีให้ถึงพร้อม การทำจิตใจของตนให้บริสุทธิ์

ในวันเพ็ญเดือน ๓ ปีที่ ๔๐ แห่งพระชนม์ชีพของพระพุทธองค์ พระองค์ทรงประชวรหนัก แต่ยังไม่ปรินิพพาน พระองค์ทรงกำหนดพระทัยว่าอีก ๓ เดือนข้างหน้า คือในวันเพ็ญเดือนวิสาขะ พระองค์จะปรินิพพาน ซึ่งเรียกว่าการปลงอายุสังขาร

๒) การจัดพิธีมาฆบูชา เพื่อให้พุทธศาสนิกชนระลึกถึงการประชุมใหญ่ของพระสงฆ์ หลักธรรมคำสอนที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา รวมทั้งการปลงสังขารของพระพุทธเจ้าให้เกิดความสังเวชสลดใจ

๓) การปฏิบัติตน เหมือนวันวิสาขบูชา

๔) ข้อสังเกต วันมาฆบูชาบางท่านถือว่าเป็นวันพระธรรม

๓. วันอาสาฬหบูชา

๑) ความสำคัญ วันอาสาฬหบูชาตรงกับวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๘ แต่ถ้าเป็นอธิกมาส ก็ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ หลัง ก่อนวันเข้าพรรษา ๑ วัน เป็นวันสำคัญที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนาธรรมจักรกัปปวัตตสูตร โปรดปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เป็นวันที่มีพระสาวกองค์แรกเกิดขึ้นในโลก ได้แก่ ท่านโกณฑัญญะ ทำให้ครบพระรัตนตรัยครบองค์ ๓ (พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์)

๒) การจัดพิธีอาสาฬหบูชา เพื่อให้พุทธศาสนิกชนระลึกถึงวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมเทศนาครั้งแรก ทำให้เกิดพระอริยสงฆ์องค์แรกของโลก และเป็นวันที่ครบพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์

๓) การปฏิบัติตน เหมือนวันวิสาขบูชาและวันมาฆบูชา

๔) ข้อสังเกต วันอาสาฬหบูชาบางท่านถือว่าเป็นวันพระสงฆ์

๔. วันอัฐมีบูชา

๑) ความสำคัญ วันอัฐมีตรงกับวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๖ เป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาถือเป็นวันที่ตรงกับวันถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ ณ เมืองกุสินารา เป็นวันที่

ชาวพุทธต้องวิปโยคและสูญเสียองค์พระบรมศาสดา

๒) การจัดพิธีวันอัฐมีบูชา เพื่อให้พุทธศาสนิกชนบางส่วน โดยเฉพาะพระสงฆ์ และอุบาสก อุบาสิกาแห่งวัดนั้น ๆ ได้พร้อมกันประกอบพิธีบูชาขึ้นเป็นการเฉพาะภายในวัด เช่น ที่ปฏิบัติกันอยู่ในวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เป็นวันที่พุทธศาสนิกชนควรระลึกถึงพระพุทธคุณ

๕. วันเข้าพรรษา

๑) ความสำคัญ วันเข้าพรรษาเป็นวันที่พระสงฆ์อธิษฐานงดการจาริกไปในที่ต่าง ๆ ต้องอยู่ประจำที่แห่งเดียว คือเข้าพรรษาคงตลอดเวลา ๓ เดือน ตามพระบรมพุทธานุญาต จะไปพักแรมค้างคืนที่อื่นไม่ได้

๒) การปฏิบัติตน

การเข้าพรรษาเป็นวิธีปฏิบัติสำหรับสงฆ์โดยเฉพาะ สำหรับพุทธศาสนิกชนจะได้บำเพ็ญบุญกุศลถวายเป็นพิเศษ เช่น ถวายผ้าอาบน้ำฝน ถวายเครื่องไทยธรรม ถวายดอกไม้ธูปเทียนหล่อเทียนเข้าพรรษา ไปวัดเพื่อรับศีลและฟังธรรม ทำบุญตักบาตร พุทธศาสนิกชนบางคนนิยมอธิษฐานใจ งดเว้นจากอบายมุขบางอย่างตลอด ๓ เดือน เช่น บางคนงดเว้นการดื่มสุรา งดเว้นการสูบบุหรี่ อธิษฐานรักษาศีล ๕ หรือศีล ๘ และบำเพ็ญสมาธิตลอดพรรษา เป็นต้น

๖. วันออกพรรษา

๑) ความสำคัญ วันออกพรรษาดตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ เป็นวันที่พระสงฆ์ออกจากการอยู่ประจำที่ (จำพรรษา) ครบ ๓ เดือน แล้วเป็นวันที่พระสงฆ์จะทำพิธีออกพรรษา ซึ่งนับเป็นสังฆกรรมที่สำคัญยิ่ง จึงเรียกวันนี้อีกชื่อว่า “วันมหาปวารณา”

๒) วันออกพรรษานี้จะมีการทำบุญพิเศษ คือการทำบุญ “ตักบาตรเทโว” โดยถือว่าเป็นวันที่พระพุทธองค์เสด็จจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ในเวลาเช้าวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ หลังจากทรงจำพรรษาที่นั่นเป็นเวลา ๓ เดือน

๓) การปฏิบัติตน

พุทธศาสนิกชนเตรียมอาหารไปตักบาตรที่วัดหรือถวายสังฆทาน ฟังธรรมเทศนา รักษาศีล ทำสมาธิ กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้ญาติผู้ล่วงลับ แผ่เมตตาสารพัดดี

๗. วันพระ

๑) ความสำคัญ วันพระ หมายถึง วันประชุมถือศีล ฟังธรรมในพุทธศาสนา เดือนหนึ่งมีกำหนด ๔ วัน คือ วันขึ้น ๘ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ วันแรม ๘ ค่ำ และวันแรม ๑๕ ค่ำ ในสมัยพุทธกาล เรียกว่า วันอุโบสถ คือวันรักษาศีลอุโบสถ และวันฟังธรรม

วันพระหรือวันอุโบสถ นับว่าเป็นวันสำคัญวันหนึ่งในพระพุทธศาสนาด้วยเป็นวันหลักแห่งการบำเพ็ญกุศล โดยพระพุทธร่องค์ได้ทรงอนุญาตให้ทำศาสนกิจที่สำคัญประจำทุก ๆ สัปดาห์ ให้พุทธบริษัทได้มีโอกาสรักษาศีลอุโบสถและฟังธรรมเทศนาในวันพระเพื่อทำจิตใจให้สะอาดสงบ และสว่างยิ่ง ๆ ขึ้น

๒) การปฏิบัติตน

พุทธศาสนิกชน ควรบำเพ็ญทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ฟังธรรมเทศนา ให้เป็นกิจวัตรเป็นจารีตประเพณีทางพระพุทธศาสนา และหยุดทำบาปทั้งหลาย

ประเด็นอภิปราย

- นักเรียนช่วยกันอภิปรายถึงความสำคัญของวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา แล้วช่วยกันสรุปการปฏิบัติตนเองที่มีส่วนร่วมกับชุมชนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
- นักเรียนช่วยกันอภิปรายถึงปัญหาและอุปสรรคในการร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งเสนอข้อแก้ไข โดยแยกพิจารณาวันสำคัญเหล่านั้นเป็นวัน ๆ ไป

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนทบทวนแนวปฏิบัติตนในกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ที่นักเรียนมีส่วนร่วมกับชุมชน และได้เชิญชวนหรือชี้แนะให้ชุมชนได้เข้ามาร่วมกิจกรรมในภาคเรียนที่ ๑
๒. แบ่งกลุ่มนักเรียนศึกษาค้นคว้าความเป็นมา ความสำคัญ และหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนที่จะต้องปฏิบัติตนเอง การเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาทั้ง ๗ วัน
๓. นักเรียนส่งผู้แทนเสนอรายงานผลสรุปของกลุ่มนักเรียน
๔. นักเรียนร่วมกันอภิปรายสรุปแนวปฏิบัติของนักเรียนทั้งชั้นที่นักเรียนสามารถปฏิบัติตนเองและมีส่วนร่วมกับชุมชน
๕. นักเรียนบันทึกการปฏิบัติตนเองที่มีส่วนร่วมกับชุมชนในแบบประเมินตนเองที่นักเรียนร่วมกันกำหนดขึ้น ส่งครูเมื่อถึงวันสำคัญดังกล่าว แล้วส่งแบบประเมินเมื่อสิ้นภาคเรียน
๖. นักเรียนช่วยกันอภิปรายถึงปัญหาและอุปสรรคในการร่วมกิจกรรมกับชุมชนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งเสนอข้อแก้ไขในวันสำคัญที่ผ่านมาทั้งภาคเรียนที่ ๑ และภาคเรียนที่ ๒ โดยแยกพิจารณาวันสำคัญเหล่านั้นเป็นวัน ๆ ไป
๗. นักเรียนร่วมกันวางแผนกำหนดแนวปฏิบัติที่จะเข้าร่วมกิจกรรมในวันสำคัญวันต่อไปโดยมีส่วนร่วมกับชุมชน
๘. นักเรียนจัดป้ายนิเทศเกี่ยวกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ ในวันออกพรรษาพระสงฆ์จะถือว่าเป็นวันปวารณาตน คือเปิดโอกาสให้ว่ากล่าวตักเตือนกันในเรื่องความประพฤติที่อาจจะมีการผิดพร่องจำเป็นต้องแก้ไขปรับปรุง โดยไม่มาโกรธเคืองกันภายหลังและในวันนี้ชาวพุทธบางคนนิยมอธิษฐานใจ เปิดโอกาสให้ใคร ๆ ว่ากล่าวตักเตือนตนได้ในเรื่องความประพฤติโดยไม่ถือว่าเป็นการล่วงเกิน ทั้งนี้เพื่อสร้างเสริมสามัคคีธรรมในครอบครัวและหมู่คณะ นับว่าเป็นเรื่องที่ควรแก่การยกย่องและสนับสนุนอย่างยิ่ง

๐ นักเรียนในฐานะเป็นชาวพุทธควรเปิดโอกาสให้เพื่อน ๆ ว่ากล่าวตักเตือนโดยไม่ถือโทษโกรธเคืองกัน นักเรียนก็จะได้เป็นบุคคลที่ดีและสามารถแก้ไขข้อบกพร่องของตนได้

คำถาม

๑. นักเรียนเคยปฏิบัติตนเองและมีส่วนร่วมกิจกรรมในชุมชนอย่างไรบ้างในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา บอกเฉพาะกิจกรรมที่เคยปฏิบัติมา

๒. การที่มีบางท่านกล่าวว่า วันวิสาขบูชาเป็นวันพระพุทธ วันมาฆบูชาเป็นวันพระธรรม วันอาสาฬหบูชาเป็นวันพระสงฆ์นั้น นักเรียนคิดว่าเหมาะสมหรือไม่ เพราะเหตุใด

รายละเอียดเนื้อหาวิชาและจำนวนคาบวิชาสังคมศึกษา

ส ๐๑๑๑ พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒

ตามที่กระทรวงศึกษาธิการ ได้ประกาศใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) และต่อมากระทรวงศึกษาธิการได้แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง พิจารณาปรับปรุงเนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนา ให้เนื้อหาเข้มข้นเพื่อให้เด็กได้ฝึกปฏิบัติเป็นพุทธศาสนิกชน ที่ดีและปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธได้อย่างถูกต้องเหมาะสม โดยกำหนดให้นักเรียนที่นับถือศาสนา พุทธทุกคนเลือกเรียน สำหรับรายวิชา ส ๐๑๑๑ พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ นั้น หลักสูตรได้กำหนดรายละเอียดเนื้อหาและจำนวนคาบไว้ ดังนี้

เนื้อหา	จำนวนคาบ
๑. ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา	๒
๑.๑ ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะเป็น - รากฐานของวัฒนธรรม - เอกลักษณ์และมรดกของชาติ	
๒. พุทธประวัติ ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกาและชาวพุทธตัวอย่าง	๔
๒.๑ พระเชมาเถรี	
๒.๒ ฉัตตปาณี	
๒.๓ นางวิสาขา	
๓. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	๘
๓.๑ พรหมวิหาร ๔	
๓.๒ สังคหัตถ์ ๔	
๓.๓ ขรรวาสธรรม ๔	
๓.๔ อบายมุข ๔	
๔. พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์	๒
๔.๑ ความสำคัญของพระสงฆ์ในสังคม ๔ (เรื่องของผล ๕ ประการ)	
๔.๒ การปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ในศาสนพิธีที่วัด	
๕. ภาษาบาลีพระไตรปิฎก พุทธศาสนสุภาษิตและคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา	๙
๕.๑ ฝึกทักษะการอ่านภาษาบาลีเกี่ยวกับคำใน - พุทธศาสนสุภาษิต	

เนื้อหา

จำนวนคาบ

- การถวายผ้าป่า
- การถวายผ้ากฐิน

๕.๒ พุทธศาสนสุภาษิต

- นตฺถิ พาลํ สหายตา
ความเป็นเพื่อนไม่มีในคนพาล
- ทุกฺโข พาลํ ทรินํ
การอยู่ร่วมกับคนพาลนำทุกข์มาให้
- ยํ เว เสวติ ตาภิโส
คบคนเช่นใดย่อมเป็นเช่นนั้น
ให้เลือกเรียนภาคเรียนละ ๑ บท

๕.๓ ความเป็นมาและความสำคัญของพระไตรปิฎก

๕.๔ ข้อความน่ารู้ในพระไตรปิฎก เช่น

- พระพุทธเจ้าตรัสสิ่งประเสริฐ ๔ อย่าง
- ไม่ควรดูหมิ่น ๔ อย่างว่าเล็กน้อย
- พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมเกิดผล ๔ อย่างแก่ผู้ฟัง ให้เลือกเรียน ๓ เรื่อง

๕.๕ คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา เช่น

- สมณะ

๖. หน้าที่ชาวพุทธ

๑

- ศึกษาหาความรู้
- ปฏิบัติตามหลักธรรมและประเพณี พิธีกรรมทางศาสนา
- เผยแผ่พระศาสนา
- ปกป้องพระศาสนา

๗. การบริหารจัดการและเจริญปัญญา

๔

- การฝึกสมาธิเบื้องต้นตามหลักอานาปานสติ
- ฝึกให้เกิดปัญญาตามหลักการพัฒนาปัญญา ๓
- สุตมยปัญญา
- จินตามยปัญญา
- ภาวนามยปัญญา

เนื้อหา

จำนวนคาบ

๘. ภาคปฏิบัติ

๖

- มรรยาทชาวพุทธ
- ศาสนพิธี
 การทอดผ้าป่า
 การทอดกฐิน
- วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

อย่างไรก็ตาม แม้หลักสูตรพระพุทธศาสนาจะกำหนดเนื้อหา จำนวนคาบไว้ในการจัดการเรียนการสอนครูอาจยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสม

คณะกรรมการที่ปรึกษา

พระธรรมราชาโนัตถ (กมล โกวิท)
 พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตตมาโน)
 พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต)
 อธิบดีกรมวิชาการ
 รองอธิบดีกรมวิชาการ (นายโกวิท ประวาลพฤษ)
 นายสมาน ชาดิยานนท์

คณะกรรมการจัดทำ

นางสุนน อมรวิวัฒน์	ประธานกรรมการ
นายศิริ ศิริบุตร	รองประธานกรรมการ
นายจำนงค์ ทองประเสริฐ	กรรมการ
นายจำรัส ดวงธิดา	กรรมการ
นายเย็นใจ เลาหวณิช	กรรมการ
นายณรงค์ ตามรักษา	กรรมการ
นายวัลลภ กันทรัพย์	กรรมการ
นายสงบ ลักษณะ	กรรมการ
นางสุนทรณ์ สภาพงศ์	กรรมการ
นางสาวสุชาดา พรนภา	กรรมการ
นางสาววิริยะ บุญนิवासัน	กรรมการ
นางวิสา โรจน์รุ่งสัจย์	กรรมการ
นางรพีพรรณ เอกสุภาพันธุ์	กรรมการ
นายพิศาล แซ่มโสภา	กรรมการ
นางลินจง อินทร์มพรรย์	กรรมการ
นางพาณี แสงกิจ	กรรมการ
นางสมทรง ปุญญฤทธิ์	กรรมการ
นางสาวสุรีพร เอี้ยวถาวร	กรรมการ
นางจิตรา ทองเกิด	กรรมการ
นางประไพพรรณ โกศัยสุนทร	กรรมการ
นางปฏิพัทธ์ สุวรรณศรี	กรรมการ
นายสุระ ดามาพงษ์	กรรมการ

นางบุญสม น้ำเจริญ
นายวินัย รอดจ่าย
นางรัตนา ภาชาฤทธิ์
นางสาวกฤษณา บุญเรืองรอด
นางเรียมพร อธิปอนันต์
นางวิภา นาคงาม

กรรมการ
กรรมการและเลขานุการ
กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

บรรณาธิการ

นางวิภา นาคงาม
นางรัตนา ภาชาฤทธิ์

ผู้ถ่ายภาพประกอบ

นายวิชัย เพ็ชรตะคุ
โรงเรียนนรบุรีวรเทพีพลารักษ์ เอื้อเฟื้อสถานที่และผู้เป็นแบบ
วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว นายวิชัย พยัคคนโต ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๔๔

นตฺถิ พาลํ สํหาปตา
ความเป็นเพื่อนไม่มีในคนพาล

ทูกฺโข พาลํเหหิ สํวาโส
การอยู่ร่วมกับคนพาลนำทุกข์มาให้

ยํ เว เสวติ ตาทิโส
คบคนชั่วได้ย่อมเป็นเช่นนั้น

พระพุทธศาสนา ส0111

ISBN 974-01-2459-3

9 789740 124597

ราคา 35.00 บาท

ศึกษานิเทศก์พาณิชย์

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว

นายวิชัย พยัคฆ์โส ผู้พิมพ์และจัดพิมพ์

๔๕๐๐๒๑๕

